

TIESĪBSARGA
GADA ZIŅOJUMS
2008

RĪGA 2009

SATURS

Pilsoniskās un politiskās tiesības.....	5
Spīdzināšanas, necilvēcīgas un pazemojošas apiešanās un sodīšanas aizliegums.....	6
Ieslodzījuma vietās.....	6
Polijas iestādēs un Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietās.....	10
Tiesības uz taisnīgu tiesu.....	12
Personas tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību.....	17
Tiesības uz tiesisko statusu – pilsonības, patvēruma un migrācijas jautājumi.....	19
Tiesības uz privāto dzīvi.....	21
Sociālās un ekonomiskās tiesības.....	23
Tiesības uz īpašumu.....	24
Tiesības uz sociālo nodrošinājumu.....	28
Tiesības uz veselības aizsardzību.....	31
Tiesības dzīvot labvēlīgā vidē.....	34
Tiesiskā vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums.....	36
Diskriminācijas uz rases, etniskās piederības vai valodas pamata.....	37
Diskriminācija uz dzimuma pamata.....	40
Diskriminācija uz vecuma pamata.....	40
Diskriminācija uz veselības stāvokļa pamata.....	41
Multiplā diskriminācija.....	42
Tiesiskās vienlīdzības princips.....	43
Bērna tiesības.....	44
Tiesības bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību.....	45
Vardarbība ģimenē.....	45
Vardarbība jeb mobings izglītības iestādēs.....	48
Bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu un jauniešu tiesības.....	49
Bērna tiesības nodarbinātības jomā.....	52
Bērna tiesības saņemt pašvaldības sociālo palīdzību.....	55
Labas pārvaldības princips.....	59
Informatīvi izglītojošie pasākumi.....	64
Starptautiskā sadarbība.....	66
Pielikumi.....	67
1.Pielikums Tiesībsarga saņemto un izskatīto iesniegumu statistika 2008.gadā.....	67
2.Pielikums Tiesībsarga 2008. gada pārskats par pamatbudžeta ieņēmumiem un izdevumiem.....	72
3. Pielikums Tiesībsarga 2008. gada pārskats par budžeta programmas rezultātīvo rādītāju izpildi.....	72

Godātais lasītāj,

Atskatoties uz Tiesībsarga biroja darbības otro gadu, vēlos pateikties ikvienam, kas devis savu artavu cilvēktiesību un labas pārvaldības veicināšanā Latvijā – gan valsts un pašvaldību institūcijām, gan nevalstiskajām organizācijām, uzņēmumiem, plašsaziņas līdzekļiem un ikvienam iedzīvotājam. Tikai kopīgi darbojoties varēsim panākt aizvien pilnīgāku izpratni par cilvēktiesībām un labu pārvaldību, kā arī to respektēšanu ikdienas praksē.

Gana daudzos gadījumos Tiesībsarga rekomendācijas un atzinumi tiek ņemti vērā, taču vēl ir garš ceļš ejams, lai arī Latvijā Tiesībsargs būtu tik respektēta amatpersona kā tas ir, piemēram, Ziemeļvalstīs, kur ombuda institūcijas darbojas ievērojami ilgāk.

2008.gadā iedzīvotāju aktivitāte, vēršoties pie Tiesībsarga, ir bijusi līdzīga kā 2007.gadā. Pagājušajā gadā kopumā Tiesībsarga birojā saņemti 2100 iesniegumi par 2502 jautājumiem, dažkārt vienā iesniegumā minētas vairākas atšķirīgas problēmas, kas tiek skatītas kā atsevišķi jautājumi. Tāpat sniegtas 2434 mutvārdu konsultācijas par dažādiem cilvēktiesību un labas pārvaldības jautājumiem. Tas liecina, ka cilvēktiesību un labas pārvaldības jautājumu aktualitāte ir nemainīgi augsta.

Pērn 94 gadījumos esam piedalījušies darba grupās, komisijās, kā arī veikuši neatkarīga eksperta pienākumus, sniegti 72 atzinumi un viedokļi valsts iestādēm par tiesību aktu projektiem un citiem dokumentiem. Tāpat organizētas 72 pārbaudes izglītības iestādēs, slēgta un daļēji slēgta tipa iestādēs. Tiesībsarga biroja pārstāvji arī vadījuši dažādas lekcijas un seminārus, organizējuši Tiesībsarga gada konferenci un tikšanās ar dažādu institūciju pārstāvjiem. Izdoti arī vairāki informatīvie materiāli.

2008.gadā tika izdarītas izmaiņas Saeimas Kārtības rullī, kas noteica, ka priekšlikumus par grozījumiem likumprojektā vai Saeimas lēmuma projektā var iesniegt arī Tiesībsargs. Šādas pārmaiņas dod iespēju arī Tiesībsargam oficiāli iesaistīties likumdošanas procesā, nevis tikai paļauties uz rekomendāciju virzīšanu Saeimas komisijās. Dažkārt tiek vaicāts, kāpēc nerosinām jaunus likumprojektus kādā jautājumā. Taču jāuzsver, ka saistībā ar šīm izmaiņām Tiesībsarga kompetencē ir izstrādāt priekšlikumus par grozījumiem jau esošos likumprojektos. Tiesībsargam nav tiesību pašam iniciēt pilnīgi jaunus likumprojektus kādās jomās. Turklāt Tiesībsarga birojā nav pietiekami lielas kapacitātes, lai to darītu.

Tiesībsarga likumā ir skaidri noteikta funkcija arī informēt un izglītot sabiedrību par cilvēktiesībām, kam 2008.gadā Tiesībsarga birojs pievērsa pastiprinātu uzmanību. Katru mēnesi biroja pārstāvji turpina doties uz Latvijas reģioniem, kur cilvēkiem stāsta par Tiesībsarga biroja uzdevumiem un funkcijām, kā arī par cilvēku iespējām aizstāvēt savas tiesības turpat viņu dzīvesvietā. Tāpat sabiedrība tiek informēta ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību un Tiesībsarga biroja interneta vietni www.tiesibsargs.lv, izdoti vairāki informatīvie materiāli, organizētas diskusijas un ikgadējā Tiesībsarga konference.

Sabiedrības izpratne par cilvēktiesību jautājumiem veidojas pamazām. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS pēc Tiesībsarga biroja pasūtījuma 2008.gada novembrī veica pētījumu par cilvēktiesību jautājumiem, kā arī par Tiesībsarga biroja atpazīstamību. Pētījuma rezultāti liecina, ka par Tiesībsarga biroju ir dzirdējuši 32% respondentu. Jāatzīst, ka visnotaļ īsā laikā šis ir labs sasniegums, tomēr sabiedrības informēšanas un izglītošanas jomā vēl daudz darba arī nākamajos gados.

Pievēršoties 2009.gada prioritātēm, vēlos akcentēt tādas jautājumus kā personas datu aizsardzība, piedalīšanās Diskriminācijas aizlieguma jumta likuma izstrādē, kā arī paredzēts pastiprināti pievērsties jautājuma risināšanai par pirmsskolas izglītības iestāžu pakalpojumu pietiekamu nodrošināšanu. Tāpat aktīvi līdzdarbosimies ES diskriminācijas aizlieguma direktīvu pareizas ieviešanas un iedzīvināšanas praksē. Savukārt saistībā ar vardarbību ģimenē nepieciešams izstrādāt efektīvāka tiesiskā regulējuma priekšlikumus, lai novērstu šo problēmu un aizsargātu upurus.

Diemžēl 2009.gada budžeta samazinājuma dēļ nebūs iespējams veikt vairākus pasākumus, piemēram, pētījumu par bērnu tiesību ievērošanu veselības aprūpes vietās, piesaistot arī mediķus. Tāpat nākas krasi samazināt pārbaudes vizīšu skaitu. Tagad būs iespējams doties pārbaudes vizītēs uz pansionātiem, ieslodzījuma vietām, psihoneiroloģiskajām slimnīcām, tikai reaģējot uz sūdzībām par būtiskākajiem pārkāpumiem. Pietiekama finansējuma nenodrošināšana Tiesībsarga birojam diemžēl nozīmē, ka tiek aizmirsts par ikviena cilvēka pamattiesībām.

Ņemot vērā ekonomisko situāciju un tendences, kas aizsākās jau 2008.gadā, vēlos uzsvērt, ka cilvēktiesību un labas pārvaldības jautājumu ievērošana ir svarīga jebkuros laikos. Tāpēc cilvēktiesību aspektu pakārtošana ekonomiskās krīzes apstākļiem nav pieļaujama.

Patiesā cieņā
Tiesībsargs

Romāns Apsītis

PILSONISKĀS UN POLITISKĀS TIESĪBAS

Pilsoniskās un politiskās tiesības pamatā uzsver valsts pienākumu neiejaukties un respektēt cilvēka kā personības un sabiedrības locekļa brīvības. Šīs tiesības aptver ļoti plašu cilvēktiesību loku: tiesības uz dzīvību, personas tiesības uz brīvību un drošību, spīdzināšanas un cietsirdīgas apiešanās aizliegumu, tiesības vēlēties un tikt ievēlētam, jautājumus par personas tiesisko statusu, proti, pilsonības, patvēruma un migrācijas jautājumus, tiesības uz taisnīgu tiesu, vārda un izteiksmes brīvību, pulcēšanās brīvību, biedrošanās brīvību, tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi, domu, apziņas un reliģijas brīvību, pārvietošanās brīvību, kā arī tiesības pildīt valsts dienestu.

2008.gadā Tiesībsargs saņēma iesniegumus kopumā par 1602 pilsonisko un politisko tiesību jautājumiem. No tiem 1026 jautājumi minēti rakstveida iesniegumos, bet 576 gadījumos sniegtas mutvārdu konsultācijas.

Līdzīgi kā 2007.gadā, arī 2008.gadā visvairāk iesniegumu saņemts par tiesībām uz taisnīgu tiesu. Aktuālas tēmas bijušas arī tiesības uz brīvību un drošību, spīdzināšanas, necilvēcīgas un pazemojošas apiešanās un sodīšanas aizliegums, kā arī tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību.

Par citām pilsonisko un politisko tiesību jomām saņemts salīdzinoši mazāks iesniegumu skaits un sniegtas maz mutvārdu konsultācijas. Tā, piemēram, iedzīvotāji nav vērsušies pie Tiesībsarga saistībā ar tiesībām brīvi pārvietoties valsts teritorijā. Gada laikā tikai vienu reizi konsultējušies par tiesībām brīvi izbraukt no valsts un tajā atgriezties un tiesībām vēlēties un tikt ievēlētam. Tas būtu skaidrojams ar to, ka 2008.gadā nenotika vēlēšanas – tomēr šim jautājumam Tiesībsargs uzmanību pievērsīs 2009.gadā, saistībā ar šajā gadā gaidāmajām vēlēšanām.

2008.gadā Tiesībsarga biroja speciālisti pilsonisko un politisko tiesību jomā aktīvi darbojās, braucot pārbaudes vizītēs uz ieslodzījuma vietām, organizējot seminārus policijas darbiniekiem un bāriņtiesu vadītājiem. Tāpat Tiesībsargs sniedzis atzinumus Satversmes tiesai, piemēram, jautājumos par Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.panta otrās daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantam (Lietā Nr.2007-24-01), par Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13.panta 6.punkta satura atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam (Lietā Nr.2008-42-01), par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam” ietvertajiem jautājumiem (Lietā Nr.2008-35-01) un veicis citas aktivitātes.

Spīdzināšanas, necilvēcīgas un pazemojošas apiešanās un sodīšanas aizliegums

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 5.pants

ANO Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 7.,10.pants

ANO 1957.gada Ieslodzīto režīma minimālie Standartnoteikumi

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3.pants

Latvijas Republikas Satversmes 95.pants

Ieslodzījuma vietās

Jebkurš ieslodzījums personai neizbēgami ir saistīts ar ciešanu vai pazemojuma radīšanu ieslodzītajam, tāpēc Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk ECT) prasa, lai ieslodzījuma veids un metodes nepakļauj ieslodzīto tādām ciešanām vai grūtībām, kas pārsniedz to ciešanu līmeni, kas ir raksturīgs ieslodzījuma vietai. Valstis nodrošina, lai ikviena persona, kurai ir atņemta brīvība, tiktu turēta tādos apstākļos, kas nav pretrunā ar cilvēka cieņu.

2008.gadā Tiesībsarga birojā tāpat kā iepriekšējos gados liels skaits sūdzību no ieslodzījuma vietām ir saņemts par sadzīves apstākļu neatbilstību cilvēktiesību prasībām. Saņemtajās sūdzībās ieslodzītās personas galvenokārt ir norādījušas uz nepieņemamiem apstākļiem ieslodzījuma vietu soda izolatoros, karantīnas kamerās, kā arī dzīvojamās kamerās. Proti, minētajās telpās sanitārie mezgli bieži vien nav norobežoti no pārējās telpas daļas vai arī šie norobežojumi ir formāli un nepilda savas funkcijas. Vienlaikus ir izteiktas sūdzības par dabiskā apgaismojuma un ventilācijas nepietiekamību, pārapdzīvotību kamerās. Tāpat vairākas sūdzības ir saņemtas arī par zemu temperatūru soda izolatoros un karantīnas kamerās, šīs telpas bieži vien ir mitras un vēsas. Šāda rakstura sūdzības ir saņemtas no Centrālcietuma, Jēkabpils, Jelgavas, Pārlielupes, Valmieras un Matīsa cietuma. Kopumā par apstākļiem ieslodzījuma vietās ir saņemti 42 iesniegumi.

Saskaņā ar Tiesībsarga likumu Tiesībsargam un Tiesībsarga biroja darbiniekiem ir tiesības jebkurā laikā bez speciālas atļaujas apmeklēt slēgta tipa iestādes, brīvi pārvietoties iestādes teritorijā, apmeklēt visas telpas un vienatnē satikties ar personām, kuras tiek turētas slēgta tipa iestādēs. Lai pārbaudītu sūdzībās norādīto, Tiesībsarga biroja darbinieki 2008.gadā veica vairākas vizītes uz ieslodzījuma vietām. Tika apmeklēti Centrālcietums, Jēkabpils, Jelgavas, Pārlielupes, Valmieras un Matīsa cietums. Vizīšu laikā tika pārbaudīti sūdzībās norādītie apstākļi, uzklautas ieslodzītās personas un sniegtas rekomendācijas cietumu administrācijām. Vairumā gadījumu sūdzībās norādītā informācija par sliktajiem apstākļiem ieslodzījuma vietās apstiprinājās.

2008.gadā Tiesībsargs vairākkārtīgi saņēma sūdzības par apstākļiem Valmieras cietuma izmeklēšanas nodaļas soda izolatoros. Apmeklējot šo ieslodzījuma vietu, tika konstatēts, ka izmeklēšanas nodaļā esošie soda izolatori, kuri atrodas ēkas pagrabstāvā, ir uzskatāmi par nepieņemamiem un tādiem, kas pārkāpj personas cilvēktiesības, it īpaši, ja persona tajā tiek ievietota ilgstoši. Proti, tika konstatēti šādi pārkāpumi:

- izmeklēšanas nodaļas soda izolatoros atrodas vairāk nekā viena persona, kam paredzēts soda izolators;
- nav atbilstošas loga konstrukcijas - logs neliels, atverams, priekšā režģis un ārpusē uzstādīta metāla konstrukcija, proti, logs ir formāls;
- nav dienas gaismas, nav jūtama svaiga gaisa ieplūde;
- sanitārais mezgls nav nodalīts un nav uzstādīts tualetes pods;

- virs sanitārā mezgla atrodas atgriežams ūdens vads, kas paredzēts gan kanalizācijas novadīšanai, gan lai varētu nomazgāties;
- griesti ir arkas veidā un sānu daļās nav pietiekami augsti, lai pieaudzis cilvēks varētu nostāties visā augumā;
- pie kameras durvīm atrodas spuldze, kas ir vienīgais gaismas avots un ir nepietiekams;
- sienu augšdaļā un uz griestiem ir vērojama pelējuma sēnīte.

Vizītes laikā Valmieras cietumā atbildīgajiem darbiniekiem tika norādīts, ka šādos apstākļos nav pieļaujama personu turēšana.

Tiesībsarga birojā tika saņemts iesniegums, kurā persona norādīja, ka ilgstoši ir turēta Valmieras cietuma izmeklēšanas nodaļas pagrabstāva soda izolatorā. Pārbaudes lietas ietvaros tika konstatēts, ka ir pārkāpts Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas (turpmāk ECK) 3.pants, kas nosaka spīdzināšanas, cietsirdīgas vai pazemojošas izturēšanās, vai sodīšanas aizliegumu.

Par minēto pārkāpumu tika sniegta rekomendācija Ieslodzījuma vietu pārvaldei un Valmieras cietumam izvērtēt atzinumā norādītos apstākļus un veikt nepieciešamos pasākumus turpmāko pārkāpumu novēršanai.

Atbildes no minētajām iestādēm nav saņemtas, tomēr Tiesībsarga biroja darbinieki 2009.gadā ir plānojuši apmeklēt Valmieras cietumu, kur īpaša uzmanība tiks vērsta uz šīs rekomendācijas izpildi.

2007.gadā Tiesībsarga biroja darbinieki Jelgavas cietuma monitoringa vizītes laikā konstatēja, ka otrajā dzīvojamās zonas ēkā esošie apstākļi ir uzskatāmi par necilvēcīgiem. Šajā sekcijā tiek izvietoti tie ieslodzītie, kuri kaut kādu objektīvu iemeslu dēļ nevar atrasties kopā ar citiem ieslodzītajiem. Rekomendācijās Jelgavas cietumam, Ieslodzījuma vietu pārvaldei un Tieslietu ministrijai Tiesībsargs norādīja, ka otrajā dzīvojamās zonas ēkā apstākļi ir uzskatāmi par necilvēcīgiem. Šie ieslodzītie nekavējoties jāpārvieta uz citām telpām, jo esošie apstākļi var apdraudēt ieslodzīto veselību. 2008.gadā, veicot vizīti uz Jelgavas cietumu, Tiesībsarga biroja darbinieki pārliecinājās, ka šī rekomendācija nav izpildīta, gluži pretēji, ieslodzīto skaits šajā telpā ir palielinājies uz pusi. Par minēto tika norādīts Jelgavas cietumam, Ieslodzījuma vietu pārvaldei, kā arī Tieslietu ministrijai. Atbildīgās institūcijas norādīja, ka sakarā ar to, ka ir slēgts Pārlielupes cietums, ir pieaudzis vienībās ievietoto notiesāto skaits. Vienlaikus tika norādīts, ka ir uzsākta projekta „Zemgales cietumos ieslodzīto resocializācija” īstenošana un šī projekta ietvaros ir paredzēta iepriekš minētā korpusa renovācija un atjaunošanas darbi. Tāpat ir norādīts, ka Jelgavas cietuma administrācija pakāpeniski pārvietos šos notiesātos uz brīvajām vietām citās vienībās.

Tiesībsarga birojā ir saņemti arī pieci iesniegumi par cietuma darbinieku rīcību. Proti, ieslodzītie ir norādījuši, ka saņēmuši draudus par fizisku izrēķināšanos, vai arī ir cietuši no cietuma darbinieku fiziska spēka lietošanas, tai skaitā no speclīdzekļu pielietošanas. Šāda rakstura sūdzības ir saņemtas no Centrālcietuma, Jelgavas, Brasas un Daugavpils cietumiem. Par visiem šiem gadījumiem ir uzsāktas pārbaudes lietas.

Normatīvie akti paredz, ka ieslodzījuma vietu darbinieki ir tiesīgi lietot fizisku spēku un speciālos nepieciešamības gadījumā. Tomēr šādām darbībām nepārprotami ir jābūt vērstām uz mērķi nodrošināt iekšējo drošību un kārtību, kā arī jābūt samērīgām ar apdraudējumu, kurš varētu rasties ieslodzītā pretlikumīgo darbību rezultātā. Līdz ar to no cilvēktiesību viedokļa ir būtiski izvērtēt, vai darbinieku rīcība ir bijusi atbilstoša noteiktajām prasībām. Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi, ka gadījumos, kad saņemta personas sūdzība par to, ka valsts varas pārstāvji pret viņu ir necilvēcīgi izturējušies, pārkāpjot ECK 3.pantu, kurš kopsakarībā ar ECK 1.pantā ietvertu valsts vispārējo pienākumu nodrošināt ikvienai tās jurisdikcijā esošai personai ECK minētās tiesības un brīvības, prasa, lai tiktu veikta oficiāla un efektīva izmeklēšana. Šādai izmeklēšanai ir jābūt spējīgai noskaidrot un sodīt atbildīgās personas. Pretējā gadījumā vispārējais spīdzināšanas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegums praksē nebūtu efektīvs un atsevišķās lietās valsts darbiniekiem būtu iespēja pārkāpt viņu pakļautībā esošo personu tiesības ar šķietamu nesodāmību. Tādējādi ir nepieciešams izvērtēt, vai atbildīgās institūcijas savas kompetences ietvaros ir veikušas nepieciešamās darbības, lai pārkāpuma gadījumā vainīgās amatpersonas sauktu pie atbildības.

Tā Tiesībsarga birojā tika saņemta telefoniska informācija, ka Pārlielupes cietumā kratīšanas laikā atsevišķi ieslodzītie ir fiziski iespaidoti. Nekavējoties Tiesībsarga biroja darbinieki apmeklēja šo ieslodzījuma vietu. Apmeklējuma laikā tika konstatēts, ka dažiem ieslodzītajiem ir nelieli sasitumi un zilumi. Šajā sakarā pēc Tiesībsarga lūguma Specializētajā vairāku nozaru prokuratūrā tika uzsākts kriminālprocess.

Tāpat tika saņemta informācija par Jēkabpils cietumu, kur pret diviem notiesātajiem šī cietuma darbinieki piemērojuši pārmērīgu fizisko spēku.

2008.gada 14.-16.maijā Tiesībsarga biroja darbinieki veica monitoringa vizīti uz šo ieslodzījuma vietu.

Vizītes laikā tika veiktas pārrunas ar šiem ieslodzītajiem, kuri apstiprināja, ka vairāki cietuma darbinieki viņus ir situši saslēgtus roku dzelžos. Ārsts ir konstatējis miesas bojājumus, tomēr nekāda pārbaude no cietuma administrācijas nav bijusi. Par vardarbības gadījumiem un izmeklēšanas efektivitātes trūkumu šajā ieslodzījuma vietā ir sniegtas rekomendācijas atbildīgajām institūcijām, kuras ir apņēmušās pievērst pastiprinātu uzmanību šādiem gadījumiem. Tika saņemts iesniegums arī par to, ka Latvijas Cietumu slimnīcā cietuma darbinieki pagrūduši notiesāto, kā rezultātā iesniedzējs salauza roku. Pārbaudes lietas ietvaros tika nosūtīta vēstule Ieslodzījuma vietu pārvaldei ar lūgumu veikt pārbaudi par iesniegumā minētajiem apstākļiem. Atbildē Tiesībsargam tika norādīts, ka, pamatojoties uz Kriminālprocesa likumu, šajā lietā ir uzsākts kriminālprocess.

Tāpat kā 2007.gadā, arī 2008.gadā tika veikta 3 dienu monitoringa vizīte Jēkabpils cietumā. Vizītes laikā tika konstatēti vairāki nozīmīgi pārkāpumi, par kuru novēršanu tika sastādīts atzinums un sniegtas rekomendācijas Jēkabpils cietumam, Ieslodzījuma vietu pārvaldei, kā arī Tieslietu ministrijai.

Kā būtiskākās atklātās problēmas šajā cietumā var minēt:

- Visās vienībās dzīvojamā zonā ir liels ieslodzīto skaits, sasniedzot līdz pat 40 cilvēkiem vienā dzīvojamā telpā. Ieslodzītie visu diennakti atrodas slēgtās telpās un pastāv liels risks viņu savstarpējai vardarbībai. Vizītes laikā, veicot pārrunas ar atsevišķiem notiesātajiem, vairākkārt tika norādīts, ka ieslodzīto starpā bijuši savstarpējas vardarbības gadījumi. Bažas raisīja arī atsevišķu ieslodzīto uzvedība sarunu laikā – tika

novērotas bailes un nedrošības sajūta. Arī Medicīnas daļas apmeklējuma laikā tika saņemta informācija, ka ieslodzīto vidū pastāv vardarbība, jo ieslodzītie regulāri vēršas pēc medicīniskās palīdzības ar dažādām traumām. Tomēr tikai neliela daļa ieslodzīto norāda īsto traumu cēloni. Vienlaikus tika saņemta informācija, ka ir atsevišķi ieslodzītie, kuri regulāri apmeklē Medicīnas daļu ar viena veida traumām, proti, traumām, kuras, iespējams, liecina par seksuāla rakstura vardarbību. Viss iepriekš minētais liek secināt, ka Jēkabpils cietumā pastāv īpašs risks vardarbībai ieslodzīto starpā un ir atsevišķas ieslodzīto grupas, kuras ir īpaši apdraudētas.

- Vizītes laikā vairāki ieslodzītie apstiprināja, ka arī no cietuma darbinieku puses ir bijusi vardarbība pret ieslodzītajiem.

Tiesībsarga biroja darbiniekiem pēc Jēkabpils cietuma apmeklējuma radās negatīvs iespaids par darbinieku attieksmi pret ieslodzītajiem un savstarpējo attiecību vidi šajā ieslodzījuma vietā. Darbiniekos nav jūtams entuziasms, ir vienaldzība un negatīvs skatījums un attieksme pret ieslodzītajiem. Tāpat pastāv savstarpēja nesaprašanās. Jāuzsver, ka šajā ieslodzījuma vietā 70 - 80 procentiem ieslodzīto brīvības atņemšanas sods ir piemērots pirmo reizi, un lielākā daļa no ieslodzītajiem ir sodīti ar brīvības atņemšanu uz salīdzinoši neilgu laiku, proti, 2-5 gadiem. Līdz ar to vislielāko satraukumu rada apstākļi, ka šī cietuma darbinieki pilnīgi nav gatavi strādāt ar notiesātajiem, kuri cietumā ievietoti pirmo reizi. Gan esošajiem, gan topošajiem šī cietuma darbiniekiem ir nepieciešamas profesionālas apmācības darbam ar ieslodzītajiem.

Rekomendācijās atbildīgajām institūcijām Tiesībsargs vērsa uzmanību arī uz citām problēmām, ko nepieciešams novērst, tā, piemēram:

- Karantīnas kamerās ievietoto personu skaitam kameras platība nav atbilstoša un tajās nav pieļaujams ievietot vairāk par septiņām personām.
- Notiesātajiem, kuri izcieš sodu slēgta tipa cietuma zemākajā režīma pakāpē, ir tiesības izmantot pastaigas vai piedalīties sporta spēlēs svaigā gaisā ne mazāk kā vienu stundu dienā. Jēkabpils cietums minēto var izpildīt tikai formāli, jo pastaigu laukumi ir pārāk mazi.
- Lēmuma pieņemšana par disciplinārsodu piemērošanu ir uzskatāma par formālu. Pārsūdzība augstākā institūcijā ir praktiski neiespējama, jo tajos nav norādīta nekāda argumentācija; no visu ieslodzīto kopējā skaita tikai 32 ieslodzītie mācās un 72 strādā saimnieciskajā apkalpē. Tas ir ļoti neliels skaitlis, ņemot vērā to, ka šajā ieslodzījuma vietā atrodas aptuveni 550 ieslodzītie. Pārējie ieslodzītie lielāko daļu laika pavada bezdarbībā.

Tomēr kā pozitīvais jāmin šādi apstākļi:

- Ieslodzītajiem no 3.vienības (kameru režīms) ar 2007./2008. mācību gadu tiek nodrošinātas tiesības apmeklēt skolu. Minēto apstiprināja arī paši ieslodzītie, kuri atradās šajā vienībā.
- Ir uzsākts soda izolatoru remonts.
- Pateicoties Eiropas struktūrfondu projektam, ir ielikti labi pamati izglītības procesam. Tiesībsargs norādīja, ka būtiski būtu turpināt izglītības procesa attīstību cietumā, jo minētais projekts beidzās 2008.gada augustā, un valstij ir pienākums piedalīties turpmākajā finansējumā.

- Pozitīvi vērtējama cietuma administrācijas iniciatīva panākt ražošanas angāra celtniecību cietuma teritorijā, līdz ar to radot papildus darba vietas notiesātajiem.
- Iepriekšējo Jēkabpils cietuma apmeklējumu laikā tika konstatēts, ka cietumā nav kapelāna. Šobrīd Jēkabpils cietumā kapelāns ir uzsācis darbu.
- Cietumā ieslodzītajiem ir pieejams arī psihologs un psihoterapeits.

2009.gadā plānotajā pārbaudes vizītē Jēkabpils cietumā tiks pievērsta pastiprināta uzmanība iepriekš minēto Tiesībsarga sniegto rekomendāciju izpildei.

Policijas iestādēs un Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietās

2008.gadā ir saņemtas septiņas sūdzības, kurās iesniedzēji norāda, ka policijas darbinieki aizturēšanas laikā pret aizturēto personu ir nepamatoti lietojuši fizisko spēku vai speclīdzekļus, vai arī citādi pazemojoši un aizskaroši izturējušies pret aizturētajām personām.

Tiesībsargs saņēma informāciju, ka persona tika ievietota īslaicīgās aizturēšanas vietā (turpmāk – ĪAV), kur procesuālo darbību veikšanai tiek ievietotas kriminālprocesa ietvaros apcietinātās un notiesātās personas, kā arī administratīvi aizturētās un arestētās personas ar miesas bojājumiem. Ātrās medicīniskās palīdzības darbinieki vairākkārt ieradās ĪAV, lai sniegtu medicīnisko palīdzību. Pēc atkārtotas šīs personas medicīniskās izmeklēšanas, medicīnas darbinieks uzskatīja par nepieciešamu minēto personu ievietot ārstniecības iestādē, tomēr ĪAV darbinieki iebilda pret viņa pārvietošanu.

Pārbaudes lietas gaitā Tiesībsargs konstatēja ECK 3.panta pārkāpumu, kas izpaudās kā pazemojoša izturēšanās pret ĪAV ievietoto personu.

Ņemot vērā minēto, Tiesībsargs savas kompetences ietvaros informēja par pārbaudes lietā konstatēto cilvēktiesību pārkāpumu iesniedzēju un attiecīgās policijas pārvaldes un Valsts policijas priekšnieku. Attiecīgā policijas pārvalde sniegtajam atzinumam nepiekrita, proti, norādīja, ka dežūрмаiņas vecākais nav ignorējis Neatliekamās medicīniskās palīdzības feldšeres ieteikumu un ka minētajai personai vislabāk būtu atrasties stacionārā, jo miera stāvokli un medikamentus varot nodrošināt arī ĪAV. Tomēr ar Tiesībsarga atzinumu policijas vadība ir iepazīstinājusi darbiniekus un to uzmanība ir vērsta uz to, ka aizturētajām un apcietinātajām personām savlaicīgi jāsaņem veselības aprūpe.

2008.gadā Tiesībsarga biroja darbinieki tāpat kā 2007.gadā pēc savas iniciatīvas turpināja apmeklēt vairākas ĪAV. Tika apmeklētas Alūksnes, Gulbenes, Daugavpils, Ogres, Aizkraukles un Tukuma ĪAV. Vizītes uz minētajām ĪAV tika veiktas bez iepriekšēja brīdinājuma.

Pārbaudot apstākļus ĪAV, Tiesībsarga biroja darbinieki vadījās pēc Latvijai saistošajiem Eiropas komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanas (turpmāk-CPT) standartiem, kuros ir iekļauti kritēriji, kādiem ir jāatbilst ĪAV esošajiem apstākļiem. Apmeklējuma laikā tika konstatēts, ka neviena no apsekotajām ĪAV neatbilst CPT izvirzītajiem standartiem. Piemēram:

- Daugavpils ĪAV nav pastaigu laukuma un kamerās nav sanitāro mezglu.

- Ogres, Tukuma, Daugavpils, Gulbenes ĪAV ir nepietiekams dabīgais apgaismojums un ventilācija.
- Aizkraukles ĪAV apstākļi neatbilst CPT noteiktajam standartu minimumam un personu ievietošanā tajā no cilvēktiesību viedokļa nav pieļaujama, proti, kamerās nav ūdens padeves un sanitāro mezglu, nav arī dabīgās ventilācijas un apgaismojuma, kā arī nav ierīkots pastaigu laukums.

Par vizīšu laikā ĪAV konstatētajiem pārkāpumiem Tiesībsargs informēja attiecīgās policijas pārvaldes un Valsts policijas priekšnieku. Vairākas policijas pārvaldes esošā finansējuma ietvaros novērsa daļu no atzinumos norādītajiem trūkumiem. Savukārt citas norādīja, ka ir ieplānotas jaunas policijas pārvaldes celtniecība, līdz ar to finanšu līdzekļu ieguldīšana esošo telpu uzlabošanā nav paredzēta un nav lietderīga.

Vienlaikus 2008.gadā tika saņemti divi iesniegumi, kuros personas ir izteikušas neapmierinātību par viņu ievietošanu atskurbšanas telpās, kā arī par tur esošajiem apstākļiem. Ņemot vērā iepriekš minēto, tika pārbaudīti apstākļi arī atskurbšanas telpās. Tika apmeklētas atskurbšanas telpas Daugavpilī, Tukumā, Jūrmalā, Ogrē un Rīgā. Vizīšu laikā tika konstatēts, ka to aprīkojums ir dažāds un arī darbības metodes ir atšķirīgas. Tā, piemēram, Tukumā atskurbšanas telpa ir ar gumijas plāksnēm noklāta telpa bez logiem un nepietiekamu mākslīgo apgaismojumu. Savukārt, Daugavpilī minētās funkcijas pilda sabiedrība ar ierobežotu atbildību (turpmāk SIA) „Daugavpils slimnīcas” detoksikācijas palāta, kurā ir izveidots pašvaldības policijas postenis kārtības nodrošināšanai.

Jāpiebilst, ka minēto telpu statuss normatīvajos aktos nav noteikts, tāpat nav noteiktas prasības, kādām jābūt šīm telpām un kādas personas tajās tiek ievietotas, un kāda ir medicīniskās palīdzības sniegšanas kārtība. Šajā sakarā Tiesībsarga biroja darbinieki piedalījās Iekšlietu ministrijas veidotajā darba grupā „Par darba grupu koncepcijas projekta izstrādei par atskurbšanas telpu tiesisko statusu un prasībām šo telpu iekārtošanai”. Rezultātā tika izstrādātas prasības, kādām jābūt atskurbšanas telpām un veikti izmaksu aprēķini. Koncepcijas izstrādes gaitā tika nolemts, ka valdībai politiskā līmenī jāizlemj, kādas ministrijas pakļautībā tiks noteiktas atskurbtuves. Tiesībsargs sekos līdzī šī jautājuma turpmākai virzībai.

Tiesībsarga biroja darbinieki piedalījās arī Valsts policijas rīkotajās noteikumu izstrādes darba grupās. Minēto darba grupu mērķis bija izstrādāt policijas darbību reglamentējošus normatīvos aktus, kas precīzi noteiktu policijas darbinieku rīcību noteiktās situācijās. Tādējādi tika izstrādāti šādu noteikumu projekti: „Kārtība, kādā personas tiek ievietotas un turētas pagaidu turēšanas telpās, šim nolūkam paredzētā transporta līdzeklī, kā arī uz laiku norobežotās pagaidu turēšanās vietās, un prasības šādu telpu, šim nolūkam paredzēto transporta līdzekļu un uz laiku norobežoto pagaidu turēšanas vietu aprīkošanai” un „Speciālo līdzekļu veidi un kārtība, kādā šos līdzekļus lieto Valsts policijas, Drošības policijas un pašvaldības policijas darbinieki”.

Pozitīvi vērtējams, ka no policijas puses tika izteikta vēlme noklausīties arī vispusīgu cilvēktiesību mācību kursu, īpaši akcentējot ECK 3.pantā noteikto spīdzināšanas un citādas cietsirdīgas izturēšanās aizliegumu. Līdz ar to, 2008.gada otrajā pusē Tiesībsarga biroja darbinieki arī vadīja šādas apmācības, kuras tiek turpinātas arī 2009.gadā.

Tiesības uz taisnīgu tiesu

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 10.,11.pants

ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14.,15. pants

ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija nosaka, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Sūdzības par tiesībām uz taisnīgu tiesu aptver ļoti plašu jautājumu loku – tiesības uz pieeju tiesai, tiesības uz lietas iztiesāšanu saprātīgā laikā, pušu līdztiesības principu, tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu, tiesības uz informāciju par apsūdzību, tiesības aizstāvēt sevi pašam vai ar aizstāvja palīdzību un citus jautājumus.

2008.gadā Tiesībsargs pievērsa būtisku uzmanību šo jautājumu risināšanai. Bez iesniegumu izskatīšanas, Tiesībsargs veica arī pētījumu par Tiesībsarga kompetenci izskatot sūdzības par tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Šāds pētījums bija nepieciešams, jo, neraugoties uz to, ka Tiesībsarga likumā ir uzskaitītas Tiesībsarga funkcijas un uzdevumi,¹ atsevišķu iespējamu cilvēktiesību pārkāpumu konstatēšana prasa precizēt Tiesībsarga kompetences apjomu. Viens no svarīgākajiem jautājumiem, kur Tiesībsarga kompetences noteikšana ir īpaši nepieciešama, skar tieši iespējamus tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumus.

Nacionālie likumi dažādās valstīs paredz atšķirīgus tiesu neatkarības principa regulējumus. Līdzīgi kā Polijā un Zviedrijā, arī Latvijā normatīvie akti nenosaka tiešu ierobežojumu Ombudam izmeklēt lietas, kas saistītas ar tiesu pieļautiem cilvēktiesību pārkāpumiem. Saskaņā ar Tiesībsarga likumu cilvēktiesību aizsardzība ir viens no Tiesībsarga darbības pamatuzdevumiem.

Pētījumā tika atspoguļots tiesu neatkarības principa nozīmīgums demokrātiskā sabiedrībā, tiesību uz taisnīgu tiesu fundamentālais raksturs, kā arī iezīmētas Tiesībsarga kompetences robežas, apskatot citu valstu ombudu pieredzi minētā jautājuma risināšanā. Tika izvērtēti iedzīvotāju iesniegumi par tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumiem, pamatojoties uz Tiesībsarga biroja praksi 2007. un 2008. gadā. Pētījumā netika atsevišķi apskatīti tiesību uz taisnīgu tiesu teorētiskie aspekti, taču pamatiezīmes tika atspoguļotas, analizējot Tiesībsarga birojā izskatītas pārbaudes lietas attiecībā uz tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumiem.

No iepriekšminētā var konstatēt, ka tiesību uz taisnīgu tiesu ievērošanas izvērtēšana un pārkāpumu konstatēšana nenoliedzami ietilpst Tiesībsarga kompetencē. Taču Tiesībsarga darbību apjomu neapšaubāmi ietekmē tiesu neatkarības princips. No tā attiecīgi izriet, ka iespējamu tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu izvērtēšana būs pakļauta likumos noteiktiem ierobežojumiem.

2008.gadā tāpat kā 2007.gadā tika saņemti vairāki personu iesniegumi par iespējamu tiesību uz lietas iztiesāšanu saprātīgos termiņos pārkāpumu.

Tiesībsarga birojā tika saņemts iesniegums, kurā persona lūdza izvērtēt iespējamu tiesību uz lietas iztiesāšanu saprātīgos termiņos pārkāpumu. Pārbaudes lietas ietvaros šajā lietā Tiesībsargs konstatēja, ka tiesas process ildzis jau vienpadsmit gadu, kas nevar tikt uzskatīts par saprātīgu lietas iztiesāšanas termiņu, īpaši ņemot vērā pirmās instances tiesas bezdarbību gandrīz astoņu gadu garumā. Tāpēc Tiesībsargs secināja, ka pirmās instances tiesas rīcībā ir konstatējams Satversmes 92.pantā, kā arī ECK 6.panta pirmajā daļā noteikto

¹ Tiesībsarga likuma 11., 12.pants.

Vairāku iesniegumu izskatīšanas rezultātā Tiesībsargs secināja, ka vēl arvien tiesās ir konstatējami ilgi nogaides periodi līdz lietas iztiesāšanai pirmajā instancē. Salīdzinot ar 2007.gadu, uzlabojumi nav notikuši Administratīvajā rajona tiesā, jo nogaides periods līdz lietas izskatīšanai pirmajā instancē ir līdz pusotram gadam. Tiesībsargs pauž cerību, ka situācija uzlabosies 2009.gadā pēc reģionālo administratīvo tiesu darbības uzsākšanas.

Tāpat saglabājusies 2007.gadā konstatētā tendence - lietas dalībnieku apzināta lietas iztiesāšanas novilcināšana. Ņemot vērā pastāvošo situāciju un lielo tiesu noslogotību, Tiesībsargs arī 2008.gadā aicināja lietas dalībniekus izmantot savas tiesības godprātīgi un apzināti nekavēt lietas iztiesāšanu, tādējādi vēl vairāk paļūdzinot tiesas procesu garumus tiesās.

Tiesībsarga birojā saņemti arī vairāki iesniegumi par iespējamām tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos pārkāpumiem un procesa virzītāja iespējamu prettiesisku rīcību pirmstiesas procesa laikā. Lielākajā daļā gadījumu iesniedzējiem tika izskaidrots procesa virzītāju pieņemto lēmumu vai veiktās rīcības pārsūdzības mehānisms, kā arī paskaidrots, ka Tiesībsarga likums Tiesībsargam neparedz tiesības atcelt vai grozīt kriminālprocesa ietvaros pieņemtos lēmumus vai vērtēt pēc būtības procesa virzītāja rīcību. Tiesībsargs ir tiesīgs izvērtēt, vai konkrētajā situācijā personai ir bijis pieejams likumā paredzētais iekšējais tiesību aizsardzības mehānisms un vai tas ir bijis pietiekami efektīvs. Šādos gadījumos Tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietas un sniedza atzinumus.

Persona vērsās pie Tiesībsarga ar iesniegumu, kurā norādīja, ka policijas darbinieki ir pavirši veikuši izmeklēšanu, kas ilga vairāk nekā pusgadu. Tā rezultātā iesniedzējs zaudēja iespēju vērsties tiesā ar privātu apsūdzību. Izvērtējot pārbaudes lietā iegūto informāciju, Tiesībsargs konstatēja, ka policijas darbinieki nav veikuši kriminālprocesa saprātīgā termiņā. Līdz ar to ir aizskartas personas Satversmes 92.pantā un ECK 6.pantā noteiktās tiesības. Ņemot vērā iepriekš minēto, personai tika izskaidrotas viņas tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par atbilstoša atlīdzinājuma piedziņu. Par konstatētajiem pārkāpumiem tika informēta prokuratūra, kuras uzraudzībā tika veikts kriminālprocess, lūdzot ņemt vērā Tiesībsarga atzinumā norādītos apstākļus un rīkoties normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Papildus tika lūgts informēt Tiesībsargu par veiktās pārbaudes rezultātiem. Prokuratūra atzina kriminālprocesa uzraugošā prokurora kļūdas, tomēr informēja, ka noilguma dēļ personu nav iespējams saukt pie disciplināratbildības.

Tiesībsargs saņēma iesniegumu, ka persona vēlējās vērsties policijā sakarā ar to, ka viņam tika nodarīti miesas bojājumi un nolaupīta manta. Tomēr policijas darbinieki vilcinājās pieņemt no viņa iesniegumu. Pārbaudes lietas ietvaros Tiesībsargs vērsās Valsts policijas Iekšējās drošības birojā. Minētajā iestādē tika veikta pārbaude, kā rezultātā pret iesaistītajiem policijas darbiniekiem tika ierosināta disciplinārlieta, pēc kuras pabeigšanas tiks izlemts jautājums par disciplinārsoda piemērošanu.

Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver arī tiesas procesā iesaistītajām pusēm garantētās tiesības uz sprieduma izpildi. Šādu tiesību nodrošinājumam ir jārada iedzīvotājos paļāvību par atbildīgo institūciju likumīgu, operatīvu un efektīvu darbību tiesas nolēmumu izpildes gaitā.

Latvijā tiesu un citu institūciju nolēmumu izpildi veic zvērināti tiesu izpildītāji – tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras darbojas saskaņā ar likumu. Tiesu izpildītāja prasības un rīkojumi, izpildot tiesu spriedumus un citus nolēmumus, ir obligāti fiziskajām un juridiskajām personām visā valsts teritorijā.

Tiesībsarga birojs regulāri saņem iesniegumus par zvērinātu tiesu izpildītāju rīcību tiesas sprieduma izpildes procesā. No Tiesībsargam iesniegtajiem rakstveida iesniegumiem, kā arī sniedzot iedzīvotājiem mutvārdu konsultācijas, var konstatēt, ka tiesas sprieduma izpildes procesā iesaistītajām personām, visbiežāk piedzinējam un parādniekam, nereti trūkst informācijas un vispārējas izpratnes par sprieduma izpildes procesa norisi, pušu tiesībām un pienākumiem, zvērinātu tiesu izpildītāju darbībām, kā arī piedziņas procesa izmaksām.

Liela daļa iesniegumu satur sūdzības par to, ka vairāku gadu garumā tiesu izpildītāju darbam nav rezultātu un tiesas sprieduma izpilde izpaliek.

Persona A. vērsās pie Tiesībsarga ar iesniegumu, ka no 1996.gada marta līdz pat šim brīdim tiesu izpildītāju darbam nav rezultātu, izpildu raksts tiek pārsūtīts no viena tiesu izpildītāju biroja uz citu, bet sprieduma izpilde izpaliek.

Šajā un citos līdzīgos gadījumos iesniedzējs tiek informēts par termiņiem, kādos izpildu dokumenti iesniedzami izpildei un par šo termiņu noilguma pārtraukšanu. Tāpat iesniedzējs tiek informēts par zvērinātu tiesu izpildītāju profesionālās darbības regulējumu. Bieži personas nav informētas, kur vērsties gadījumos, ja tiesas nolēmuma izpildes gaitā vai citās zvērināta tiesu izpildītāja amata darbībās piedzinēji vai parādnieki konstatē nepilnības vai neatbilstību Tiesu izpildītāju likumam. Tādēļ Tiesībsargs sniedz skaidrojumu par personas tiesībām vērsties ar sūdzību pie tieslietu ministra vai Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomē ar lūgumu ierosināt disciplinārlietu par attiecīgā zvērināta tiesu izpildītāja amata darbību. Tāpat piedzinējam ir tiesības pārsūdzēt tiesu izpildītāja darbības tiesā pēc tiesu izpildītāja amata vietas 10 dienu laikā no pārsūdzamās darbības izdarīšanas dienas vai dienas, kad par to kļuvis zināms.

No saņemtajiem iesniegumiem var secināt, ka piedziņas procesā personām bieži trūkst izpratnes arī par piedziņas procesa izmaksām, kas tiek noteiktas parādniekam.

Savā iesniegumā O. norādīja, ka tiesa pieņēma lēmumu sodīt viņu ar naudas sodu divdesmit minimālo mēnešalgu apmērā, t.i., 2400 latiem, bet zvērināts tiesu izpildītājs pieprasīja kopējo samaksas summu 2800 latu apmērā.

Šajā gadījumā personai tika skaidrots, ka sprieduma izpilde notiek uz parādnieka rēķina. Ja parādnieks neveic sprieduma izpildi labprātīgi, tiek uzsākts piedziņas process, kurā laikā izpildrakstā norādītā piedzenamā summa pieaug, jo tai nāk klāt ar sprieduma izpildi saistītie izdevumi, ko veido tiesu izpildītāja amata atlīdzība un faktiskie izdevumi. Gadījumos, ja parādnieks uzskata, ka tiesu izpildītāja iesniegtais kopējais parāda summas apmērs ir nepamatots, tam jāprasa norēķins par naudas summām, kas izlietas ar amata darbībām saistītiem izdevumiem. Šo aprēķinu var pārsūdzēt, iesniedzot sūdzību rajona (pilsētas) tiesā pēc tiesu izpildītāja amata vietas. Ja parādnieks šīs likumā paredzētās tiesības nav izmantojis, Tiesībsargam nav pamata uzskatīt, ka tas ir nelikumīgs.

Vairākās lietās iesniedzēji ir lūguši Tiesībsargu izvērtēt zvērināta tiesu izpildītāja rīcību. Tādos gadījumos personām tiek skaidrots, ka zvērināti tiesu izpildītāji amata darbībā ir neatkarīgi un pakļauti vienīgi likumam. Tāpēc Tiesībsargs nav tiesīgs vērtēt tiesu izpildītāja darbību pēc būtības. Visbiežāk, īpaši mutisko konsultāciju laikā, personām tiek skaidrots, kur vērsties gadījumos, ja tās uzskata, ka tiesu izpildītājs nav pienācīgi pildījis savus amata pienākumus – pie tieslietu ministra, Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomē, vai, atsevišķos gadījumos, tiesā. Līdz ar to, Tiesībsargs lielākajā daļā gadījumu informē sūdzību iesniedzējus un apmeklētājus par likumdevēja paredzētajām samērā plašajām iespējām iesniegt sūdzību par tiesu izpildītāja rīcību un aicina tās izmantot.

Vēl viens no būtiskiem tiesību uz taisnīgu tiesu aspektiem ir tiesības tikt informētam par tiesas sēdes norises vietu un laiku, kā arī tiesības uz aizstāvi.

Pēc ieslodzītās personas iesnieguma, kur ieslodzītais sūdzējās, ka viņam par konvojēšanu uz tiesas sēdi tika paziņots tikai tad, kad viņu aizveda uz tiesu, Tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietu.

Pārbaudes lietas ietvaros tika apzinātas vairākas tiesas un noskaidrots, ka tiesas par sēdi ziņo tikai cietuma administrācijai, bet nevis ieslodzītajai personai, jo uzskata, ka normatīvajos aktos šāds pienākums tām nav paredzēts.

Tiesībsargs lūdza Tieslietu ministrijai skaidrot konkrēto Kriminālprocesa pantu. Tika saņemta atbilde, ka likuma pants ir jātulko tā, ka tiesnesim ir jānodrošina iespēja notiesātajam īstenot likumā noteiktās tiesības būt savlaicīgi informētam par tiesas sēdes vietu un laiku. Tiesībsargs pārbaudes lietas ietvaros sazinājās ar Tiesu namu aģentūru un lūdza tai informēt tiesas par konkrētā likuma panta interpretāciju, tādējādi novēršot tiesību normu tulkošanas neprecizitātes un cilvēktiesību pārkāpumus, kuri tā rezultātā rodas.

Tiesībsargs ir saņēmis arī vairākus ieslodzīto iesniegumus par konvojēšanas kārtību uz tiesas sēdēm. Bieži tiesas nav informētas par ieslodzīto pārvešanu uz citu ieslodzījuma vietu, kā rezultātā tiesas sēdes tiek atliktas un nepamatoti tiek paildzināti tiesu procesi. Lai risinātu minēto situāciju, Tiesībsargs vērsās Tieslietu ministrijā, aicinot risināt minēto problēmu. Tieslietu ministrija sniedza informāciju, ka Ieslodzījumu vietu pārvaldē notiek darbs pie ieslodzīto personu datu bāzes izveides, kas ļaus optimāli plānot dažādus ar brīvības atņemšanas soda un apcietinājuma izpildi saistītus jautājumus. Datu bāzes izveide tika uzsākta, lai nodrošinātu operatīvu un ātru informācijas apmaiņu starp Ieslodzījumu vietu pārvaldes struktūrvienībām, kā arī citām tiesībsargājošajām institūcijām, tomēr tās izveidošanai ir nepieciešams laiks.

Tāpat jau 2007.gadā Tiesībsarga birojs konstatēja būtisku problēmu saistībā ar to, ka ieslodzīto personu sūdzībām par krimināllietu materiālu kopiju neizsniegšanu pamatā ir nevienveidīga Kriminālprocesa likuma 451.panta interpretācija un piemērošana. Lai novērstu iespējamu personu tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumus, Tiesībsargs vērsās ar lūgumu Augstākajā tiesā, aicinot nodrošināt vienotu Kriminālprocesa 451.panta ievērošanu tiesas darbā.

2008.gadā diemžēl nācās konstatēt, ka vēl arvien tiek saņemti iesniegumi par nepamatotiem atteikumiem izsniegt krimināllietu materiālu kopijas, kam pamatā ir 2007.gadā konstatētā problēma Kriminālprocesa likuma 451.panta piemērošanā.

Tiesībsargs saņēmis arī vairākus iesniegumus par personas goda un cieņas aizskaršanu, kur saistībā ar to, ka nav iespējams identificēt personu, pret kuru var vērsties, iesniedzot prasību tiesā vai vērsties policijā ar iesniegumu ierosināt krimināllietu par goda un cieņas aizskārumu, tiek aizskartas arī personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

2008.gada septembrī tika ierosināta pārbaudes lieta pēc personas K. iesnieguma, kurā tika norādīts, ka ir aizskarts personas gods un cieņa, kā arī ierobežotas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, precīzāk, uz pieeju tiesai, jo nav iespējama atbildētāja/apsūdzētā identitātes noskaidrošana un vērtēšana tiesā, lai aizstāvētu aizskartās tiesības.

Savā iesniegumā persona norādīja, ka vērtēšanās dažādās tiesībaizsardzības un uzraudzības iestādēs nav devusi rezultātu tiesību aizskārēja identitātes noskaidrošanā un interneta mājas lapā ievietotās informācijas dzēšanā, jo spēkā esošie likumi neļauj policijai un prokuratūrai veikt darbības privātās apsūdzības lietās. 2008.gada septembrī Tiesībsargs nosūtīja Tieslietu ministrijai lūgumu nekavējoties veikt grozījumus normatīvajos aktos, lai personas varētu efektīvi aizstāvēt tiesā savas aizskartās tiesības. Atbildot uz Tiesībsarga vēstuli, Tieslietu ministrija norādīja, ka Saeimā ir iesniegts priekšlikums likumprojektam „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, piedāvājot izteikt jaunā redakcijā Kriminālprocesa likuma 621.pantu, un ka Tieslietu ministrija ir uzsākusi darbu pie tā, lai izslēgtu no Kriminālprocesa likuma privātās apsūdzības lietas, kā arī izslēdzot no Krimināllikuma normu, kas paredz kriminālatbildību par goda un cieņas aizskārumu, saglabājot kriminālatbildību par neslavas celšanu plašsaziņas līdzekļos.

Tiesībsargs vēl arvien saņem arī iesniegumus, kuros personas apšaubā tiesas objektivitāti, norādot, ka ir nepatiesi notiesātas vai civilprocesa ietvaros nepiekrīt tiesas spriedumiem, norāda, ka tiesa, izskatot lietu, nav pienācīgi vērtējusi visus pierādījumus. Šādās situācijās Tiesībsargs personas turpina informēt par personas tiesībām šādus nolēmumus pārsūdzēt apelācijas vai kasācijas kārtībā, jo Tiesībsargs nav tiesīgs atcelt vai grozīt pieņemtos tiesas spriedumus. Diemžēl jākonstatē, ka iedzīvotāju uzticība tiesu sistēmai ir diezgan zema.

Saistībā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu Tiesībsargs konstatējis vēl atsevišķas problēmas, piemēram, praksē ir konstatējams, ka nedarbojas Dzīvesvietas deklarēšanas likums. Cilvēki nepilda likumā noteikto pienākumu un nedeclarē savu dzīves vietu, savukārt Civilprocesa likuma 26.pants nosaka, ka prasību pret fizisko personu ceļ tiesā pēc tās dzīvesvietas, nevis pēc deklarētās dzīvesvietas. Tiesu prakse šajā jautājumā ir atšķirīga, tādēļ rodas situācijas, ka lietas tiek sūtītas no vienas tiesas uz otru, nespējot atrisināt piekritības jautājumu. Proti, katra tiesu instance jēdzienu „pēc tās dzīvesvietas” interpretē atšķirīgi, ņemot vērā tiesneša neatkarības principu. Tiesībsargs uzskata, ka, lai risinātu problēmu, būtu nepieciešams grozīt likumu, kas novērstu šādu atšķirīgas interpretācijas iespēju.

Tāpat problēma ir saskatāma lietās par ārstniecības noteikšanu bez pacienta piekrišanas psihoneiroloģiskajās iestādēs, pamatojoties uz Ārstniecības likumu. Šajās lietās nevar konstatēt, ka lietas iztiesāšanas laikā būtu nodrošināta adekvāta un efektīva valsts garantētā aizstāvība. Vairākos gadījumos advokāti savas funkcijas veic tikai formāli, parasti ar pacientiem nemaz netiekas un tiesas sēdēs piekrīt ārstu konsilija lēmumam, ignorējot pacienta vēlmes un intereses. Problēmas risināšanai nepieciešams skaidrojošs darbs ar advokātiem, ko Tiesībsarga birojs plāno veikt tuvākā laikā.

Personas tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību

ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 9.pants

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.pants

Latvijas Republikas Satversmes 94.pants

2008.gadā vairākas personas vērsās Tiesībsarga birojā ar iesniegumiem, kuros norādīja, ka policijas darbinieki nepamatoti vai prettiesiski ir ierobežojuši viņu brīvību.

Tiesībsarga birojā vērsās B., kurš ir izklaides iestādes īpašnieks. Par naktsmiera traucēšanu minētajā iestādē policijas darbinieki sastādīja aktu un vairākas reizes aicināja iesniedzēju ierasties policijā protokola sastādīšanai. Tomēr iesniedzējs neieradās, kā rezultātā policijas darbinieki, pamanot iesniedzēju sabiedriskā vietā, vērsās pie viņa ar aicinājumu sekot uz policijas iestādi personības noskaidrošanai un protokola par naktsmiera traucēšanu sastādīšanai. Tomēr persona uzrādīja pasi un atteicās iet uz policijas telpām. Šādu rīcību policijas darbinieki interpretēja, kā nepakļaušanos policijas darbinieku likumīgajām prasībām un pieņēma lēmumu iesniedzēju aizturēt.

Izvērtējot pārbaudes lietas materiālus, tika konstatēts, ka iesniedzējs aizturēšanas brīdī nebija izdarījis nekādu pārkāpumu, kā arī policijas darbinieku rīcībā nebija informācijas vai pamatotu aizdomu par viņa līdzdalību kāda cita pārkāpuma izdarīšanā. Līdz ar to policijas darbinieku prasībām nebija likumīga pamata, kā rezultātā iesniedzēja brīvība tika ierobežota nepamatoti. Savas kompetences ietvaros Tiesībsargs informēja par konstatēto pārkāpumu attiecīgo policijas pārvaldi, kā arī norādīja iesniedzējam uz viņa tiesībām šajā jautājumā vērsties ar prasību tiesā.

Vairāki iesniegumi tika saņemti arī par jautājumiem, kas skar drošības līdzekļa -apcietinājuma izpildi ieslodzījuma vietās. Vairumā gadījumu personas pašas nebija izmantojušas Kriminālprocesa likumā noteikto apcietinājuma piemērošanas pārsūdzības mehānismu un lielākajā daļā gadījumu cilvēktiesību pārkāpumi saistībā ar apcietinājuma piemērošanu pirms un pēc pirmās instances tiesas sprieduma netika konstatēti.

Tiesībsarga birojā vērsās persona, kura norādīja, ka joprojām atrodas apcietinājumā izmeklēšanas cietumā, kaut arī tiesas spriedums kriminālprocesā par iesniedzēja saukšanu pie kriminālatbildības ir stājies likumīgā spēkā. Līdz ar to iesniedzējam, kas joprojām atradās izmeklēšanas cietumā, tika ierobežotas tiesību un pienākumu apjoms atšķirībā no tām personām, kuras ir notiesātas.

Pārkāpums pārbaudes lietā netika konstatēts, jo pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā bija nepieciešams laiks, lai notiktu ar sprieduma izpildi saistīto dokumentu aprīti.

Jau 2007.gadā Tiesībsargs pārbaudes lietas ietvaros konstatēja, ka spēkā esošās Kriminālprocesa likuma normas nenodrošina iespēju izvērtēt turpmāku drošības līdzekļa – apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību, ja ir pasludināts pirmās instances tiesas spriedums, un ir mainījušies apstākļi, kuri ir bijuši par pamatu apcietinājuma piemērošanai.

Jāpiebilst, ka ECT savos spriedumos vairākkārt ir norādījusi, ka periodiska tiesas kontrole ir jānodrošina arī tad, kad lēmums par brīvības atņemšanu ir ietverts notiesājošā spriedumā, jo arī pēc lēmuma pieņemšanas par brīvības atņemšanu var mainīties apstākļi, kas var ietekmēt personas brīvības atņemšanas pamatotību. Šajā sakarā tika pausts viedoklis Tieslietu ministrijai par šādas kontroles nepieciešamību un minētais jautājums tika nodots izvērtēšanai Kriminālprocesa likuma pastāvīgajai darba grupai kriminālprocesa likuma grozījumu izstrādei, kurā 2008.gada laikā aktīvu dalību ņēma arī Tiesībsarga biroja pārstāvji.

Ņemot vērā iepriekš minēto, Kriminālprocesa likuma grozījumu projektā tika iekļauta tiesību norma, kurā noteikts, ka pieteikumu par apcietinājuma atcelšanu vai grozīšanu pēc lietas nodošanas apelācijas instances tiesai līdz iztiesāšanas uzsākšanai var iesniegt tad, ja ir radušies tādi veselības vai ģimenes apstākļi, kas var būt par pamatu apcietinājuma atcelšanai vai grozīšanai.

2008.gadā vairākas personas Tiesībsarga birojā ir vērsušās ar iesniegumiem, norādot, ka uzskata, ka nepamatota bijusi viņu nogādāšana vai ievietošana psihoneiroloģiskajā slimnīcā.

Tā, kādas pārbaudes lietas ietvaros, Tiesībsargs konstatēja, ka persona tika ievietota psihoneiroloģiskajā slimnīcā piespiedu ārstēšanai, kaut arī pirmās instances tiesas spriedums nebija stājies likumīgā spēkā un persona par pirmās instances tiesas spriedumu bija iesniegusi apelācijas sūdzību.

Tādējādi, Tiesībsargs secināja, ka persona bez likumīga pamata tika turēta psihoneiroloģiskajā slimnīcā gandrīz mēnesi.

Pārbaudes lietu izskatīšanas rezultātā Tiesībsargs arī secinājis, ka daudzi „brīvprātīgie” pacienti nebūtu par tādiem uzskatāmi, jo šiem pacientiem nav iespēju brīvi atstāt slimnīcu.

Veicot vizītes uz psihoneiroloģiskajām slimnīcām, Tiesībsargs secina, ka šādu problēmu var konstatēt gandrīz visās slimnīcās. It īpaši šī problēma rodas attiecībā uz pacientiem, kas slimnīcā iestājušies brīvprātīgi, bet vēlāk mainījuši savas domas un vairs nevēlas atrasties slimnīcā. Šādos gadījumos nereti tiek ignorēta pacienta vēlme atsaukt piekrišanu, bet netiek arī nodrošināts piespiedu ārstēšanas nepieciešamības izvērtējums likumā noteiktajā kārtībā.

Iepazīstoties ar sadzīves apstākļiem psihoneiroloģiskajās slimnīcās, Tiesībsarga biroja juristi arī konstatēja, ka liela daļa apskatīto palātu ir neatbilstošas pacientu ilglaicīgai uzturēšanai. Istabu mazā platība, kā arī pacientu skaits ierobežo personas tiesības uz privāto dzīvi un autonomiju. Pozitīvi ir vērtējams jau vairākās slimnīcās paveiktais telpu remonts.

Problēma konstatējama arī ar informētas un brīvas pacienta piekrišanas stacionēšanai un ārstēšanai iegūšanu, jo slimnīcās parasti pacientam ir jāparakstās par piekrišanu uz speciāla zīmoga, kur informācija, par ko parakstās persona, ir drukāta ar sīkiem burtiem un ir grūti salasāma. Šī jautājuma risināšanai būtu nepieciešams paredzēt, ka pacientam ir nevis vienkārši jāparakstās, bet, piemēram, jāuzraksta „piekritu stacionēšanai” pašam ar savu roku, lai novērstu neskaidrības par to, ka pacients tiešām sapratis, par ko parakstās.

Tāpat būtu nepieciešams izstrādāt, piemēram, metodiskos norādījumus, kas skaidri noteiktu vienotu kārtību, kā šādos gadījumos psihoneiroloģiskās slimnīcas rīkojas, lai tas, ka kādās slimnīcās pareizi netiek izprastas pacientiem garantētās tiesības, neradītu personu tiesību aizskārumus.

Attiecībā uz personu stacionēšanu psihoneiroloģiskajās slimnīcās sistēma, kurā rīcības nespējīgas personas vietā aizgādņa pieņemtais lēmums par piekrišanu personas stacionēšanai tiek uzskatīts kā pamats tam, lai personu uzskatītu par brīvprātīgo pacientu, neskatoties uz to,

ka persona protestē pret ievietošanu, būtu steidzami jāmaina. Arī ECT praksē, piemēram, spriedumā lietā *Štukaturovs pret Krieviju*, norādīts, ka lietās par rīcībnespējīgas personas piespiedu ievietošanu psihoneiroloģiskajā slimnīcā, nepietiek ar aizgādņa rakstisku piekrišanu. Aizgādņa piekrišana nevar tikt uzskatīta par pacienta sniegtu piekrišanu piespiedu ārstēšanai. Ir jāizvērtē rūpīgi arī citi apstākļi un personas veselības stāvoklis, lai šādu ārstniecības kārtību varētu uzskatīt par cilvēktiesību normām atbilstošu.²

Kā būtiska problēma psihoneiroloģiskajās slimnīcās jāmin tas, ka slimnīcās atrodas daļa pacientu, kurus varētu izrakstīt no slimnīcas, bet tas nozīmētu viņu “izmešanu uz ielas”, jo viņiem nav kur doties, nav dzīvojamās platības, nav darba un iztikas avotu. Tāpat trūkst iespējas saņemt aprūpi un palīdzību apstākļos ārpus stacionāra, proti, specializētajos pansionātos. Šajās iestādēs izveidojušās garas rindas, kas liedz aprūpi saņemt nekavējoši. Minētās problēmas rada situācijas, ka psihoneiroloģiskajās slimnīcās uzturas daļa tādu pacientu, kuriem tur nevajadzētu atrasties. Tāpat arī daudzos aprūpes centros uzturas personas, kas varētu dzīvot ārpus stacionāra, bet tikai ierobežoto iespēju dēļ saņemt ārpusstacionāra palīdzību, sociālo palīdzību un atbalstu, personas visu atlikušo mūžu pavada slimnīcā.

Tiesības uz tiesisko statusu – pilsonības, patvēruma un migrācijas jautājumi

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 6. un 15.pants

ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25.pants

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Septītā Protokola 1.pants

Konvencija par bēgļa statusu

Lai arī 2008.gadā Tiesībsarga birojā saņemto un izskatīto iesniegumu skaits, kas skar personu tiesisko statusu, ir samazinājies, tomēr pārskata periodā saņemtie iesniegumi kopumā par 92 jautājumiem, no kuriem 20 minēti rakstveida iesniegumos, bet 72 gadījumos sniegtas mutvārdu konsultācijas, neliecina, ka valstī pastāvošajā tiesiskajā regulējumā nebūtu saskatāmi pārkāpumi.

Kā liecina apkopotie dati, joprojām aktuāls ir nepilsoņu legalizācijas un statusa piešķiršanas vai atņemšanas jautājums.

Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta pētījums³, kas veikts aizvadītajā gadā, liecina, ka valsts iedzīvotāji ir kļuvuši zinošāki jautājumā par pilsoņa un nepilsoņa statusa priekšrocībām, tomēr kopš 2000.gada nepilsoņu skaits, kas pauduši vēlmi naturalizēties, ir pieaudzis tikai nedaudz. Kā iemesls tam ir minēta nepilsoņu nevēlēšanās tērēt laiku un kārtot naturalizācijas eksāmenus. Pētījuma secinājumos tika norādīts, ka sabiedrības integrācijas nolūkā būtu jānosaka izmaiņas naturalizācijas kārtībā, arī valsts valodas zināšanu pārbaudes kārtībā, nosakot atvieglojumus gados veciem cilvēkiem.

2008.gadā Tiesībsarga birojā tika saņemtas vairāki iesniegumi no personām, kuras norādīja, ka spēkā esošo 2006.gada 4.aprīļa MK noteikumu Nr.252 „Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību, kā arī valsts valodas prasmi apliecināšanu dokumentu atzīšanas kārtību ārzemniekiem, kas ir tiesīgi pieprasīt

² Skatīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 27.jūnija spriedumu lietā *Shtukaturov v. Russia* <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Shtukaturov%20%7C%20v.Russia&sessionid=9099033&skin=hudoc-en>

³ Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta veiktais pētījums „Kvantitatīvais un kvalitatīvais pētījums par sabiedrības un pilsonības aktuālajiem aspektiem”, 2008.gads, 54 lpp.

pastāvīgās uzturēšanās atļauju” 2.punkts nepamatoti ierobežo personu loku, kuras ilgstošu vai nenovēršamu veselības traucējumu dēļ būtu pilnībā vai daļēji atbrīvojamas no valsts valodas prasmes pārbaudes pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai. Pārbaudes lietas izskatīšanas laikā tika konstatēts, ka šādu personu lokā būtu iekļaujamas arī personas, kuras ir ne tikai:

- I grupas invalīdi ar totālu afāziju,
- apguvušas akreditētu izglītības programmu izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem vai
- II grupas invalīdi, kam abpusējs kurlums vai kurlmēmums ir komplicējies ar psihisko atpalcību,

bet arī tādas personas, kuras citu ilgstošu vai nepārejošu ar vecuma pārmaiņām cilvēka organismā (ne)saistītu fizisko vai psihisko spēju ierobežojuma dēļ, nespēj nokārtot valsts valodas zināšanu pārbaudi, kas ietekmē viņu iespējas integrēties sabiedrībā. Ņemot vērā augstāk minēto, Ministru kabinetam, Izglītības un zinātnes ministrijai un Iekšlietu ministrijai tika nosūtīts lūgums pārskatīt minēto noteikumu atbilstību Imigrācijas likuma mērķim. 2008.gada beigās tika pabeigta MK noteikumu „Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevas par valsts valodas prasmes pārbaudi” izstrāde un, ņemot vērā medicīnas ekspertu viedokli, būtiski paplašināts personu loks, kuras varētu tikt atbrīvotas pilnībā vai daļēji no valsts valodas prasmes pārbaudes kārtības.

Pie jautājuma loka, kas atzīmējams kā problemātisks un kam nepieciešams risinājums, jāmin sūdzības par personu tiesībām saņemt izsmeļošu informāciju no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes par uzturēšanās atļauju un vīzu jautājumu kārtību, jo pastāvošā kārtība un pārvaldes sniegtā informācija ir nepilnīga, tādēļ lēmumu pieņemšana par vīzu vai uzturēšanās atļauju izsniegšanu ievelkas, tādējādi mazinot personu uzticību valsts pārvaldes iestādēm un bieži vien aizskarot personu tiesības uz privāto dzīvi.

Būtisks darbs aizvadītajā gadā veikts saistībā ar Patvēruma likumprojekta izstrādi un apspriedi Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā. Neskatoties uz Tiesībsarga biroja iesniegtajiem priekšlikumiem, projekta apspriedes 2.lasījuma gaitā netika apstiprināts Tiesībsarga priekšlikums grozīt 10.panta „Patvēruma meklētāja aizturēšana” nosacījumus un termiņus, kā arī 11.pants, kas paplašinātu patvēruma meklētāju tiesību un pienākumu apjomu, piemēram, patvēruma meklētāju tiesības sazināties par valsts līdzekļiem ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Augsto komisāru bēgļu lietās, Eiropas Cilvēktiesību tiesu, Tiesībsarga biroju un citām tiesībsargības iestādēm. 2009.gadā Tiesībsargs turpinās darbu pie šī jautājuma un sekos līdzi, lai minētie priekšlikumi tiktu likumprojektā ietverti.

Tiesības uz privāto dzīvi

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 12.pants

ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17.pants

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8.pants

Latvijas Republikas Satversmes 96.pants

Tiesībsargs, tāpat kā pagājušajā gadā, turpina izskatīt visdažādākos jautājumus, kas saistīti ar personu tiesību uz privāto dzīvi iespējamiem pārkāpumiem.

2008.gadā šajā jomā būtiski bijuši jautājumi, kas attiecas uz personas datu apstrādi.

Pārbaudes lietas ietvaros Tiesībsargs analizēja jautājumu par personas DNS datu ievietošanu DNS nacionālajā datu bāzē, personu loku, no kurām izņem DNS datus un izņemto datu uzglabāšanas ilgumu. Pārbaudes lietas ietvaros tika aktualizēti vairāki problēmjautājumi saistībā ar pašreiz spēkā esošo Likumu par DNS nacionālās datu bāzes izveidošanu un izmantošanu.

Pašreiz sadarbībā ar Iekšlietu ministriju un Tieslietu ministriju ir izveidota darba grupa un tiek apspriestas iespējamās izmaiņas tiesību aktos. Tāpat, pēc vairāku iesniegumu saņemšanas, Tiesībsargs aktualizēja jautājumu par personas koda un citu personu identificējošu datu norādīšanu dažādos dokumentos un datu vietnēs, kā arī par atsevišķām personām uzlikto pienākumu norādīt savus datus dažādos dokumentos (piemēram – pašnodarbinātām personām ir pienākums uz izsniegtajiem čekiem norādīt gan savu personas kodu, gan vārdu un uzvārdu, gan mājas adresi. Arī ārstiem ir jānorāda savs personas kods, vārds un uzvārds receptēs, medicīniskajā dokumentācijā un citos darbā izmantotajos dokumentos, kuri ir pieejami vai tiek nodoti plašam personu lokam). Tiesībsargs ir apzinājis problēmjautājumus un pašlaik, izmantojot arī ārvalstu prakses izpēti, tiek strādāts, lai tie pēc iespējas ātrāk tiktu risināti un tiktu novērsti iespējami nepamatoti cilvēktiesību ierobežojumi.

Tiesībsargs ir saņēmis arī vairākas sūdzības par iespējamu privātās dzīves aizskārumpu, kas radies presē publicētu materiālu dēļ. Šajos gadījumos personām tiek norādīts, ka privāttiesisku strīdu izskatīšana nav Tiesībsarga kompetencē un ka Tiesībsarga uzdevums ir iesaistīties to problēmu risināšanā, kur personas tiesības un likumiskās intereses aizskar valsts. Konkrētajām personām tiek paskaidrots privātās dzīves jēdziens un tas, kādā veidā personas varētu attiecīgās situācijas risināt un kādi tiesību akti nosaka personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

2008.gadā pieaudzis arī iesniegumu skaits, kurās norādīts uz neefektīvo normatīvo regulējumu, kad goda un cieņas aizskarta internetā.

2008.gada februārī Tiesībsarga birojā tika saņemta personas I. sūdzība, kurā persona norādīja, ka portālā „Draugiem.lv” zem viņas fotogrāfijām tika ievietoti godu un cieņu aizskaroši komentāri. Pēc pārbaudes lietas ierosināšanas tika konstatēts, ka iesniedzēja var identificēt aizskārēju pēc vārda, uzvārda un ir tiesīga vērsties Iedzīvotāju reģistrā, lai noskaidrotu personas deklarēto dzīvesvietu un konstatētu, kurā no tiesām ir ceļama prasība par morālā kaitējuma atlīdzināšanu.

Līdzīgi, 2008.gada martā Tiesībsarga birojā vērsās persona A., kura norādīja, ka viņai nezināmas personas ir ievietojušas interneta mājas lapā viņas fotoattēlu ar telefona numuru,

pievienojot cieņu un godu aizskarošu satura sludinājumu. Tika ierosināta pārbaudes lieta un konstatēts, ka persona var identificēt vainīgo personu, vēršoties Datu valsts inspekcijā un lūdzot veikt pārbaudi, kas saistīta ar viņas atstāto datu apstrādi vienā no Rīgas veikaliem, kurā persona A. bija nofotografēta un kur atstāja savu personu identificējošus datus.

Par personu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību pārkāpumiem, līdzīgi kā pagājušajā gadā, liela daļa sūdzību ir saņemtas no ieslodzījuma vietās esošām personām. Nereti ieslodzītie sūdzas par korespondences cenzūru un dažādām problēmām, kuras tiem rodas, izmantojot īslaicīgās un ilgstošās satikšanās. No ieslodzījuma vietām tika saņemti vairāki iesniegumi arī par iepriekš minēto personas kodu izmantošanu, piemēram, problēmas radušās ar personas kodu norādīšanu uz aploksnēm, sarakstos cietuma teritorijā u.c.

Nozīmīgs darbs 2008.gadā bijis saistīts ar cilvēktiesību pārkāpumiem rīcībnespējas atzīšanas procesos.

Izvērtējot Tiesībsarga birojā saņemtās sūdzības par cilvēktiesību pārkāpumiem rīcībnespējas atzīšanas procesos, kā arī procesos, kas tiek ierosināti par rīcības spējas atjaunošanu un izanalizējot esošo regulējumu Civillikumā (turpmāk – CL) un Civilprocesa likumā (turpmāk – CPL), kas nosaka kārtību rīcībnespējas atzīšanai un rīcības spējas atjaunošanai, Tiesībsargs secināja, ka vairākas normas, kas regulē šos jautājumus, neatbilst Satversmei un starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem.

Lai norādītu uz nepieciešamību risināt šos jautājumus, Tiesībsargs sagatavoja atzinumu „Par nepieciešamajām izmaiņām Civillikumā un Civilprocesa likumā attiecībā uz personas rīcībnespējas atzīšanu un rīcībnespējas atjaunošanu”, kas tika iesniegts atbildīgajām institūcijām.

Īpaši Tiesībsargs atzinumā akcentēja pārkāpumu attiecībā uz regulējumu, kas neparedz individuālu pieeju rīcībnespējas noteikšanai, jo likums paredz tikai pilnīgu rīcībnespējas atņemšanu.

2009.gadā atbildīgajās ministrijās turpināsies darbs pie grozījumu izstrādes šajos likumos. Tiesībsargs rūpīgi sekos līdzi, kā virzās šo jautājumu risināšana un vai viņa rekomendācijas tiks ņemtas vērā.

SOCIĀLĀS UN EKONOMISKĀS TIESĪBAS

Ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības ir cilvēktiesību grupa, kurā ietilpstošās tiesības ir īstenojamas valstij pieejamo resursu ietvaros, vienlaikus nodrošinot tiesību minimālo standartu. Lai to panāktu, valstij ir pienākums veikt aktīvas darbības un ieguldīt nepieciešamos līdzekļus šo tiesību aizsardzībā. Sociālajās un ekonomiskajās tiesībās ietilpst tiesības uz īpašumu, tiesības uz mājokli, tiesības uz sociālo nodrošinājumu, tiesības uz veselības aizsardzību, tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, tiesības uz izglītību, tiesības uz darbu.

2008.gadā Tiesībsargs saņēma iesniegumus kopumā par 2252 sociālo un ekonomisko tiesību jautājumiem. No tiem 599 minēti rakstveida iesniegumus, bet 1653 gadījumos sniegtas mutvārdu konsultācijas. 2008.gada nogalē jūtami palielinājās iesniegumu skaits par tiesībām uz sociālo nodrošinājumu, īpaši – par pensiju un dažādu pabalstu nepietiekamo apmēru, kas liecina, ka sociālā situācija šobrīd ir viens no aktuālākajiem darba kārtības jautājumiem valstī. Būtiski jautājumi 2008.gadā tika risināti arī saistībā ar tiesību uz īpašumu, tiesību uz veselības aizsardzību un tiesību dzīvot labvēlīga vidē, kas sīkāk tiks analizēti šajā ziņojumā.

Bieži iedzīvotāji pie Tiesībsarga vērsās par tiesībām uz mājokli, kā arī tiesībām uz darbu, taču šie jautājumi sīkāk ziņojumā netiks apskatīti, jo lielākajā daļā gadījumu tika atteikts ierosināt pārbaudes lietas, sakarā ar to, ka sūdzībās tika atspoguļoti privāttiesiska rakstura strīdi, kas nav Tiesībsarga kompetencē.

Tiesības uz īpašumu

ANO Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas 17.pants

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1.pants

Latvijas Republikas Satversmes 105.pants

2008.gadā Tiesībsargs ir saņēmis rakstveida iesniegumus par kopumā 100 iespējamām tiesību uz īpašumu pārkāpumiem. Atbilstoši Tiesībsarga likumā noteiktajai Tiesībsarga kompetencei pārbaudes lietas tika ierosinātas 49 gadījumos. Tāpat 2008.gadā Tiesībsarga biroja apmeklētājiem par tiesībām uz īpašumu tika sniegtas 123 mutiskās konsultācijas.

Samērā daudz iesniegumu tika saņemti par iespējamām pārkāpumiem saistībā ar zemes reformas jautājumiem, tomēr lielā daļā gadījumu termiņu notecējuma dēļ Tiesībsarga iespējas risināt radušās situācijas ir bijušas visai ierobežotas.

Vērtējot iestādes rīcību jautājumos, kas saistīti ar zemes uzmērīšanu, Tiesībsargs ir atzinis, ka piedalīšanās zemes gabala uzmērīšanā ir būtiskas personas tiesības, kas nodrošina gan to, ka persona var pārliecināties par zemes uzmērīšanas tiesiskumu, gan to, ka persona var izteikt savus iebildumus par zemes uzmērīšanas gaitu. Nav pieļaujams, ka šīs personas tiesības tiek liegtas iestādes prettiesiskas rīcības dēļ. Tiesiskuma princips prasa, lai iestādes darbības atbilstu tiesību normām un iestāde nerīkotos prettiesiski. Savukārt, ja iestāde ir rīkojusies prettiesiski, tai ir jālabo pieļautā kļūda ar mērķi nodrošināt privātpersonas tiesību ievērošanu.

Vēl 2007.gadā Tiesībsarga birojā tika saņemti iesniegumi saistībā ar tiesībām uz īpašumu Rīgas brīvostas teritorijā, proti, zemes gabalu, kas atrodas Rīgas brīvostas teritorijā, uz kuru privātpersonām gan atzītas īpašumtiesības, tomēr tās nostiprinātas zemesgrāmatā uz valsts vārda.

2008.gadā Tiesībsargs pabeidza skatīt šīs lietas. Tiesībsargs konstatēja, ka īpašumtiesības uz zemi Rīgas brīvostas teritorijā ir nostiprinātas valstij pirms kompensācijas vai līdzvērtīga zemes gabala saņemšanas un tādējādi nav ievērota likuma „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” 12.panta pirmās daļas 3.punktā noteiktā kārtība. Tomēr šīs kārtības neievērošana nav atņēmusi personām tiesības saņemt kompensāciju vai līdzvērtīgu zemi.

Vērtējot tiesību normās ietverto pamatprincipu, saskaņā ar kuru kompensācija par īpašumu aprēķināma pēc tā vērtības, kāda tā bijusi līdz 1940.gadam, Tiesībsargs secināja, ka tas ir atbilstošs cilvēktiesībām. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē atzīts, ka likumīgie mērķi sabiedrības interesēs, kas sasniedzami ekonomiskās reformas ietvaros vai nolūkā panākt lielāku sociālo taisnīgumu, pieļauj mazāku atlīdzības apmēru nekā īpašuma pilna tirgus vērtība. Tādējādi Tiesībsargs secināja, ka šī pamatprincipa grozīšana ir likumdevēja politiskas izšķiršanās, nevis juridisks jautājums.

Pēc personas iesnieguma saņemšanas Tiesībsargs izvērtēja likuma „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” 12.panta otrās daļas atbilstību Satversmes 105.pantam un secināja, ka tā ir neatbilstoša Satversmē nostiprinātajām tiesībām uz īpašumu. Minētā norma noteic, ka: *“Ja bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem atjaunotas īpašuma tiesības uz zemi, uz kuras atrodas šā likuma 12.panta pirmās daļas 3.punktā minētie objekti, kā arī daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas, valstij vai pašvaldībām piederīgi ūdensapgādes,*

siltumapgādes un energoapgādes objekti, zemes nomas maksa gadā nedrīkst pārsniegt 5 procentus no zemes kadastrālās vērtības”.

Tiesībsargs uzskata, ka šajā normā noteiktais bijušo zemes īpašnieku vai viņu mantinieku pienākums, neskatoties uz to, ka tas ir likumā noteikts un ir ar leģitīmu mērķi, nav samērīgs, par ko liecina vairāku apstākļu kopums:

- Zemes īpašniekam nav tiesību izbeigt zemes nomas līgumu un izmantot savu īpašumu pēc saviem ieskatiem;
- Kopš 1997.gada zemes nomas maksa atbilstoši likumam konsekventi nedrīkst pārsniegt 5 procentus no zemes kadastrālās vērtības. Tas nozīmē, ka jau vairāk nekā desmit gadus likumdevējs nav domājis par šīs sociālās nastas, kas uzlikta zemes īpašniekiem, mazināšanu. Līdz ar to, ievērojot zemes reformas kā terminēta procesa raksturu, nav skaidrs likumdevēja ilgtermiņa mērķis, proti, kā ilgtermiņā šādas tiesiskās attiecības attīstīsies un cik ilgi šādas piespiedu nomas attiecības turpināsies.
- Nekustamā īpašuma nodoklis par zemi, kuru faktiski lieto daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas iemītnieki vai uz kura atrodas citi likuma „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” 12.panta pirmās daļas 3.punktā vai 12.panta otrajā daļā minētie objekti, par kuriem saskaņā ar likumu „Par nekustamā īpašuma nodokli” jāmaksā nekustamā īpašuma nodoklis, atbilstoši likuma „Par nekustamā īpašuma nodokli” 1.panta pirmās daļas 2.punktam un 2.panta pirmajai daļai, jāmaksā zemes īpašniekam. Tādējādi zemes īpašnieku ienākumi no piespiedu nomas attiecībām tiek samazināti.
- Ja uz zemes atrodas valsts īpaši aizsargājami dabas objekti (vai to daļas), kuru sarakstu nosaka Ministru kabinets, vai ar likumu noteikti valsts nozīmes izglītības, kultūras un zinātnes objekti, nacionālās sporta bāzes, valsts vai pilsētas nozīmes inženiertehniskās un transporta infrastruktūras objekti – ielas, tilti, tuneļi, ceļu pārvadi, dzelzceļa līnijas un ostas, valstij vai pašvaldībām piederoši ūdensapgādes, siltumapgādes un energoapgādes objekti, tad valsts vai pašvaldība nomas attiecībās ar zemes īpašnieku stājas kā sabiedrības interešu pārstāvis, tomēr, atšķirībā no daudzdzīvokļu dzīvojamo māju īpašniekiem, valstij vai pašvaldībai ir lielākas finansiālās iespējas.

Neapšaubāmi valstij vai pašvaldībai savi finanšu līdzekļi ir jāizlieto racionāli un taupīgi. Tomēr, ņemot vērā valsts ekskluzīvās tiesības izdot normatīvos tiesību aktus, arī likumus, tiesiskā valstī nav pieļaujama situācija, kad valsts ar likumu palīdzību sev kā privāttiesisko attiecību dalībniekam nosaka nesamērīgi mazus izdevumus uz otra tiesisko attiecību dalībnieka – privātpersonas – tiesību ierobežošanas rēķina.

Rūpēties par valsts un sabiedrības interešu ievērošanu tiesiskajās attiecībās primāri ir valsts pienākums. Tiesībsargs uzskata, ka valsts nevar šo pienākumu pildīt ar nesamērīgu kādas sociālās grupas (šajā gadījumā – zemes īpašnieku) tiesību ierobežojumu. Tādējādi valstij ir jārod tādi līdzekļi šo tiesisko attiecību noregulēšanai, kas samazina zemes īpašniekiem uzlikto sociālo nastu. Ņemot vērā to, ka piespiedu nomas tiesiskās attiecības aizsargā arī likuma „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” 12.panta otrajā daļā minēto objektu īpašnieku tiesības, tad esošās situācijas risinājums nevar tikt vienkāršots vienīgi ar nomas maksas paaugstināšanu. Likumdevēja izvēlētajiem līdzekļiem jābūt kompleksiem, tas ir, jāizsver pēc iespējas plašāku pasākumu kopums, kas ļautu sasniegt tiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu.

Vairākas personas ir vērsušās pie Tiesībsarga ar iesniegumiem par akciju sabiedrības „Sadales tīkls” rīcību saistībā ar elektropārvades līniju ierīkošanu uz privātpersonām piederošās zemes. Atsevišķos gadījumos Tiesībsargs ir konstatējis privātpersonu īpašumtiesību patvaļīgu ierobežojumu un atzinis, ka, ja no valsts starptautiskajām saistībām (piemēram, Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 11.panta pirmās daļas) vai normatīvā tiesību akta (piemēram, likuma „Par pašvaldībām” 15.panta pirmās daļas 1.punkta) izriet publiskas personas pienākums veikt konkrēto funkciju, tad, kā tas noteikts Valsts pārvaldes iekārtas likuma 89.panta 5.punktā, publiska persona ir atbildīga par normatīvajos aktos noteikto funkciju izpildi. Tiesībsargs uzskata, ka šāds pienākums ietver ne tikai atbildību par to, lai attiecīgā funkcija vispār tiktu veikta, bet arī atbildību par to, lai šī funkcija tiktu veikta pienācīgi. Valsts (plašākajā nozīmē) pienākums organizēt kāda pakalpojuma sniegšanu nevar aprobežoties ar attiecīgas komercsabiedrības nodibināšanu, jo tas neatbilst valsts saistībām cilvēktiesību jomā. Valstij ir jāseko tam, lai attiecīgā komercsabiedrība pienācīgi veiktu savu darbību.

Pamatojoties uz kādas biedrības iesniegumu, Tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietu par īpašumtiesību atjaunošanu uz nekustamajiem īpašumiem, kas piederējuši 1919.gadā izveidotajai biedrībai, par kuras tiesību un saistību pārņēmēju sevi uzskata biedrība, kura vērsās pie Tiesībsarga.

Tiesībsargs konstatēja, ka atbilstoši likuma „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” 9.panta otrās daļas 2.punktam un Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmuma „Par Latvijas Republikas likuma „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām” spēkā stāšanās kārtību” 12.punktam attiecībā uz biedrībām (iepriekš – sabiedriskajām organizācijām) likumdevējs, nosakot, ka ir jāizstrādā likumprojekts par kārtību, kādā biedrībām tiek atjaunotas īpašumtiesības uz nekustamajiem īpašumiem, atstāja šī jautājuma regulēšanu likumdevēja kompetencē, kā arī ārējā normatīvajā aktā noteica, ka šis jautājums tiks risināts īpašā kārtībā. Tādējādi, ievērojot normatīvo aktu vispārsaistošo raksturu, ikviens varēja paļauties, ka konkrētās tiesiskās attiecības tiks noregulētas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Minētais likumprojekts ne Augstākajā padomē, ne vēlāk arī Saeimā netika iesniegts un līdz ar to arī netika pieņemts. Atsevišķos gadījumos nekustamie īpašumi sabiedriskajām organizācijām (biedrībām) tika nodoti, pamatojoties uz atsevišķu Saeimas pieņemtu likumu.

Ievērojot minēto, Tiesībsargs atzina, ka, ja reiz valsts ir izšķīrusies par valsts īpašuma konversiju, ir jāievēro juridisko personu vienlīdzīgās tiesības atgūt savus īpašumus. Neapšaubāmi likumdevējs, ievērojot noteiktus kritērijus, var izstrādāt specifisku kārtību atsevišķām personu kategorijām īpašumtiesību atjaunošanā. Tomēr atsevišķai personu kategorijai bez objektīva un saprātīga pamatojuma nevar liegt atjaunot īpašumtiesības, jo tādā veidā tiek pārkāpts Satversmes 91.pantā nostiprinātais vienlīdzības princips. Tādējādi likumdevējs tika aicināts izvērtēt jautājumu par iespējamību izstrādāt likumprojektu par nekustamā īpašuma nodošanu biedrībai bez atlīdzības vai īpašumtiesību atjaunošanu.

Saistībā ar tiesībām uz īpašumu Tiesībsargs 2008.gadā izskatīja arī jautājumu par Kundziņsalas dzīvojamam rajonam noteikto „turpmākās izpētes” statusu, kas tika paredzēts Rīgas attīstības plānā 1995. – 2005.gadam un kā rezultātā tika ierobežotas personu tiesības uz īpašumu, jo minētajā teritorijā nebija atļauts nekāds kapitālremonts.

Tiesībsargs secināja, ka turpmākās izpētes un plānošanas teritorijas statusa piešķiršana ir pieļaujama, ja objektīvi attīstības plāna pieņemšanas brīdī nav bijis iespējams noteikt attiecīgās teritorijas daļas plānoto attīstību. Turklāt jāņem vērā procesuālās ekonomijas princips, proti, nav nepieciešams kavēt visa teritorijas plānojuma izstrādi un spēkā stāšanos, ja kāda atsevišķa teritorijas daļa un tās eventuālais izmantošanas mērķis nav pilnībā izpētīts. Tajā pašā laikā ir jāņem vērā, ja pašvaldība ir piešķīrusi noteiktai teritorijai turpmākās izpētes un plānošanas teritorijas statusu, tad tai ir pienākums saprātīgā laika posmā izvērtēt visus apstākļus un noteikt atbilstošu statusu teritorijai.

Attiecībā uz Kundziņsalu tās turpmākās izpētes un plānošanas statuss kopš 1995.gada nav mainīts. Tas nozīmē, ka nekustamo īpašumu īpašnieki, kam īpašumi atrodas Kundziņsalas teritorijā, kopš 1995.gada savos īpašumos nevar veikt kapitālu būvniecību. Tādējādi Tiesībsargs secina, ka vairāk nekā desmit gadu bez skaidri noteikta mērķa ir pastāvējis tiesību uz īpašumu ierobežojums, kas turklāt bijis saistīts ar tiesisku nenoteiktību par turpmāko īpašuma statusu un tā izmantošanas iespējām. Tiesībsargs uzskatīja, ka šāds laika posms ir nesamērīgi ilgs un pats par sevi veido prettiesisku tiesību uz īpašumu aizskārums.

2008.gadā nozīmīgs darbs tika veikts arī saistībā ar rīcībnespējīgas personas tiesībām uz īpašumu. Šajā jomā tika sagatavots Tiesībsarga viedoklis, kurā tika secināts, ka, tulkojot sistēmiski Civillikuma 280.panta pirmās daļas 4.punktu kopsakarā ar Civillikuma 1770.pantu un ievērojot to, ka viena normatīvā akta ietvaros jēdzieni tiek lietoti vienā nozīmē, Civillikuma 280.panta pirmās daļas 4.punkts ir piemērojams un līdz ar to rīcībnespējīgas personas tiesības uz īpašumu tiek ievērotas tad, ja atsavinājuma darījuma nepieciešamība saistīta ar naudā aprēķināmu mantas samazinājumu, nevis tādu rīcībnespējīgas personas interešu apdraudējumu kā, piemēram, palikšanu bez aizgādņa.

Tas nozīmē, ka bāriņtiesai, izlemjot jautājumu par rīcībnespējīgai personai piederoša nekustamā īpašuma dāvinājumu, ir jāvērtē tas, vai dāvinājuma līguma nenoslēgšanas gadījumā rīcībnespējīgai personai radīsies zaudējumi. Turklāt, šeit jāņem vērā, ka dāvinājums ir bezatlīdzības atsavinājuma līgums. Raugoties no rīcībnespējīgās personas tiesībām uz īpašumu, dāvinājuma gadījumā it īpaši ir jāizvērtē tā nepieciešamība un lietderība, jo pārdevuma līguma gadījumā rīcībnespējīgā persona var saņemt atbilstošu samaksu par sava nekustamā īpašuma pārdošanu, savukārt dāvinājuma līguma gadījumā šāda iespēja nepastāv. Tāpat bāriņtiesai ir pienākums pārliecināties, vai nepastāv kādas rīcībnespējīgai personai labvēlīgākas nekustamā īpašuma pārvaldīšanas iespējas, piemēram, vai konkrēto nekustamo īpašumu nav iespējams izīrēt, saņemot par to samaksu un tādā veidā nodrošinot rīcībnespējīgās personas tiesības saņemt labumu no sava nekustamā īpašuma.

Šī gada laikā tika saņemti arī atsevišķi iesniegumi par īpašuma tiesību ierobežošanu kriminālprocesa laikā un administratīvā pārkāpuma izskatīšanas laikā.

Persona vērsās ar sūdzību Tiesībsarga birojā, ka pēc administratīvā pārkāpuma izdarīšanas viņai izņemta automašīna un nodota glabāšanā Valsts aģentūrā „Materiālās rezerves”. Tika ierosināta pārbaudes lieta par to, cik samērīga ir automašīnas izņemšana pēc pārkāpuma izdarīšanas un glabāšana līdz soda nomaksai. Tika konstatēts, ka lēmumi šajā lietā ir pieņemti tikai 56. un 108. dienā no automašīnas nodošanas glabāšanā. Līdz ar to izdevumi par automašīnas glabāšanu uz lēmuma pieņemšanas dienu bija attiecīgi Ls 488 un Ls 864.

Savukārt jau uz lietas izskatīšanas brīdi apelācijas kārtībā, automašīna atradīsies Valsts aģentūrā „Materiālās rezerves” 410 dienas un glabāšanas izmaksas sastādīs 3280 latu.

Tiesībsargs uzskata, ka šāda rīcība ir nesamērīga. Tā kā tika konstatēts, ka Administratīvo pārkāpumu kodeksā pastāvošais regulējums neparedz amatpersonām un tiesām pienākumu izvērtēt personas īpašuma tiesību ierobežojumu samērīgumu, konstatējot iepriekš minētos apstākļus, Tiesībsargs vērsās Tieslietu ministrijā ar aicinājumu izstrādāt grozījumus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā. Atbildes vēstulē tika norādīts, ka minētais jautājums tiks risināts.

Citas pārbaudes lietas ietvaros, kura tika ierosināta, lai izvērtētu kriminālprocesā paredzētā tiesību uz īpašumu aizsardzības mehānisma atbilstību cilvēktiesību prasībām, tika konstatētas nepilnības Kriminālprocesa likumā.

Izvērtējot pārbaudes lietas materiālus, tika konstatēts, ka Kriminālprocesa likumā esošais kratīšanas un izņemšanas lēmumu pārsūdzības mehānisms nav efektīvs. Proti, ar lēmumiem par kratīšanu un izņemšanu persona tiek tikai iepazīstināta, bet tie netiek izsniegti pašai personai, kā rezultātā tā nevar efektīvi apstrīdēt lēmuma pieņemšanas argumentus.

Līdz ar to ir pamats secināt, ka Kriminālprocesa likumā nav izstrādāts mehānisms, kā persona var efektīvi aizsargāt tiesības uz īpašumu, kuras viņai ir aizskartas, veicot izņemšanu. Tiesībsargs arī secina, ka lēmuma par aresta uzlikšanu mantai pieņemšanas un pārsūdzības mehānismu ir nepieciešams uzlabot. Šī jautājuma risināšanai Tiesībsargs vērsās Tieslietu ministrijā ar lūgumu apsvērt priekšlikumu izstrādāt efektīvu personas īpašuma tiesību aizsardzības mehānismu. Minētie priekšlikumi ir iekļauti Kriminālprocesa likuma pastāvīgās darba grupas izskatāmo jautājumu sarakstā, kurā piedalās arī Tiesībsarga biroja darbinieki.

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 22.pants

ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām

2. un 11.pants

Eiropas Sociālās hartas 13.pants

Latvijas Republikas Satversmes 109.pants

2008.gadā Tiesībsarga birojs par iespējamiem tiesību uz sociālo nodrošinājumu pārkāpumiem saņēma rakstveida iesniegumus par kopumā 138 jautājumiem un sniedza arī 258 mutvārdu konsultācijas.

Vislielākais iesniegumu skaits tika saņemts par pensiju jautājumiem, it īpaši par pensiju apmēriem, tādējādi apliecinot pensiju jautājumu nemainīgo aktualitāti sabiedrībā. Tāpat aktuāli bija jautājumi par valsts sociālo pabalstu apmēriem un pašvaldības sniegtās sociālās palīdzības apjomu.

2009.gada budžeta veidošanas procesā Tiesībsargs vērsa Ministru kabineta un Budžeta un finanšu (nodokļu) vadības komisijas uzmanību uz valsts garantētā sociālā nodrošinājuma apmēra nepietiekamību, aicinot esošajā ekonomiskajā situācijā un sakarā ar izraisīto nabadzības līmeņa paaugstināšanos nekādā gadījumā nesamazināt finansējumu sociālās aizsardzības jomai, kā arī domāt par sociālā nodrošinājuma apmēra paaugstināšanu sociāli mazaizsargātajām grupām, tajā skaitā pensionāriem, kuriem viss vai lielākā daļa no apdrošināšanas stāža uzkrāts pirms 1996.gada 1.janvāra, un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem.

Tomēr, jāteic, ka ņemot vērā, ka sociālo tiesību realizācija ir cieši saistīta ar valstij un pašvaldībai pieejamiem budžeta līdzekļiem, Tiesībsarga iespējas risināt sociālos jautājumus ir ierobežotas.

Tiesībsarga birojā tika saņemti vairāki iesniegumi par darbā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu darba devēja maksātnespējas vai likvidācijas gadījumā.

Darbinieku aizsardzību uzņēmuma maksātnespējas gadījumos reglamentē likums „Par darbinieku aizsardzību darba devēja maksātnespējas gadījumā”. Saskaņā ar šo likumu darbinieku prasījumi, arī kaitējuma atlīdzība, tiek segti no garantiju fonda līdzekļiem, neskatoties uz to, vai darba devējs ir veicis likumā paredzētos maksājumus. Tomēr šis normatīvais regulējums nav attiecināms uz tiem darbiniekiem, par kuriem darba devēja maksātnespējas stāvokļa risinājumu lēmums ir pieņemts līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai, tas ir, līdz 2003.gada 1.janvārim. Tāpat tas neattiecas uz pārējiem uzņēmumu likvidācijas gadījumiem, kas nav maksātnespējas process.

Valsts kaitējuma atlīdzību minētajām personām garantē vienīgi tad, ja darba devējs, kurš ir atbildīgs par darbā nodarīto kaitējumu, nav nosakāms, tas ir – uzņēmums izslēgts no uzņēmumu reģistra vai komercreģistra.

Pastāvot pašreizējam regulējumam, faktiski darbību izbeigūša uzņēmuma likvidācijas process var ieilgt vairāku gadu garumā, jo uzņēmumu var likvidēt un izslēgt no komercreģistra vienīgi tad, ja ir apmierināti kreditoru prasījumi. Ja likvidējamajam uzņēmumam nav ne finanšu līdzekļu, ne kustamu vai nekustamu īpašumu, kreditoru prasījumus nav iespējams apmierināt. Tādējādi uzņēmums no uzņēmumu reģistra ilgstoši netiek izrakstīts, kaut gan faktiski tas ir beidzis pastāvēt.

Rezultātā bez darbā nodarītā kaitējuma atlīdzības paliek šādu uzņēmumu bijušie darbinieki, kuriem nav tiesību saņemt atlīdzību no garantiju fonda līdzekļiem. Tiesībsargs šā jautājuma aktualizēšanai vērsās Labklājības ministrijā un Tieslietu ministrijā.

Pēc viedokļu apmaiņas kā vienīgo situācijas risinājumu Tiesībsargs saskata grozījumu veikšanu saistībā ar uzņēmumu likvidāciju un izslēgšanu no uzņēmumu reģistra. Tieslietu ministrija ir informējusi, ka ir uzsākts darbs pie likumprojekta, kas paredz noteikt komercreģistrā nepārreģistrēto uzņēmumu vienkāršotās likvidācijas procedūru, kas paātrinātu nepārreģistrēto uzņēmumu likvidāciju un izslēgšanu no uzņēmumu reģistra.

2000.gada 1.janvārī stājās spēkā Černobiļas atomelektrostacijas (turpmāk – ČAES) avārijas seku likvidēšanas dalībnieku un ČAES rezultātā cietušo personu sociālās aizsardzības likums (turpmāk – likums). Šis likums mainīja kaitējuma atlīdzības aprēķināšanas kārtību Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem.

Tiesībsarga birojā tika saņemti vairāki iesniegumi no tiem ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem, kuriem invaliditātes pensija kaitējuma atlīdzības apmērā piešķirta pirms minētā likuma stāšanās spēkā. Likuma pārejas noteikumi paredz, ka saskaņā ar šā likuma noteikumiem iepriekš piešķirtās invaliditātes pensijas kaitējuma atlīdzības apmērā pārrēķinātas netiek, izņemot gadījumu, kad personai, kurai piešķirta invaliditātes pensija kaitējuma atlīdzības apmērā, mainās darbības zaudējuma pakāpe (procentos) vai invaliditātes smaguma pakāpe.

Viens no rādītājiem, kas tiek ņemts vērā, pārrēķinot invaliditātes pensiju kaitējuma atlīdzības apmērā, ir Centrālās statistikas pārvaldes aprēķinātā mēneša vidējā bruto darba

samaksa sabiedriskajā sektorā strādājošajiem par iepriekšējo ceturksni. Šis rādītājs kopš likuma spēkā stāšanās ir ievērojami palielinājies. Ja 1999.gada 1.ceturksnī vidējā bruto darba samaksa sabiedriskajā sektorā strādājošajiem bija 144,94 lati, tad 2007.gada 1.ceturksnī tie bija 406,00 lati, bet tā paša gada 2.ceturksnī sasniedza jau 463,00 latus. Tādējādi no 1999.gada šie rādītāji ir paaugstinājušies vairāk kā trīs reizes.

Minēto apstākļu rezultātā rodas situācijas, kad pie zemākiem darbspēju zaudējuma procentiem invaliditātes pensijas apmērs ir lielāks, nekā gadījumā, ja darbspēju zaudējuma procents personai vairāku gadu garumā paliek nemainīgs. Šo faktu ir apstiprinājusi arī Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra. Arī Labklājības ministrija norādījusi, ka atsevišķos gadījumos šāda situācija ir iespējama.

Likuma mērķis ir noteikt sociālās garantijas no ČAES avārijas cietušajām personām. Tiesībsargs uzskata, ka šis mērķis saskaņā ar tiesiskās vienlīdzības principu uzliek par pienākumu kompensēt šīm personām nodarīto kaitējumu atkarībā no šā kaitējuma smaguma – jo lielāks kaitējums, jo apjomīgākas sociālās garantijas. Tādējādi situācija, kad personai ar mazāku darbspēju zaudējumu ir lielāka kaitējuma atlīdzība nekā personai ar lielāku, bet nemainīgu darbspēju zaudējumu, rada tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu.

Pēc iepazīšanās ar Tiesībsarga viedokli Labklājības ministrija atzina, ka būtu veicami grozījumi likuma pārejas noteikumu 1.punktā, lai izslēgtu iespēju, ka ČAES dalībnieki ar mazāku darbspēju zaudējumu saņem lielāku invaliditātes pensiju.

Labklājības ministrija noorganizēja sanāksmi, kurā tikās Labklājības ministrijas, Tiesībsarga biroja un Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras pārstāvji. Sanāksmē tika nolemts apzināt esošo situāciju sadarbībā ar Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisiju un Valsts sociālās apdrošināšanas valsts aģentūru, lai noskaidrotu esošo situāciju un personu loku, kuru tiesības tiek aizskartas. 2009.gadā darbs pie šā jautājuma risināšanas turpināsies.

Tiesībsarga birojā tika saņemti vairāki iesniegumi par Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras atteikumu piešķirt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu vai tā izmaksas pārtraukšanu personām ar invaliditāti, kas atrodas ieslodzījuma vietās, pamatojoties uz to, ka šīs personas atrodas pilnā valsts apgādībā.

Tiesībsargs, analizējot ieslodzījuma vietās esošām personām garantēto medicīnisko un sociālo aprūpi, secināja, ka personām ar invaliditāti tā nav pietiekama, lai novērstu invaliditāti vai tās progresēšanu, vai mazinātu invaliditātes radītās sekas. Pretstatā personām, kuras saņem invaliditātes pensiju vai apdrošināšanas atlīdzību, arī atrodoties ieslodzījuma vietā, šo personu grupu īpašās vajadzības netiek apmierinātas. Tādējādi personas ar invaliditāti, kas atrodas ieslodzījuma vietās, nevar uzskatīt par tādām, kas atrodas pilnā valsts apgādībā un līdz ar to tām nav pamata nepiešķirt vai neizmaksāt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu.

Ņemot vērā, ka šis jautājums skar plašāku personu loku, Tiesībsargs nosūtīja vēstuli Tieslietu ministrijai, Labklājības ministrijai un Ieslodzījumu vietu pārvaldei ar lūgumu šo jautājumu aktualizēt. Minētās iestādes ir konceptuāli atbalstījušas Tiesībsarga atzinumā pausto viedokli, tajā pašā laikā uzskatot, ka ir nepieciešami grozījumi normatīvajos aktos. Tā kā pabalsta izmaksa saistīta ar papildu finanšu līdzekļu nepieciešamību, pēc Tiesībsarga biroja rīcībā esošās informācijas šādi grozījumi pagaidām netiek virzīti izskatīšanai.

Tomēr ņemot vērā, ka Tiesībsargs uzskata, ka šīm personām arī atbilstoši pašreiz spēkā esošajam normatīvajam regulējumam nav pamata atteikt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta

piešķiršanu, Tiesībsargs ir aicinājis šīs personas savu interešu aizstāvībai vērsties administratīvajā tiesā.

Vēl aizvien aktuāls jautājums 2008.gadā bija ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju darbinieku un iemītnieku tiesības.

Lai informētu ilgstošas sociālās aprūpes institūciju (pansionātu) iemītniekus par viņu tiesībām un pienākumiem, 2008.gadā Tiesībsarga birojs sagatavoja un izdeva bukletu vieglajā valodā „Kas Tev jāzina par dzīvi pensionātā?”, kā arī piedalījās Sociālo pakalpojumu pārvaldes rīkotajā seminārā šo institūciju vadītājiem.

Tāpat, lai pārbaudītu iesniegumos minēto informāciju, Tiesībsarga biroja darbinieki 2008.gadā apmeklēja arī divas ilgstošas aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas – Jēkabpils rajona pensionātu un SIA „Atsaučība” Rīgas pilsētā.

Viens no aktuālajiem jautājumiem ir par personas tiesībām strādāt un iespēju vienlaicīgi atrasties un saņemt pakalpojumus ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā.

Tiesībsargs, izvērtējot normatīvo regulējumu attiecīgajā jomā un Sociālo pakalpojumu pārvaldes viedokli par šo jautājumu, secināja, ka personas spēja sevi nodarbināt ir uzskatāma par vienu no būtiskākajiem sociālās rehabilitācijas mērķiem, līdz ar to personai, atrodoties ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijā, ir tiesības strādāt. Personas iesaistīšanās darba tirgū var būt viens no apstākļiem, kas liecina par personas spēju daļēji vai pilnībā aprūpēt sevi, taču tas automātiski nenozīmē, ka personai ir zudis pamats atrasties ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā. Jautājums par pakalpojuma sniegšanas pārtraukšanu katrā gadījumā ir jāizvērtē individuāli, ņemot vērā personas veselības stāvokli, veikto darbu, gūtos ienākumus un personas spēju ārpus ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sevi uzturēt.

Tiesības uz veselības aizsardzību

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 25.pants

ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 12.pants

Latvijas Republikas Satversmes 111.pants

Par tiesībām uz veselības aizsardzību Tiesībsargs 2008.gadā saņēma rakstveida iesniegumus par kopumā 108 jautājumiem un sniedza 30 mutvārdu konsultācijas. Tāpat kā iepriekšējā gadā, aktuālākā problēma pārskata periodā bija ārstniecības kvalitāte.

Kontroli par ārstniecības pakalpojumu kvalitāti primāri veic Veselības inspekcija. Tiesībsarga kompetencē ietilpst šīs kontroles īstenošanas procesa izvērtēšana, tādēļ vairākas sūdzības par sniegto ārstniecības pakalpojumu kvalitāti tika nosūtītas pēc kompetences Veselības inspekcijai.

2008.gadā aktuāls jautājums bija Ministru kabineta 2006.gada 31.oktobra noteikumos Nr.899 „Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība” (turpmāk – MK noteikumi) paredzēto zāļu iegādes izdevumu kompensēšanas kārtības izvērtējums atbilstoši C sarakstam.

Saskaņā ar šiem noteikumiem C sarakstā iekļauto zāļu kompensāciju ikgadēji saņem ierobežots personu skaits. Minētais normatīvais regulējums praksē rada situācijas, kad personai nav iespējas saņemt kompensāciju par C sarakstā iekļauto zāļu iegādi, kaut gan ārstu konsīlijs pieņēmis lēmumu par šādu zāļu lietošanu. Jāatzīmē, ka C sarakstā iekļauto zāļu izmaksas viena pacienta ārstēšanai pārsniedz 3000 latu gadā, tādējādi cilvēkiem ar zemu ienākuma līmeni šāda zāļu iegāde par personīgajiem līdzekļiem ir apgrūtināta vai pat neiespējama.

Tiesībsargs Veselības ministrijai ir norādījis, ka šāda kompensēšanas kārtība pārkāpj Satversmes 91.pantā nostiprināto vienlīdzības principu attiecībā uz tiem pacientiem, kas kompensāciju nesaņem saistībā ar personu limita pārsniegšanu. Veselības ministrija tika aicināta izstrādāt grozījumus MK noteikumos, kas novērstu norādītos trūkumus un dotu iespēju saņemt kompensāciju zāļu iegādes izdevumu segšanai bez vienlīdzības principa pārkāpumiem.

Veselības ministrija norādīja, ka pašreizējā zāļu iegādes izdevumu kompensācijas kārtība ir pietiekami lietderīga un efektīva un atbilst tās mērķim – piešķirtā finansējuma ietvaros nodrošināt valsts atbalstu medikamentu iegādei pēc iespējas lielākam personu lokam.

Tomēr Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija 2008. gada 6.maija sēdē, kurā piedalījās arī Tiesībsarga biroja pārstāvis un Veselības ministrijas pārstāvji, atzina, ka C zāļu sarakstā iekļauto zāļu kompensēšanas kārtībā ir saskatāmi trūkumi un uzdeva Veselības ministrijai izstrādāt priekšlikumus normatīvā regulējuma grozījumiem.

2009.gadā Tiesībsargs turpinās sekot līdzi šā jautājuma risināšanai.

Tiesībsarga birojā tika saņemts iesniegums par Ministru kabineta 2007.gada 18.decembrī pieņemtajiem grozījumiem Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumos Nr.1046 „Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība” (turpmāk – MK noteikumi Nr.1046), kuros saistībā ar slimnīcas reorganizācijas plāniem tika paredzēts ar 2009.gada 1.janvāri pārtraukt līgumu slēgšanu starp Veselības obligātās apdrošināšanas valsts aģentūru un Priekules slimnīcu par stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu.

Tiesībsargs vērsa Ministru kabineta un Veselības ministrijas uzmanību uz to, ka valsts pienākumi, kas izriet no Satversmes 111.pantā garantētajām tiesībām uz veselības aizsardzību un medicīniskās palīdzības minimumu jāskata kopsakarā ar ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 12.pantā nostiprinātajām tiesībām ikvienam sasniegt visaugstāko fiziskās un psihiskās veselības līmeni. ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras komiteja Vispārējā komentārā Nr.14, skaidrojot valsts pienākumus šo tiesību pilnvērtīgā īstenošanā, norādījusi, ka tiesību uz veselību neatraujams elements ir pieejamība, kas ietver arī fizisko pieejamību.

Pakalpojumu likvidēšana Priekules slimnīcā samazinātu veselības aprūpes pieejamību iedzīvotājiem. Tāpēc Tiesībsargs uzsvēra, ka jebkuras slimnīcas slēgšanai jābūt nopietni pārdomātai un pamatotai, un sabiedrībai no tā jāgūst labums.

Ministru prezidents atbildē Tiesībsargam norādīja, ka nolūkā nodrošināt Liepājas rajona iedzīvotāju tiesības uz veselības aizsardzību un veselības aprūpes fizisko pieejamību, Veselības ministrija sagatavos Ministru kabineta noteikumu projektu, paredzot līguma slēgšanu ar Priekules slimnīcu par stacionāro veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu un apmaksu 2009.gadam.

Grozījumi MK noteikumos Nr.1046 tika veikti 2008.gada 22.decembrī.

2008.gadā Tiesībsarga birojā tika saņemti arī vairāki ieslodzīto iesniegumi par jautājumiem, kuri skar tiesības uz medicīniskās palīdzības nodrošināšanu ieslodzījuma vietās.

Iesniegumos tika izteikta neapmierinātība ar medicīniskās palīdzības kvalitāti un apjomu cietumos. Ņemot vērā to, ka Tiesībsargs savas kompetences ietvaros var izvērtēt vienīgi to, vai ieslodzījumā esošai personai nepieciešamības gadījumā ir iespēja savlaicīgi saņemt medicīnisko palīdzību, līdzīgi kā minēts iepriekš, minēto iesniegumu ietvaros ieslodzītajiem tika ieteikts vērsties Veselības inspekcijā.

Vairāki ieslodzītie vērsās Tiesībsarga birojā sakarā ar to, ka ar B un C hepatītu slimajiem ieslodzītajiem netiek nodrošināta apmaksāta ārstēšana. Saskaņā ar valstī pastāvošo praksi Infektoloģijas centrā ar C hepatītu slimojošie pacienti no visas Latvijas var saņemt valsts apmaksātas konsultācijas, laboratorisko diagnostiku un 75 procentu apmērā kompensētu medikamentozo ārstēšanu. Tomēr, izvērtējot pašreiz spēkā esošo normatīvo regulējumu, Tiesībsargs secināja, ka tiesību akti neparedz personām, kuras atrodas ieslodzījuma vietās, iespēju saņemt minēto medicīnisko palīdzību.

Par minēto jautājumu tika uzsākta pārbaudes lieta, kuras ietvaros tika lūgts Ieslodzījuma vietu pārvaldes viedoklis. Saņemtajā atbildē ir norādīts, ka saskaņā ar Ministru Kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumiem Nr.1046 Latvijas Infektoloģijas centrs nav tiesīgs sniegt ieslodzītajiem, kuri saslimuši ar vīrusa hepatītu B un C, medicīnisko palīdzību par Veselības ministrijas budžeta līdzekļiem. Visas ar B un C vīrusu saistītās aktivitātes, kuras ieslodzījuma vietu pārvalde veic Latvijas Infektoloģijas centrā, ir jāapmaksā no Ieslodzījuma vietu pārvaldes budžeta līdzekļiem. Tomēr ieslodzīto veselības aprūpei piešķirtais budžets ir ļoti ierobežots. Šobrīd nav arī normatīvā akta, kas paredzētu notiesātajiem šādas valsts apmaksātas palīdzības saņemšanu. Ņemot vērā to, ka šajā gadījumā vērojama atšķirīga attieksme medicīniskās palīdzības nodrošinājumā starp ieslodzītajiem un ārpus cietuma esošajām personām, minēto jautājumu ir jāturpina risināt. Tāpat ir jāņem vērā arī apstākļi, ka ieslodzījuma vietās esošās personas, kuras ir inficētas ar iepriekšminētajiem vīrusiem, atgriezīsies sabiedrībā un tādejādi radīs veselības apdraudējumu pārējiem sabiedrības locekļiem.

Ņemot vērā iepriekš minēto, valstij ir jāpārveido esošā medicīniskā aprūpes sistēma ieslodzījuma vietās, iekļaujot to vispārējās aprūpes sistēmā valstī. Pašlaik ieslodzīto Veselības aprūpi organizē Ieslodzījuma vietu pārvalde, kas ir nodalīta no vispārējās iedzīvotāju aprūpes sistēmas. Tiesībsargs uzsver, ka, nerisīnot šo jautājumu, tiek pārkāpts diskriminācijas aizlieguma princips, arī Apvienoto Nāciju Organizāciju un Eiropas Cietumu noteikumu prasības par to, ka ieslodzīto veselības aprūpei ir jābūt adekvātai visas sabiedrības veselības aprūpei.

Šajā sakarā Tieslietu ministrijai ir lūgts izvērtēt iepriekš minēto jautājumu un maksimāli ātrā laika posmā rast risinājumu šai problēmai. Tiesībsargs uzskata, ka nav pieļaujama situācija, ka nepietiekamā finansējuma dēļ un izraudzītā ieslodzīto veselības aprūpes modeļa neefektivitātes dēļ ieslodzītie tiktu pakļauti nevajadzīgam savas dzīvības un veselības apdraudējumam.

Tieslietu ministrija ir norādījusi, ka tiks veidota darba grupa, kas izstrādās jaunu Ieslodzīto veselības aprūpes koncepcijas projektu. Jaunajā projektā plānots noteikt jēdzienus „cietuma ārsts” un „cietuma slimnīca” kā publiskās medicīnas sastāvdaļu, tādejādi nodrošinot veselības aprūpes pakalpojumu secību arī pēc nokļūšanas ieslodzījuma vietā.

2008.gadā tika saņemti arī vairāki iesniegumi no ieslodzītajiem ar lūgumu sniegt informāciju par jautājumiem, kas saistīti ar medicīniskās palīdzības saņemšanu ieslodzījuma vietās. Tai skaitā, kādā kārtībā ir īstenojamas no Satversmes 111.panta izrietošās tiesības personai pašai veikt pasākumus, ko tā uzskata par nepieciešamiem savas veselības nodrošināšanai. Kā zināms, Ministru kabineta 2007.gada 20.marta noteikumu Nr.199 „Noteikumi par apcietināto un notiesāto personu veselības aprūpi izmeklēšanas cietumos un brīvības atņemšanas iestādēs” 15.punkts paredz iespēju par personīgajiem līdzekļiem ieslodzītos konsultēt un ārstēt tādās ārstniecības iestādēs, kuras atrodas ārpus ieslodzījuma vietas. Vienlaikus tika saņemti arī lūgumi informēt par kārtību, kādā personu ir iespējams atbrīvot no turpmākā soda izciešanas slimības dēļ.

Tiesības dzīvot labvēlīgā vidē

Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (Orhūsas konvencija)

Latvijas Republikas Satversmes 115.pants

2008.gadā Tiesībsargs saņēma rakstveida iesniegumus par 18 jautājumiem, kas attiecas uz tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē. Gada laikā tika sniegtas arī 10 mutvārdu konsultācijas.

Personas pie Tiesībsarga vairākkārt ir vērsušās par traucējošiem trokšņiem. Šajos gadījumos Tiesībsargs izskaidrojis, kādā veidā personām jārikojas, lai aizsargātu savas tiesības dzīvot labvēlīgā vidē.

Tāpat Tiesībsargs saņēmis sūdzības par atkritumu apsaimniekošanas pārkāpumiem. Šādām sūdzībām raksturīgs tas, ka bieži vēl līdz Tiesībsarga rīcībai atbildīgās iestādes ir rīkojušās normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros ar mērķi nodrošināt Satversmes 115.pantā garantētās tiesības dzīvot labvēlīgā vidē.

Pēc iesnieguma saņemšanas Tiesībsargs izskatīja lietu par nekustamā īpašuma detālplānojuma tiesiskumu. Pagasta padome bija noraidījusi iedzīvotāju argumentus par nekustamā īpašuma applūstamību, atsaucoties uz pagasta teritorijas plānojumu un to, ka nekustamā īpašuma īpašnieks atteicies par saviem līdzekļiem veikt atkārtotu applūstamības novērtējumu.

Tiesībsargs secināja, ka, lai gan atbilstoši Teritorijas plānošanas likuma 6.panta piektajai daļai un Ministru kabineta 2004.gada 19.oktobra noteikumu Nr.883 „Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas noteikumi” 7.punktam detālplānojumam jābūt izstrādātam saskaņā ar pašvaldības teritorijas plānojumu, tomēr šāda normu redakcija nenozīmē to, ka pašvaldībai, lemjot par atsevišķā nekustamā īpašuma detālplānojumu, nav jāizvērtē, vai konkrētajā teritorijā nepastāv lielāks applūstamības risks nekā pārējā pašvaldības teritorijā, sevišķi, ja uz šādu apstākli tiek norādīts detālplānojuma izstrādes procesā.

Tiesībsarga uzskata, ka, ievērojot no Teritorijas plānošanas likuma un likuma „Par pašvaldībām” izrietošo pašvaldības atbildību par detālplānojuma izstrādi un tā tiesiskumu, pašvaldībai ir pienākums noskaidrot konkrētās teritorijas applūstamības risku. Ņemot vērā likumdevēja skaidri noteiktās rīcības brīvības robežas aizsargjoslu teritorijā, pašvaldība nevar

atsaukties uz to, ka tās rīcībā nav dokumentu par konkrētās teritorijas applūstamību. Tiesiskuma princips prasa, lai iestāde, izlemjot jautājumus, kas ietilpst tās kompetencē, vadītos no tiesību normām un noskaidrotu apstākļus, kas ir būtiski lēmuma pieņemšanā un kas ietekmē rezultātu pēc būtības. Turklāt Tiesībsargs secina, ka nav pieļaujama tāda pagasta padomes nostāja, ka, veicot teritorijas sagatavošanu apbūvei un reljefa izlīdzināšanu apbūves vajadzībām, apbūve tiks veikta 3,00 m virs normālā Ventas upes līmeņa. Šāda norāde ir pretrunā ar Aizsargjoslu likuma 37.panta pirmās daļas 4.punktam un tādējādi pārkāpj Satversmes 115.pantā nostiprinātās tiesības dzīvot labvēlīgā vidē.

TIESISKĀ VIENLĪDZĪBA UN DISKRIMINĀCIJAS AIZLIEGUMS

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 2. un 7. pants

ANO Starptautiskā pakta par civilajām un politiskajām tiesībām 2.(1), 14. un 26. pants

ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 2(1). pants

ANO Bērna tiesību konvencijas 2(1).pants

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pants

Latvijas Republikas Satversmes 91. pants

2008. gadā Tiesībsarga birojā tika skatīti iesniegumi ne tikai par diskriminācijas aizlieguma, bet arī par tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumiem. Ja diskriminācija ir sliktāka attieksme pret personu vai personu grupu konkrētas pazīmes, piemēram, dzimuma, rases, etniskās piederības, vecuma vai invaliditātes dēļ, tad tiesiskā nevienlīdzība var izpausties, atšķirīgi izturoties pret personām vienādās situācijās, balstoties uz visdažādākajiem kritērijiem.

2008. gadā palielinājies iesniegumu skaits par psiholoģisko teroru darba vietās, par nepieejamību pakalpojumiem un pakalpojumu sniegšanu ar mazāk labvēlīgiem noteikumiem. Tāpat saņemti iesniegumi par vardarbību, kas vērsta pret personām saistībā ar rasi vai etnisko piederību.

Psiholoģiskais terors darba vietā ir tādas darbības no darba devēja vai kolēģu puses, kas pazemo, aizvairo un liek darbiniekam atrasties pastāvīgā stresā nevis objektīvi veicamo darba pienākumu dēļ, bet radot stresa situāciju nepamatoti, balstoties uz subjektīviem apsvērumiem, piemēram, personisko nepatiku pret darbinieku. Parasti psiholoģiskā terora mērķis ir panākt, lai darbinieks, nespējot izturēt nepatīkamo atmosfēru, pats no darba aizietu.

Jāatzīmē, ka Latvijas normatīvie akti skaidri nenosaka psiholoģiskā terora darba vietā aizliegumu.

Tajā pašā laikā subjektīva atšķirīga attieksme ir vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpums, kā arī drošu un veselībai nekaitīgu darba apstākļu nodrošināšanas pienākuma pārkāpums, kas ir skaidri noteikts Darba likumā.

Ar 2008. gada 23. jūliju stājās spēkā grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, kas aizliedz diskriminēt personas attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem atkarībā no dzimuma, rases vai etniskās piederības. Līdz ar šiem grozījumiem ir daļēji ieviestas ES tiesību prasības diskriminācijas novēršanas jomā. Minētie grozījumi nodrošina personām tiesības vērsties pret diskrimināciju, kas notikusi, piedāvājot, pārdodot vai sniedzot vispārēji pieejamus pakalpojumus un preces. Kopumā 2008. gadā ir pieaudzis iesniegumu skaits par šādu diskrimināciju. Iesniegumi saņemti gan saistībā ar to, ka personai atteikti pakalpojumi tieši etniskās piederības dēļ, piemēram, neielaižot personu izklaides vietā tautības dēļ, tāpat arī saistībā ar grūti pieejamu vidi, piemēram, grūtībām iekļūt veikalā vai ārstniecības iestādē ar bērnu ratiņiem.

2008. gadā Tiesībsargs ir turpinājis arī darbu, kas attiecas uz naida noziegumu identificēšanu. Ar naida noziegumiem šaurākā izpratnē tiek saprasti noziedzīgi nodarījumi, kas izdarīti pret personu rases vai tautības dēļ. Šajā jautājumā Tiesībsargs, reaģējot uz personu iesniegumiem un masu medijos izskanējušajām ziņām, ir norādījis tiesībsargājošajām institūcijām, kas veic šo noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu, pievērst lielāku uzmanību rasu naida noziegumiem, nodrošinot to atbilstošu kvalificēšanu un patieso nozieguma motīvu apzināšanu.

Diskriminācijas uz rases, etniskās piederības vai valodas pamata

ANO Konvencija par rasu diskriminācijas izskaušanu

Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību

ES direktīva 2000/43/EK

Saistībā ar diskrimināciju uz rases un etniskās piederības pamata 2008. gadā Tiesībsargs saņēmis rakstveida iesniegumus par 23 jautājumiem un sniedzis 34 mutvārdu konsultācijas.

Novēroti arī netiešās diskriminācijas gadījumi. Šis jēdziens Latvijas tiesībās ir ieviests, pamatojoties uz Eiropas Savienības tiesību prasībām, un pašlaik ir skaidri noteikts tādās jomās kā nodarbinātība un patērētāju tiesības. Netiešā diskriminācija izpaužas gadījumā, kad tiesību norma vai prakse ir neitrāla attiecībā pret personas etnisko piederību, tomēr tā nostāda sliktākā situācijā personas, kas pieder konkrētai etniskai grupai. Piemēram, tiesību norma vai privātpersonu sniegtie pakalpojumi paredz labvēlīgākas tiesības pilsoņiem, tādējādi nešķirojot personas pēc etniskās piederības, bet gan pēc pilsonības pazīmes. Tomēr realitātē citas valsts pilsoņi vai arī Latvijas gadījumā – nepilsoņi, parasti ir citas etniskās piederības nekā Latvijas pilsoņi, līdz ar to veidojas netiešā diskriminācija uz etniskās piederības pamata. Jāatzīmē gan, ka netiešo diskrimināciju ir iespējams attaisnot, ja atšķirīga attieksme ir objektīvi pamatota ar nepieciešamību sasniegt tiesisku mērķi, un līdzekļi, kas šī mērķa sasniegšanai ir izraudzīti, ir samērīgi.

2008. gadā, pamatojoties uz laikrakstā „Business&Baltija” izskanējušajām ziņām, Tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietu par lidsabiedrības „Ryanair” sniegtajiem pakalpojumiem. „Ryanair” pakalpojumu sniegšanas nosacījumi liedza Latvijas nepilsoņiem reģistrēties lidojumam internetā, līdz ar to šiem pasažieriem nācās reģistrēties lidojumam lidostā, maksājot papildus maksu par šo pakalpojumu.

Tiesībsargs konstatēja netiešo diskrimināciju etniskās piederības dēļ. Savukārt „Ryanair” norādīja, ka Latvijas nepilsoņiem ir tiesības pieprasīt papildu reģistrēšanās izdevumu atmaksu no aviokompānijas, tāpat „Ryanair” informēja, ka nopietni strādā pie interneta pakalpojumu uzlabošanas, lai novērstu šādu tiesību pārkāpumu. Tiesībsargs pārbaudes lietu pabeidza, taču tupina sekot „Ryanair” solījumu izpildei.

Analizējot nepilsoņu tiesību ierobežojumu atbilstību cilvēktiesībām, ir jāņem vērā tiesiskais un vēsturiskais situācijas konteksts, kā arī nepilsoņa statusa specifika Latvijā. Tāpat ir jādomā par tālredzīgiem tiesiskiem risinājumiem nākotnē.

Tiesībsarga birojā tika izskatīta pārbaudes lieta par iespējami nepamatotiem Latvijas Republikas nepilsoņu tiesību ierobežojumiem.

Attiecībā uz tādām pamattiesībām kā pilsoniskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, valstij ir pienākums ievērot diskriminācijas aizlieguma principu uz pilsonības pamata. No tā izriet, ka būtībā šajās tiesību jomās valstij ir pienākums garantēt vienlīdzīgu attieksmi neatkarīgi no personas pilsonības, izņemot gadījumus, ja atšķirīga attieksme ir noteikta ar likumu, tai ir leģitīms mērķis un tā ir samērīga.

Pārbaudes lietas rezultātā, Tiesībsargs secināja, ka par nesamērīgiem atzīstami nepilsoņiem uzliktie ierobežojumi būt par zvērinātiem advokātiem, profesionāliem

patentpilnvarotajiem, saņemt pirmās kategorijas speciālo atļauju (licenci) apsardzes darbības veikšanai, kā arī iegūt detektīvsabiedrības vadītāja un personas, kas ieņem amatu šajās pārvaldes institūcijās, statusu. Tāpat Tiesībsargs secināja, ka nav samērīgi vairāki noteiktie ierobežojumi nepilsoņiem veikt darījumus ar zemi.

Par diskrimināciju uz valodas pamata 2008.gadā Tiesībsarga birojā tika saņemti 20 rakstveida iesniegumi un sniegtas 46 mutvārdu konsultācijas.

Latvijā ir diezgan bieži novērojama netiešā diskriminācija pret etniskajām minoritātēm. Piemēram, latviešu valodas zināšanu un lietošanas prasības nodarbinātības jomā un saskarsmē ar valsts un pašvaldību institūcijām nostāda mazāk labvēlīgā situācijā personas, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda. Tomēr vairumā gadījumu šāda netiešā diskriminācijas ir attaisnojama, ja vien tā ir pamatota ar sabiedrības interesēm un izvēlētie līdzekļi ir atbilstoši un nepieciešami sabiedrības interešu nodrošināšanai. Taču ir arī atsevišķi gadījumi, kad sabiedrības pamatotās intereses lietot latviešu valodu nav saskatāmas. Piemēram, tas attiecas uz ieslodzīto iespējām apstrīdēt cietumu administrācijas uzliktos sodus.

Tiesībsargs norādījis, ka valsts ir tiesīga noteikt valsts valodu par savu iestāžu darba valodu, tomēr tajā pašā laikā valstij ir jānodrošina efektīva un praktiska cilvēktiesību realizācija. Tiesību normu interpretācijai vai apsvērumiem rīcības brīvības ietvaros jābūt tādiem, lai nodrošinātu cilvēktiesību un labas pārvaldības principa, kas ietver iestādes pieejamību, ievērošanu. Lemjot par svešvalodā noformēta iesnieguma pieņemšanu un izskatīšanu iespēju robežās ir jāvērtē tā saturs, lai nepārkāptu iepriekšminētos principus. Tas nenozīmē, ka ir jānodrošina visu iesniegumu pieņemšana jebkurā valodā, taču ir jāvērtē gan situācija kopumā, gan katras konkrētās lietas apstākļi, gan iestādes reālās iespējas izskatīt iesniegumus konkrētā valodā.

Tiesībsarga biroja pārstāvis piedalījās Kriminālsodu izpildes darba grupas sanāksmē, kuras ietvaros viens no izskatāmajiem jautājumiem bija par ieslodzīto tiesībām rakstīt iesniegumus un sūdzības svešvalodā. Uzklusot darba grupas dalībnieku viedokļus, tika pieņemts lēmums skaidri formulēt sniegto atbildi iesniedzējam, lai persona varētu realizēt savas tiesības (piemēram, apstrīdēt vai pārsūdzēt valsts iestādes atbildi). Tāpat tika minēts, ka iestādēm jāpārbauda visas sūdzības un tiesību pārkāpumu sekas jānovērš katrā gadījumā neatkarīgi no dokumentu noformēšanas valodas (ja atbildīgās amatpersonas attiecīgu svešvalodu pārvalda).

Tā kā Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts, cilvēktiesību jomā ir ievērojams arī Eiropas Savienības tiesību aktos noteiktais diskriminācijas aizliegums starp Eiropas Savienības pilsoņiem. Tas nozīmē, ka dalībvalstis nedrīkst piešķirt lielākas tiesības nodarbinātības, sociālās drošības un citās jomās savas valsts pilsoņiem salīdzinājumā ar citas Eiropas Savienības dalībvalsts pilsoņiem, kas tiesiski uzturas Latvijā.

Tā, 2008.gadā Tiesībsargs ir saņēmis sūdzību no Lielbritānijas pilsoņa, kurš jau vairākus gadus dzīvo Latvijā, bet kuram ir atteikts sniegt medicīniskos pakalpojumus uz tikpat labvēlīgiem noteikumiem kā Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem.

Tāpat Tiesībsargs saņēma sūdzību no Dānijas pilsoņa, kurš pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir precējies ar Latvijas pilsoni un viņiem ir kopīgi bērni. Viņš par diskriminējošu un Eiropas

Savienības tiesībām neatbilstošu uzskata Latvijas tiesību normu, kas pieprasa vecākam, kas nav Latvijas Republikas pilsonis un kas vēlas ceļot ārpus Latvijas ar savu bērnu, kura otra vecāks ir Latvijas pilsonis, iegūt notariāli apliecinātu atļauju no vecāka, kas ir Latvijas Republikas pilsonis, lai likumīgi ar savu bērnu varētu šķērsot robežu.

Jāuzsver, ka Eiropas Savienības tiesībās ir īpaši aizliegti jebkādi šķēršļi brīvai Eiropas Savienības pilsoņu kustībai Eiropas Savienības teritorijā

Nereti Latvijā vērojami rasistiski motivēti uzbrukumi personām. Uz šo problēmu Latvijai norāda arī vairākas starptautiskās organizācijas, piemēram, Eiropas Padome un Eiropas Drošības un sadarbības organizācija. Lai gan Latvijas tiesiskais regulējums rasu naida apkarošanas jomā atbilst starptautisko saistību prasībām, tomēr tā piemērošana praksē ne vienmēr ir efektīva. Tā piemēram, masu medijos izskanējušais uzbrukums čigānu tautības meitenēm sākotnēji netika kvalificēts kā etniska naida motivēts noziegums, tomēr, rūpīgāk izanalizējot faktus un pierādījumus šajā lietā, tiesībsargājošās institūcijas konstatēja uzbrukuma motīva saistību ar cietušo meiteņu tautību. Tiesībsargs šādos gadījumos savas kompetences ietvaros ir centies īpaši sadarboties ar Valsts policiju un prokuratūru, lai rasistiskie un etniski motivētie noziedzīgie nodarījumi tiktu atbilstoši identificēti un kvalificēti.

2008. gadā Tiesībsarga birojā tika saņemtas vairākas sūdzības no ārvalstu studentiem par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu studiju un eksaminācijas procesā. Ārvalstu studenti norādījuši uz aizskaršanu, kā arī uz to, ka viņu zināšanas tiek vērtētas zemāk rases un tautības dēļ.

Pārbaudes lietu ietvaros tika veiktas pārrunas ar augstskolas pārstāvjiem. Tā rezultātā augstskola ir palielinājusi uzraudzību par studentu zināšanu vērtējumu, izdots atbilstošs diploma pielikums ārvalstu medicīnas studentam, kā arī augstskolas apņēmušās lielāku uzmanību pievērst personu aizskaršanas uz rases un etniskās piederības pamata novēršanai studiju procesā.

Tāpat Tiesībsargs ir sekojis līdzi tam, lai publiskajā telpā neparādītos diskriminējošas reklāmas, kas var veicināt neiecietību pret personām ar atšķirīgu rasi, tautību vai ādas krāsu.

Laikraksta "Diena" pielikumā "Sestdiena" tika publicēta reklāma, kur zem virsraksta „*Kamēr baltie atpūšas, melnie strādā*” redzami divi portatīvie datori - viens balts uz melna fona, otrs melns uz balta fona.

Tiesībsargs vērsās pie reklāmas veidotājiem, norādot, ka šāda reklāma pastiprina sabiedrībā jau esošos stereotipus par melnādaino rasi kā zemāk stāvošu rasi un ir pretrunā ar cilvēktiesību dokumentiem, Satversmes 91. pantā noteikto diskriminācijas aizliegumu, kā arī Reklāmas likuma 4.pantu, kas aizliedz diskriminējošu reklāmu. Ņemot vērā Tiesībsarga atzinumu, reklāmas izmantošana tika pārtraukta.

Tiesībsargs pozitīvi vērtē, ka pēc šī gadījuma Tiesībsarga birojā vērsās citi reklāmu veidotāji, lūdzot Tiesībsarga viedokli reklāmu izveides procesā.

Diskriminācija uz dzimuma pamata

*ANO Starptautiskā pakta par civilajām un politiskajām tiesībām 3. pants
ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 3. pants
ANO Konvencija par visa veida sieviešu diskriminācijas aizliegumu
Direktīvas 2006/54, 2004/113, 79/7, 86/613, 92/85, 96/34*

Tāpat kā iepriekšējos gados, sūdzības par diskrimināciju uz dzimuma pamata nodarbinātības jomā visvairāk ir bijušas saistībā ar bērna piedzimšanu.

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par darbinieces atlaišanu grūtniecības dēļ. Šajā lietā uz noteiktu laiku noslēgtais darba līgums netika pagarināts tādēļ, ka darbiniece informējusi darba devēju par savu grūtniecību.

Gadījumā, ja darba līgums netiek pagarināts grūtniecības dēļ, tas ir uzskatāms par tiešo diskrimināciju uz dzimuma pamata. Pēc pārbaudes lietas izskatīšanas un pārkāpuma konstatēšanas Tiesībsargs saskaņā ar Tiesībsarga likumu pārstāvēja darbinieci tiesā. Tiesas procesa laikā tika panākts mierizlīgums un izmaksāta morālā kompensācija darbiniecei 5000 latu apmērā.

Tāpat Tiesībsarga birojā 2008. gadā tika saņemti vairāki iesniegumi par tā paša vai līdzvērtīga darba nenodrošināšanu darbiniekam pēc bērna kopšanas atvaļinājuma. Lai gan abiem vecākiem ir vienādas tiesības uz bērna kopšanas atvaļinājumu, pamatā šīs tiesības izmanto sievietes. Līdz ar to situācija, kad darba devējs nenodrošina darbiniekam pēc bērna kopšanas atvaļinājuma noteiktās tiesības, pamatā skar sievietes, kas savukārt veido netiešo diskrimināciju uz dzimuma pamata.

Diskriminācija uz vecuma pamata

Direktīva 2000/78

2008. gadā Tiesībsarga birojā vērsušās vairākas personas par iespējamu diskrimināciju uz vecuma pamata nodarbinātības jomā.

Balstoties uz Satversmes tiesas spriedumu (lieta Nr.2003-12-01), kurā tika atzīts, ka nodarbinātībai valsts dienestā drīkst noteikt vecuma ierobežojumus, vairākos normatīvajos aktos, piemēram, Valsts civildienesta likumā, tādi ir noteikti. Gan minētais Satversmes tiesas spriedums, gan starptautiskie tiesību akti šajā gadījumā uzliek par pienākumu vērtēt iespēju un nepieciešamību turpināt dienestu.

Tomēr Tiesībsargs, veicot pārbaudes lietas, ir konstatējis, ka praksē ne vienmēr, iestājoties likumā noteiktajam vecumam, dažādu valsts dienestu vadītāji rīkojas atbilstoši tiesību prasībām - nereti iespēja palikt valsts dienestā praksē netiek izvērtēta nemaz vai arī tikai formāli.

Tiesībsargs īpaši vēlas uzsvērt nepieciešamību padziļināti vērtēt amatpersonas dienesta laika pagarināšanas apstākļus un ņemt vērā gan tās pieredzi, gan arī jauno darbinieku piesaistīšanas iespēju.

Diskriminācija uz veselības stāvokļa pamata

Direktīva 2000/78

Viena no Tiesībsarga biroja aktuālajām tēmām vienmēr ir bijusi personu ar īpašām vajadzībām vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšana. 2008. gadā tika uzsākti pasākumi, kas nepieciešami, lai Latvija ratificētu ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām. Šajos pasākumos aktīvi piedalījies arī Tiesībsargs.

Tiesībsargs ir norādījis, ka personu ar īpašām vajadzībām diskriminācija var izpausties divējādi – gan pašas invaliditātes dēļ, proti, sabiedrībā valdošo aizspriedumu dēļ, gan vides nepieejamības dēļ. Abi šie diskriminācijas aspekti ir atšķirīgi risināmi. Ja pirmo aspektu var risināt bez papildus finanšu līdzekļiem, normatīvajos aktos nosakot diskriminācijas aizliegumu uz invaliditātes pamata, tad otrā aspekta novēršanai ir nepieciešams finansējums.

Tāpat Tiesībsargs ir vērsis atbildīgo institūciju uzmanību uz faktu, ka ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām iekļautā invaliditātes definīcija ir krietni plašāka, nekā tā ir definēta Latvijas normatīvajos aktos. Būtisks aspekts diskriminācijas uz invaliditātes pamata novēršanai ir īpašu tiesību nodrošināšana, gan paredzot personām ar invaliditāti vairāk tiesību (pozitīvie pasākumi), piemēram, subsidējot darba vietas, gan paredzot īpašas atšķirīgas tiesības, balstoties uz personu ar invaliditāti īpašajām vajadzībām.

Tiesībsargs 2008. gadā ir izskatījis jautājumu par iespējamu diskrimināciju uz invaliditātes pamata, kas izpaužas atšķirībās naudas balvas apmērā olimpisko un paraolimpisko spēļu zelta medaļu ieguvējiem.

Svarīgi atzīmēt, ka diskriminācijas aizlieguma tiesības vēsturiski ir balstītas uz Aristoteļa paradigmu, kas nosaka, ka līdzīgās situācijās ir jāizturas līdzīgi, bet atšķirīgās - atšķirīgi, samērā ar to atšķirību. Minētais princips ne tikai deklarē vienlīdzības principu līdzīgās un atšķirīgās situācijās, bet arī uzliek par pienākumu vērtēt atšķirību proporcionalitāti.

Lai noskaidrotu, vai paraolimpisko spēļu medaļu ieguvēju tiesību ierobežojumi ir proporcionāli atšķirībā pret olimpisko spēļu medaļu ieguvējiem, ir nepieciešams izvērtēt šo starptautisko sacensību norises kārtību. Nozīme šajā gadījumā ir naudas balvu piešķiršanas kritērijiem.

Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem par kārtību, kādā piešķiramas naudas balvas par izciliem sasniegumiem sportā, un naudas balvu apmēru, izstrādājot priekšlikumus par naudas balvas piešķiršanu, izvērtē sacensību nozīmīgumu, sacensībās piedalījušos valstu skaitu un sportistu vai komandu skaitu.

Tiesībsargs atzinumā konstatējis, ka olimpisko un paraolimpisko spēļu dalībnieki neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, līdz ar to nav pamata atzīt normatīvo regulējumu un faktisko rīcību naudas balvas piešķiršanā par diskriminējošu un prettiesisku.

Taču Tiesībsargs norāda, ka pamatojoties uz taisnīguma principu, ir jāņem vērā pastāvošo atšķirību proporcionalitāte. Secināts, ka no esošajām atšķirībām neizriet pamatojums piecas reizes mazākas prēmijas piešķiršanai paraolimpisko spēļu zelta medaļas ieguvējam. Tāpēc, pamatojoties uz taisnīguma principu, Tiesībsargs īpaši uzsver nepieciešamību pārvērtēt esošo naudas balvas apjomu, palielinot paraolimpiešiem prēmijas vismaz līdz pusei no olimpisko spēļu zelta medaļas ieguvējam piešķiramās prēmijas.

Multiplā diskriminācija

Multiplā diskriminācija izpaužas gadījumos, kad persona tiek nostādīta mazāk labvēlīgā situācijā nevis vienas, bet vairāku diskriminācijas pazīmju dēļ, piemēram, dzimuma un etniskās piederības dēļ vienlaikus. Eiropas Savienībā arvien biežāk izskan diskusijas par multiplās diskriminācijas esamību un iespējām pret to sekmīgi cīnīties. Arī Latvijā, ņemot vērā daudzveidīgo etnisko sastāvu un stipri izplatītos stereotipus par profesijām, kurās jāstrādā sievietēm vai gados jauniem cilvēkiem, ir vērojams šāds diskriminācijas veids.

Pamatojoties uz personas iesniegumu, tika skatīta pārbaudes lieta par atteikumu pieņemt darbā vīrieti vidējos gados, jo darba devējs uzskatīja, ka oficianta amatam viņa uzņēmumā vairāk piemērota ir jauna sieviete.

Tiesībsargs saskaņā ar Tiesībsarga likumu sniedza juridisko palīdzību apelācijas sūdzības sagatavošanā par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu uz dzimuma un vecuma pamata. Tiesvedība apelācijas instancē tika izbeigta, jo puses noslēdza mierizlīgumu.

Būtisks aspekts veiksmīgā diskriminācijas novēršanā un izskaušanā ir iespējas diskriminācijas gadījumos savas tiesības aizsargāt efektīvi. Tiesībsargs 2008.gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, virkni pārbaudes lietu par iespējamu diskrimināciju nav varējis objektīvi izvērtēt pierādījumu trūkuma dēļ.

Šī problēma - iegūt pierādījumus par diskrimināciju - ir apzināta Eiropas Savienībā, tādēļ Eiropas Savienības tiesību akti paredz virkni speciālu tiesību aizsardzības līdzekļu, lai personas, kuras sūdzas par diskrimināciju, varētu savas tiesības aizsargāt efektīvi.

Tā, piemēram, Eiropas Savienības tiesību akti diskriminācijas lietās tiesvedībā paredz piemērot apgriezto pierādīšanas pienākumu. Tas nozīmē, ka iespējamajam diskriminācijas upurim uzliek par pienākumu norādīt tikai uz faktiem, kas liecina par iespējamu diskrimināciju, lai pienākums pierādīt, ka diskriminācijas aizlieguma princips nav pārkāpts, pārceļtos uz atbildētāju. Diemžēl šis princips Latvijas tiesu praksē netiek realizēts, galvenokārt tādēļ, ka Civilprocesa likums regulē tikai pušu sacīkstes principa procesu.

Tāpat 2008. gadā Tiesībsargs ir vērsis uzmanību uz Darba likumā noteikto termiņu neatbilstību Eiropas Savienības tiesību aizsardzības līdzekļu efektivitātes un vienlīdzības principam:

- Tikai attiecībā uz diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu Darba likums prasības celšanai tiesā nosaka viena mēneša termiņu, bet prasību celšanai par citu darba tiesību pārkāpumiem ir dots divu gadu noilguma termiņš. Tas neatbilst vienlīdzības principam.
- Viena mēneša termiņš ne vienmēr nodrošina iespēju savas tiesības aizsargāt efektīvi. Piemēram, lai Tiesībsargs varētu vērsties tiesā personas interesēs, nepieciešams pārbaudes lietu ierosināt, izskatīt un sniegt atzinumu par tiesību pārkāpumu. Visas šīs darbības parasti nav iespējams veikt viena mēneša laikā. Līdz ar to Tiesībsargs nevar efektīvi realizēt savas Nacionālās līdztiesības iestādes funkcijas, kuras paredz Eiropas Savienības diskriminācijas novēršanas direktīvas.

Tiesiskās vienlīdzības princips

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 2. un 7. pants

ANO Starptautiskā pakta par civilajām un politiskajām tiesībām 2.(1), 14. un 26. pants

ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 2(1). pants

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pants

ANO Bērna tiesību konvencijas 2(1).pants

Latvijas Republikas Satversmes 91. pants

Viens no būtiskākajiem jautājumiem 2008.gadā šajā jomā bija iespējamais tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpums attiecībā uz ierēdņiem un amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm.

Attiecībā uz strādājošajiem, kas nav ierēdņi vai amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm, darbojas Darba likuma panti, kas piešķir tiesām tiesības atjaunot darbinieku iepriekšējā darbā.

Taču lēmums par civildienesta attiecību izbeigšanu ir administratīvais akts, ko var apstrīdēt augstākstāvošā iestādē un pārsūdzēt administratīvajā tiesā. Administratīvā tiesa var spriedumā norādīt, kādā veidā iestādei ir jāizpilda spriedums, tostarp uzlikt pienākumu atjaunot ierēdņi tajā pašā vai līdzvērtīgā amatā.

Izvērtējot Valsts civildienesta pārvaldes sniegto viedokli, Tiesībsargs secināja, ka spēkā esošais regulējums attiecībā uz no amata prettiesiski atbrīvoto ierēdņu atjaunošanu iepriekšējā vai iecelšanu līdzvērtīgā amatā ir cilvēktiesību normām atbilstošs, jo saskaņā ar Valsts civildienesta likumu ierēdņim ir tiesības pildīt valsts civildienestu, nevis tiesības ieņemt konkrētu amatu. Valsts nodrošina, ka prettiesiskas atlaišanas vai atbrīvošanas gadījumā ierēdņim tiek piedāvāts profesionālajai kvalifikācijai atbilstošs līdzvērtīgs amats, ja iepriekšējais amats vairs nav vakants. Tomēr Tiesībsargs vēlas vērst īpašu uzmanību uz tādas situācijas nepieļaujamību, kurā cilvēkam paredzētās tiesības paliek „uz papīra”, bet faktiski nav īstenojamas.

Tiesiskā vienlīdzība ar tiem strādājošajiem, kas nav ierēdņi vai amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm, ir nodrošināta arī attiecībā uz atlīdzību par nepamatotu atbrīvošanu.

Darba likums garantē darbiniekam atlīdzību par darba piespiedu kavējumu vai mazāk apmaksāta darba veikšanu. Savukārt Administratīvā procesa likumā un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā ir noteiktas personas tiesības prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu vai personisko kaitējumu, kā arī par morālo kaitējumu, kas tai nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību. Ņemot vērā to, ka lēmums par valsts civildienesta attiecību izbeigšanu vai amatpersonas ar speciālo dienesta pakāpi atvaļināšanu no dienesta ir administratīvs akts, augstākminētās tiesības ir attiecināmas arī uz ierēdņiem un amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm.

BĒRNA TIESĪBAS

ANO Konvencija par bērnu tiesībām

Latvijas Republikas Satversme

Bērnu tiesību aizsardzības likums

Cilvēktiesības ikvienam piemīt kopš dzimšanas, un bērns ir atzīts par tiesību subjektu, kuram nepieciešama īpaša aizsardzība sava vecuma un nepietiekamā brieduma dēļ.

2008. gadā saņemti iesniegumi par kopumā 125 jautājumiem, kuros skartas bērnu tiesības un sniegtas 622 mutvārdu konsultācijas.* Visvairāk iesniegumu un konsultāciju bija par bērna tiesībām uzaugt ģimenē, taču aktuāli bija arī jautājumi par bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesībām, kā arī par bērna tiesībām tikt uzklausītam.

Liela uzmanība 2008.gadā tika pievērsta problēmām, kas saistītas ar vardarbību ģimenē. Šī jautājuma risināšanai paredzēts sekot līdzi arī 2009. gadā.

Sabiedrības informēšanas nolūkā par bērna tiesību jautājumiem Tiesībsarga birojs organizējis mācības bāriņtiesu darbiniekiem, lasījis lekcijas Bērnu un ģimenes lietu ministrijas organizētajos izglītojošajos pasākumos kopumā 34 Latvijas pilsētās, kā arī organizējis astoņas lekcijas „Patstāvīgu dzīvi uzsākot” bērniem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem ārpusģimenes aprūpes iestādēs un veicis citas informatīvas aktivitātes.

---

* Tiesībsarga biroja statistikā daļa no šīm sūdzībām ir reģistrētas pie citas attiecīgās tēmas. Pie bērna tiesībām atsevišķi tiek izdalītas tiesības uzaugt ģimenē, tiesības uz identitāti, tiesības tikt uzklausītam, tiesības uz atpūtu un brīvo laiku, bāreņu un bez vecāku gādības palikušu bērnu tiesības, kā arī uzturlīdzekļu piedziņa bērniem.

Tiesības bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību

ANO Konvencijas par bērna tiesībām 28.pants

Latvijas Republikas Satversmes 112.pants

Izglītības likuma 12.pants

2008. gadā nozīmīgākais darbs šajā jomā bija Tiesībsarga sagatavotais atzinums „Vai mācību grāmatu iegāde par skolēnu ģimeņu līdzekļiem ir pretrunā ar LR Satversmes 112.pantā noteikto?”.

Analizējot nacionālos un starptautiskos tiesību aktus, kas regulē valsts garantēto tiesību bez maksas iegūt pamata un vidējo izglītību, Tiesībsargs konstatēja, ka nodrošinājums ar mācību grāmatām ir tiesību uz izglītību neatņemama sastāvdaļa, līdz ar to valsts pienākums ir nodrošināt Satversmes 112.pantā un starptautiskajos dokumentos paredzētās tiesības, un nav pieļaujama situācija, ka bērnu vecāki ir spiesti iegādāties mācību grāmatas par saviem personīgajiem līdzekļiem.

Mācību literatūra ir būtiska izglītības procesa nodrošināšanas sastāvdaļa, un šā brīža prakse rāda, ka izglītojamie ar to netiek apgādāti pilnībā. Skolu bibliotēkas tiek veidotas par naudu, ko šim nolūkam piešķir Izglītības un zinātnes ministrija, kā arī pašvaldības. Valsts piešķirtais finansējums ir nepietiekams, turklāt tas netiek piešķirts pilnā normatīvajos aktos noteiktajā apmērā. Tā rezultātā visas skolu bibliotēkas nevar pilnībā nodrošināt skolēnus ar mācību grāmatām un citiem mācību procesā nepieciešamajiem līdzekļiem.

Izglītības iestādēm piešķirtā pašvaldību finansējuma apjoms grāmatu un periodisko izdevumu iegādei dažādās pašvaldībās ir atšķirīgs. Līdz ar to arī vecāku līdzfinansējums izglītības procesā katrā pašvaldībā atšķiras, ņemot vērā to, kādas ir pašvaldības iespējas atvēlēt no sava budžeta līdzekļus mācību grāmatu iegādei. Rezultātā visās pašvaldībās nav pieejami līdzīgi apstākļi izglītības iegūšanai.

Situācijā, kad valsts un pašvaldības nespēj nodrošināt skolēnus ar nepieciešamajām mācību grāmatām, skolēnu vecāki ir spiesti tās iegādāties par saviem personīgajiem līdzekļiem. Tāpēc Tiesībsargs secināja, ka tiek ierobežotas Satversmes 112.pantā garantētās tiesības bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību.

Vardarbība ģimenē

Latvijas Republikas Satversmes 110.pants

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.pants

2008. gadā Tiesībsargs pievērsās problēmu risināšanai, kas saistītas ar vardarbības gadījumiem ģimenē. Pēc vairāku sūdzību saņemšanas Tiesībsargs konstatēja, ka attiecībā uz vardarbību ģimenē Valsts policijā un prokuratūrā joprojām nav vienotas izpratnes un metodes, kuros gadījumos nodarījums kvalificējams kā vardarbība ģimenē un kā palīdzēt no vardarbības ģimenē cietušajiem. Apkopojot informāciju, kas tika saņemta no vairākiem personu iesniegumiem, kā galvenās problēmas var minēt:

- jēdziena „vardarbība ģimenē” sašaurināto tulkojumu un izpratni;

- Valsts policijas darbinieku un prokuroru speciālo zināšanu trūkumu bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- drošības līdzekļa – aizlieguma tuvoties noteiktai personai – piemērošanas un uzraudzības problēmas.

Iepazīstoties ar personu iesniegumos minētajiem lietas apstākļiem un vairāku prokuratūru prokuroru sniegtajām atbildēm par sūdzību izskatīšanas rezultātiem, Tiesībsargs secināja, ka jēdziens „vardarbība ģimenē” joprojām tiek tulkots un saprasts sašaurināti, par pamatu ņemot tikai reģistrētu laulību vai kopējas mājsaimniecības pastāvēšanu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī.

Tiesībsargs nosūtīja visām Latvijas tiesu apgabalu prokuratūrām un Valsts policijai skaidrojumu par vardarbības ģimenē izpratni, kurā norādīja, ka jēdziens “ģimene” nav saistīts vienīgi ar attiecībām, kas balstītas uz laulību, tas var ietvert arī citas *de facto* ģimenes saites – gadījumos, kad puses dzīvo kopā bez laulības.

Vardarbīgs nodarījums uzskatāms par „vardarbību ģimenē” neatkarīgi no tā, vai nodarījuma izdarīšanas brīdī puses ir vai nav noslēgušas laulību, kā arī no tā, vai puses turpina dzīvot kopīgā mājsaimniecībā. No vardarbības ģimenē var ciest arī bērni, ciešot gan no pieaugušo ģimenes locekļu vardarbīgiem nodarījumiem, gan būdami vardarbības starp pieaugušajiem liecinieki.

Tātad, lai vardarbības gadījumus varētu kvalificēt kā vardarbību ģimenē, starp personām nav obligāti jābūt reģistrētai laulībai vai kopīgai saimniecībai. Piemēram, par vardarbību ģimenē var uzskatīt arī gadījumus, kad personas nav oficiāli reģistrējušas laulību un nav arī kopīgas saimniecības, bet ir kopīgs bērns. Būtisks ir faktors, ka vardarbība notiek tieši šo esošo vai bijušo partnerattiecību ietvaros. Diemžēl, apkopojot saņemtos iesniegumus, jāsecina, ka procesa virzītāji pārsvarā uzskata, ka šajos gadījumos nav notikusi vardarbība ģimenē, un vieglu miesas bojājumu gadījumā pēc cietušās pieteikuma neuzsāk publiskās apsūdzības kriminālprocesu, kā to paredz Kriminālprocesa likuma 7. panta otrā daļa.

Tāpat no saņemtajiem iesniegumiem Tiesībsargs secināja, ka joprojām nav vienotas izpratnes par vardarbību pret bērnu Krimināllikuma 174.panta aspektā.

Vardarbības ģimenē gadījumos, kad, piemēram, bērna klātbūtnē viens no vecākiem ir vardarbīgs pret otru un pats nepilngadīgais šajā konfliktā fiziski netiek iesaistīts, būtiski ir atpazīt Krimināllikuma 174.pantā paredzēto nodarījumu - cietsirdīgu vai vardarbīgu apiešanos ar nepilngadīgo, ja ar to nepilngadīgajam nodarītas fiziskas vai psihiskas ciešanas. Tas iekļauj, piemēram, situācijas, kad bērns ir mātei uz rokām un māte tiek fiziski ietekmēta, vai bērns redz, kā māte tiek fiziski ietekmēta. Šādās situācijās bērnam tiek nodarītas psihiskas ciešanas, un tādi nodarījumi ir kvalificējami gan kā vardarbība ģimenē, gan arī kā vardarbīga apiešanās ar nepilngadīgo.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.panta pirmā daļa nosaka, ka „valsts nodrošina, lai lietas, kas saistītas ar bērna tiesību aizsardzību, visās valsts un pašvaldību institūcijās izskatītu speciālisti, kuriem ir speciālas zināšanas šajā jomā. Kārtību, kādā apgūstamas speciālas zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, un šo zināšanu saturu, nosaka Ministru kabinets”.

Speciālas zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā ir nepieciešamas visiem valsts un pašvaldību institūciju darbiniekiem, kuri izskata lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību. Šajā ziņā nav pieļaujamas atkāpes nevienas institūcijas darbiniekiem, jo Bērnu

tiesību aizsardzības likums ir saistošs visiem – gan pašvaldību, gan Valsts policijas, gan prokuratūras, gan tiesas darbiniekiem utt. Minētā panta prasības ir attiecināmas ne tikai uz lietām, kurās no vardarbības cietuši bērni, bet arī uz lietām, kurās ir nepilngadīgie likumpārkāpēji un citām lietām, kur ir iesaistīts bērns.

Ņemot vērā, ka speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā bija jāapgūst līdz 2008.gada 5.oktobrim, Tiesībsargs pieprasīja informāciju no Valsts policijas un prokuratūras par apmācību norisi, kā arī par to, vai šobrīd visas lietas, kuras ir saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību, izskata darbinieki, kuri ir apguvuši speciālo apmācību programmu.

Saskaņā ar Valsts policijas priekšnieka sniegto atbildi šobrīd visas lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību, izskata policijas darbinieki, kuri ir apguvuši speciālo apmācības programmu, kā to paredz Bērnu tiesību aizsardzības likums un Ministru kabineta noteikumi Nr.729.

Attiecībā uz prokuroru apmācībām vairums prokuratūru norādīja, ka šobrīd lietas, kurās ir iesaistīts bērns, izskata tikai speciāli sagatavoti un apmācīti prokurori, kā to paredz Bērnu tiesību aizsardzības likums, tomēr atsevišķas prokuratūras informē, ka nespēj pilnībā nodrošināt likumā noteiktās prasības.

Tiesībsargs uzsver, ka gadījumi, kad Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.panta prasības netiek ievērotas un ar bērna tiesību aizsardzību saistītas lietas skata speciālists, kurš nav apguvis likumā noteikto obligāto apmācību šajā jomā, ir uzskatāmi par likuma pārkāpumu, un personai, kas par to ir uzzinājusi, ir tiesības pieprasīt, lai iestāde nekavējoties nodrošina piemērota speciālista pieaicināšanu lietas turpmākai izskatīšanai.

2008.gadā Tiesībsargs iesaistījās Valsts policijas darbinieku izglītošanā par cilvēktiesībām. Tēmā „Cilvēktiesību ievērošana Valsts policijas darbā” tika iekļauti arī bērnu tiesību jautājumi. Kopumā notika piecas apmācības Rīgas policijas darbiniekiem un viena - Liepājas rajona policijas darbiniekiem. Arī šajās nodarbībās Tiesībsargs aicināja veicināt jēdziena „vardarbība ģimenē” plašāku izpratni saskaņā ar starptautiskajām un nacionālajām tiesību normām.

Saistībā ar vardarbību ģimenē Tiesībsargs pievērsās arī drošības līdzekļa – aizliegums tuvoties noteiktai personai – piemērošanas un uzraudzības problēmjautājumiem.

Ņemot vērā, ka praksē ar vardarbību ģimenē saistītie kriminālprocesi nereti ilgst pat vairāk kā gadu, ļoti būtiska nozīme ir pagaidu risinājumam, lai nodrošinātu cietušo drošību. Šādam nolūkam Kriminālprocesa likumā ir paredzēts drošības līdzeklis – aizliegums tuvoties noteiktai personai, ko var piemērot aizdomās turamajai personai, tādējādi izslēdzot turpmākus vardarbības aktus.

Tomēr, kā nācās secināt no saņemtajiem iesniegumiem, minētais drošības līdzeklis ne vienmēr darbojas kā efektīvs tiesību aizsardzības mehānisms.

Tiesībsargs saņēma iesniegumu, kurā persona norādīja, ka ir cietusi no vardarbības ģimenē, ir uzsākts kriminālprocess un aizdomās turamajai personai piemērots drošības līdzeklis – aizliegums tuvoties cietušajai un cietušās bērnam tuvāk par 100 metriem.

Saskaņā ar iesniegumā minēto, aizdomās turētais regulāri pārkāpa viņam noteikto

drošības līdzekli un meklēja kontaktēšanās iespējas ar cietušo, turpināja izteikt dažāda rakstura draudus par cietušās sakropļošanu un nogalināšanu, ja cietusī nepiekritīs atjaunot kopdzīvi ar aizdomās turēto.

Par drošības līdzekļa pārkāpšanu cietusī informēja gan Valsts policiju, gan Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas prokuratūru, tomēr aizdomās turētais joprojām turpināja cietušās iebiedēšanu.

Kriminālprocesa likuma 249.panta otrā daļa nosaka: „Ja persona pārkāpj piemērotā drošības līdzekļa noteikumus, procesa virzītājs ir tiesīgs izvēlēties un piemērot citu vairāk ierobežojošu drošības līdzekli”. Tomēr, neņemot vērā to, ka aizdomās turētais vairākkārtīgi pārkāpa viņam noteikto drošības līdzekli, cits vairāk ierobežojošs drošības līdzeklis netika piemērots, tādējādi būtiski aizskarot cietušās un viņas nepilngadīgā bērna tiesības.

Tiesībsargs lūdza prokuratūrai skaidrojumu par konkrēto situāciju, kā arī par to, kāda ir prokuratūras prakse, uzraugot piemērotos drošības līdzekļus aizdomās turamajām personām.

Atbildot uz Tiesībsarga informācijas pieprasījumu, prokuratūra informēja, ka tiesa pēc procesa virzītājas ierosinājuma aizdomās turētajam piemēroja apcietinājumu. Līdz ar to tika novērsti cietušās un viņas nepilngadīgā bērna tiesību pārkāpumi, kā arī nodrošināta cietušās turpmāka drošība.

Papildus Tiesībsargs vērsa Ģenerālprokuratūras uzmanību uz to, ka, pastāvot esošajai praksei, drošības līdzeklis - aizliegums tuvoties noteiktai personai - ir efektīvs vienīgi gadījumos, ja cietušajam ir nodarīti vismaz vidēji smagi miesas bojājumi, jo pretējā gadījumā vainīgā persona var tai piemēroto drošības līdzekli neievērot un par to neseko nekāda veida sankcijas. Šādās situācijās drošības līdzeklis - aizliegums tuvoties noteiktai personai - pilnībā zaudē savu nozīmi cietušās personas tiesību aizsardzībā.

Arī turpmāk Tiesībsargs aktīvi iesaistīsies šīs problēmas risināšanā un sekos līdzi prokuratūras praksei šādos gadījumos, kad netiek ievērots drošības līdzeklis - aizliegums tuvoties noteiktai personai.

Vardarbība jeb mobings izglītības iestādēs

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9.pants

Izglītības likuma 55.pants

Tiesībsarga birojā saņemtā informācija par vairākiem gadījumiem dažādās Latvijas pilsētās un rajonos lika apšaubīt bērnu tiesību aizsardzības sistēmas darbības efektivitāti mobinga novēršanas jomā. Tiesībsargs saskatīja nepieciešamību aktualizēt attiecīgo jautājumu, vienlaikus izglītojot bērnus. Līdz ar to tika uzsākta izpēte, lai konstatētu iespējamās nepilnības bērnu tiesību aizsardzības sistēmā un sniegtu atbalstu praktiķiem, kas strādā ar bērniem.

Projekta ietvaros tika sagatavoti plakāti, ar kuriem aicināja neklusēt un ziņot par vardarbības gadījumiem neatkarīgi no tā, vai ziņotājs pats ir mobinga upuris, aculiecinieks, vecāks vai pedagogs.

Plakāti ar izglītības pārvalžu starpniecību tika izvietoti Latvijas izglītības iestādēs un izglītības iestāžu interneta mājas lapās. Izglītības iestāžu vadītājiem tika lūgts izvietot plakātus bērniem pamanāmās vietās.

Papildus plakātiem Tiesībsarga birojs izstrādāja un visos Latvijas reģionos izplatīja aptaujas anketas izglītības iestāžu vadītājiem, kurās tika lūgts atbildēt uz 9 jautājumiem par situāciju viņu vadītajā skolā, kā arī lūgts izvērtēt, vai pedagogi uzskata, ka izveidotā bērnu tiesību aizsardzības sistēma Latvijā darbojas efektīvi, lai savlaicīgi konstatētu un novērstu mobinga gadījumus izglītības iestādēs.

Kopumā aptaujas anketas aizpildīja un aptaujā piedalījās 54 izglītības iestāžu vadītāji. Iegūtie rezultāti tika sistematizēti un analizēti, tādējādi iegūstot nepieciešamo informāciju par būtiskākajām problēmām, kas satrauc pedagogus.

Savukārt bērni tika aicināti izteikties sociālajā portālā *draugiem.lv* par to, vai ir nācies saskarties ar mobingu skolā, kā tas ir noticis un kur tika meklēta palīdzība. Sadarbojoties ar portāla darbiniekiem, portālā tika ievietota aptaujas anketa, kas bija paredzēta bērniem vecumā no 8 līdz 18 gadiem. Kopumā anketas aizpildīja un aptaujā piedalījās 3096 respondenti.

Problēmas aktualitāti apliecina aptaujas rezultāts – 42% aptaujāto bērnu ir norādījuši, ka pašiem ir nācies saskarties ar vardarbību skolā, savukārt tikai 5% aptaujāto norādīja, ka viņu skolā nekas tāds nenotiek. Pārējie ar mobingu bija saskārušies netieši – redzējuši, kā tiek pazemoti citi, vai dzirdējuši par šādiem gadījumiem.

Latvijā šobrīd nav vienota regulējuma mobinga novēršanai. Aptuveni pusei izglītības iestāžu ir vai vēl tiek izstrādāts personāla rīcības plāns mobinga konstatēšanas gadījumos. Pētījumā secināts, ka nav nepieciešams ieviest vienotu plānu, taču katrā izglītības iestādē jābūt mobinga novēršanas plānam, kas palīdzētu gan pedagogiem, gan skolēniem, gan vecākiem skaidri zināt, kur meklēt palīdzību un kas ir atbildīgs par palīdzības sniegšanu. Tādēļ ir būtiski apkopot un popularizēt mobinga novēršanas labās prakses piemērus, kas veiksmīgi tiek īstenoti izglītības iestādēs.

Bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu un jauniešu tiesības

ANO Konvencijas par bērna tiesībām 20.pants

Latvijas Republikas Satversmes 110.pants

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 43.pants

2008.gadā Tiesībsargs turpināja pievērst uzmanību bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem, sniedzot konsultācijas minētajām personām par viņu tiesībām, braucot pārbaudēs uz bērnu aprūpes iestādēm, kā arī sniedzot atzinumus un viedokļus atbildīgajām valsts iestādēm par nepieciešamību uzlabot tiesisko regulējumu.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem, bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, sasniedzot pilngadību un beidzoties ārpusģimenes aprūpei, ir tiesības saņemt virkni sociālo garantiju. Minētās sociālās garantijas ietver dažādu pašvaldības pabalstu piešķiršanu patstāvīgas dzīves uzsākšanai, pabalsta nodrošināšanu ikmēneša izdevumiem, palīdzības sniegšanu dzīvokļa jautājuma risināšanā un citus palīdzības veidus, kuru mērķis ir sniegt atbalstu pilngadību sasniegušajam bērnam, uzsākot patstāvīgu dzīvi.

2008.gadā Tiesībsarga birojā vērsās vairākas personas ar lūgumu izskaidrot jautājumu par tiesībām saņemt sociālās garantijas tiem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kuri pilngadību sasnieguši, atrodoties ieslodzījuma vietā. Tiesībsarga viedokli par minēto jautājumu lūdza sniegt arī Bērnu un ģimenes lietu ministrija.

Pētot minēto jautājumu, Tiesībsargs konstatēja, ka pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas pilngadību sasniegušajiem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem pašvaldības nereti sniedz palīdzību tikai kā personām, kuras tiek atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, un nenodrošina sociālās garantijas, kas noteiktas Ministru kabineta 2005.gada 15.novembra noteikumos Nr.857 „Noteikumi par sociālajām garantijām bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajam bērnam, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, kā arī pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās”.

Minēto tiesību ierobežojumu Tiesībsargs atzina kā nepamatotu, jo, pirmkārt, bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni pieder sociāli mazaizsargātai sabiedrības grupai, kurai vajadzīgs īpašs valsts atbalsts arī pēc pilngadības sasniegšanas. Latvijas valsts Satversmes 110.pantā ir pasludinājusi savas saistības īpaši palīdzēt šādiem bērniem. Otrkārt, izvērtējot palīdzības apjomu, kas paredzēts personām, kuras tiek atbrīvotas no brīvības atņemšanas vietas, tika konstatēts, ka tas ir ievērojami mazāks nekā bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem paredzētās palīdzības apmērs patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Vairāki palīdzības veidi, kas paredzēti bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, nav paredzēti no ieslodzījuma atbrīvotajām personām. Turklāt attiecībā uz dažiem palīdzības veidiem bāreņiem un bērniem, kuri palikuši bez vecāku gādības, normatīvie akti paredz labvēlīgākus nosacījumus palīdzības saņemšanai nekā personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas.

Ņemot vērā iepriekš minēto, Tiesībsargs secināja, ka ieslodzījuma vietās pilngadību sasniegušajiem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes būtu nodrošināmas tiesības saņemt sociālās garantijas, kas paredzētas Ministru kabineta 2005.gada 15.novembra noteikumos Nr.857 „Noteikumi par sociālajām garantijām bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajam bērnam, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, kā arī pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās”. Tiesībsargs secināja, ka, lai nepieļautu divkāršu valsts sociālo garantiju saņemšanu un sasniegtu sociālo garantiju mērķi, jautājums par tiesībām saņemt minētās sociālās garantijas var tikt risināts tikai pēc personas atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas, kad beidzas uzturēšanās pilnā valsts apgādībā.

Lai novērstu atšķirīgu normatīvo aktu interpretāciju par minēto jautājumu, Tiesībsargs aicināja Bērnu un ģimenes lietu ministriju izvērtēt nepieciešamību veikt grozījumus spēkā esošajā tiesiskajā regulējumā. Ņemot vērā Tiesībsarga sniegto atzinumu, Bērnu un ģimenes lietu ministrija ir izstrādājusi Ministru kabineta noteikumu likumprojektu „Grozījumi Ministru kabineta 2005.gada 15.novembra noteikumos Nr.857 „Noteikumi par sociālajām garantijām bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajam bērnam, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, kā arī pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās””, kā arī likumprojektu „Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā”.

2008.gadā Tiesībsargs sniedza viedokli Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai par brīvības atņemšanas iestādēs esošo bērnu tiesībām uz aizsardzību no diskriminācijas. Veicot pārbaudes, gan Tiesībsarga, gan Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas praksē tika konstatēti gadījumi, kad bērnam, kurš pirms nokļūšanas brīvības atņemšanas vietā bijis ievietots ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādē, netiek izmaksāta noteiktā naudas summa personiskiem izdevumiem (kabatas nauda). Kā pamatojums šādai atšķirīgai attieksmei tika minēts tas, ka bērni, atrodoties ieslodzījumā vietā, nav uzskatāmi par ārpusģimenes aprūpes iestādē dzīvojošām personām, līdz ar to minētā summa bērniem nepienākas.

Naudas summa personiskiem izdevumiem, kas tiek izmaksāta bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu ir uzskatāma par vienu no sociālajām garantijām, kuru bērnam ir tiesības saņemt, atrodoties ilgstošas sociālās aprūpes iestādē. Tās mērķis ir iemācīt bērnu, kamēr viņš atrodas ārpusģimenes aprūpē, rīkoties ar naudu, plānot savas personiskās naudas izlietojumu un iepirkšanos, apmierinot savas personiskās vajadzības.

Tiesībsargs secināja, ka, atrodoties ieslodzījuma vietā, bārenis un bez vecāku gādības palikušais bērns savu statusu un vajadzības pēc valsts palīdzības un atbalsta nezaudē. Vēl jo vairāk - pēc nokļūšanas ieslodzījuma vietā bārenim un bez vecāku gādības palikušajam bērnam ir nepieciešams saņemt ne tikai palīdzību, kas saistīta ar viņa resocializāciju, bet arī palīdzību dažādu iemaņu apgūšanai, kuras bērnam būs jāpielieto, uzsākot patstāvīgu dzīvi. Ņemot vērā naudas summas personiskiem izdevumiem izmaksas mērķi, tika secināts, ka ir nepamatoti bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kuri atrodas ieslodzījuma vietā, liegt tiesības saņemt minēto sociālo garantiju. Turklāt tiesību ierobežojums neatbilst ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu interesēm un pieļauj atšķirīgu attieksmi attiecībā uz tiem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kuri atrodas ieslodzījuma vietā.

Tiesībsarga viedoklis tika ņemts vērā. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija izstrādāja ieteikumus bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēm par naudas summas personiskiem izdevumiem izmaksu brīvības atņemšanas vietās esošiem bērniem.

2008.gadā tika veiktas arī plānotās pārbaudes bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs, kuru laikā tika konstatētas dažādas problēmas bērnu tiesību ievērošanā. Piemēram, kādā bērnu namā tika konstatēts, ka audzinātāji kā audzināšanas metodi nereti izmanto fizisku un emocionālu vardarbību pret bērnu, bērnu nama darbinieki bieži neievēro konfidencialas informācijas izplatīšanas aizlieguma principu, kā rezultātā informācija par bērna pagātni un problēmām kļūst zināma visiem darbiniekiem un iestādes audzēkņiem. Tāpat tika konstatēts, ka ar bērnu nama direktora atļauju iestādes teritorijā ir izveidota smēķēšanas vieta, kas pieejama arī nepilngadīgajiem.

Parasti informāciju par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem Tiesībsarga biroja darbinieki noskaidro, iepazīstoties ar iestādes iekšējiem dokumentiem, apskatot telpas, kā arī veicot pārrunas ar bērniem un iestādes darbiniekiem. Tikšanās ar bērniem ir ļoti svarīga, jo tā palīdz noskaidrot bērnu viedokli par iestādē esošo kārtību un apstākļiem, kā arī no tās var iegūt informāciju par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem. Konstatējot bērnu tiesību pārkāpumus, Tiesībsargs nosūta iestādei vai amatpersonai ieteikumus pārkāpumu novēršanai.

Apmeklējot kādu bērnu namu, Tiesībsarga biroja darbinieki konstatēja, ka minētajā bērnu aprūpes iestādē uzturas piecpadsmitgadīgā A.K., kura ir grūtniecības stāvoklī. Runājot par A.K. situāciju ar bērnu nama direktori, tika saņemta informācija, ka bērnu namā var tikt nodrošināta aprūpe tikai bērniem no 2 gadu vecuma. Līdz ar to A.K. bērna atrašanās bērnu namā pēc bērna piedzimšanas nebūs iespējama. Savukārt, veicot pārrunas ar nepilngadīgo A.K., tika noskaidrots, ka meitene pēc dzemdībām nevēlas šķirties no sava bērna un viņai ir vēlme pašai bērnu aprūpēt un audzināt. A.K. informēja arī, ka, runājot par šo jautājumu ar bērnu nama direktori, viņai sniegta atbilde, ka bērnu namā nav iespējams nodrošināt jaundzimušajam bērnam atbilstošus apstākļus. Turklāt, ja viņa vēlas pabeigt mācības devītajā klasē, bērns ir jāievieto zīdaiņu namā.

Tiesībsarga biroja darbiniekiem radās šaubas par A.K. informētību par viņas tiesībām un viņai sniegtā atbildīgo iestāžu un amatpersonu pietiekamu atbalstu situācijas risināšanā. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 29. pantu, ņemot vērā A.K. izteikto vēlēšanos pēc bērna piedzimšanas palikt kopā ar savu bērnu, bērnu aprūpes iestādes vadītājam sadarbībā ar bāriņtiesu un pašvaldību ir pienākums nodrošināt minēto tiesību īstenošanu nepilngadīgajai mātei un viņas bērnam. Norādot uz iepriekš minēto, Tiesībsargs vērsās pie bērnu nama direktores un bāriņtiesā ar lūgumu nodrošināt A.K. un viņas bērna tiesību ievērošanu atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma prasībām.

Pēc bērna piedzimšanas bāriņtiesa sadarbībā ar psihologu noskaidroja A.K. viedokli par viņas vēlmi palikt kopā ar bērnu. Atbilstoši bāriņtiesas sniegtajai informācijai attiecībā uz bērna audzināšanas jautājumu A.K. domas bieži mainījās, bērna piedzimšana nav atraisījusi A.K. mātes jūtas, un, uzzinot, ka kopā ar bērniņu vajadzēs dzīvot bērnu sociālās aprūpes centrā, A.K. neizrādīja nekādas pozitīvas emocijas. Rezultātā A.K. pieņēma lēmumu atgriezties bērnu namā, bet bērnu atstāt bērnu sociālās aprūpes centrā un apciemot viņu brīvdienās līdz brīdim, kad tiks pabeigta pamatizglītība.

Lai informētu jauniešus par cilvēktiesībām un to aizsardzības iespējām, tiesībām saņemt sociālās garantijas, atstājot bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādi, kā arī sniegtu citu informāciju, kas bērniem būtu noderīga, uzsākot pastāvīgu dzīvi, līdzīgi kā 2007.gadā, arī 2008.gadā tika organizēts nodarbību cikls „Patstāvīgu dzīvi uzsākot!” bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kuriem bija jāatstāj bērnu aprūpes iestāde 2008.gadā pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās nolūkā uzsākt patstāvīgu dzīvi. Kopumā notika 8 nodarbības – Rīgā, Liepājā, Daugavpilī, Madonā un Jelgavā, un tās apmeklēja bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni no visas Latvijas.

Bērna tiesības nodarbinātības jomā

*ANO Konvencijas par bērna tiesībām 32.pants
Latvijas Republikas Satversmes 106.-107., 110.pants
Bērnu tiesību aizsardzības likuma 12.panta pirmā daļa
Darba likums*

Lai gan iesniegumi par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem darba tiesību jomā 2008.gadā Tiesībsarga birojā netika saņemti, šis ir būtisks jautājums, kurā nereti novērojami bērnu tiesību pārkāpumi.

Tāpat 2008.gadā tika pabeigta pārbaudes lietas izskatīšana, kas tika ierosināta vēl 2007.gadā, pamatojoties uz nepilngadīgā D.L. mātes iesniegumu.

Iesniedzēja informēja, ka 2006.gadā viņas piecpadsmitgadīgais dēls vasaras brīvlaikā piedalījās Nodarbinātības valsts aģentūras (turpmāk – Aģentūra) organizētajā nodarbinātības pasākumā personām no 15 līdz 18 gadiem, kuras iegūst izglītību vispārējās, speciālās vai profesionālās izglītības iestādēs. Pasākuma organizēšanai un īstenošanai Aģentūrā tika izstrādāts iekšējās kārtības normatīvais akts, saskaņā ar kuru Aģentūra izvēlējās darba devējus un slēdza ar viņiem līgumus par pusaudžu nodarbināšanu vasaras periodā no mācībām brīvajā laikā. Aģentūra reģistrēja un ar savu norīkojumu nosūtīja nepilngadīgās personas nodarbināšanai pie darba devējiem, ar kuriem iepriekš tika noslēgti minētie līgumi.

Iesniedzēja norādīja, ka nodarbināšanas brīdī viņas dēls D.L. turpināja iegūt valsts obligāto pamatizglītību, līdz ar to saskaņā ar Darba likumu bija uzskatāms par bērnu. Tomēr pasākuma ietvaros, neievērojot Darba likuma prasības, D.L. tika nodarbināts kā pusaudzis, proti, bez vismaz viena vecāka rakstveida piekrišanas, kā arī nosakot viņam 7 stundu darba dienu 4 stundu vietā. Iesniedzēja lūdza Tiesībsargu sniegt atzinumu par situāciju, jo lieta tika nodota izskatīšanai tiesā.

Saskaņā ar Latvijas nacionālo darba tiesisko regulējumu personas, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, darba attiecībās tiek iedalītas bērnos un pusaudžos. Darba likuma izpratnē bērns ir persona, kura jaunāka par 15 gadiem vai kura līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai turpina iegūt pamatizglītību. Savukārt pusaudzis ir persona vecumā no 15 līdz 18 gadiem, kura nav uzskatāma par bērnu Darba likuma izpratnē. Minēto definīciju nosaka arī Eiropas Savienības direktīvas 94/33/EK par jauniešu darba aizsardzību 3.pants.

Attiecībā uz bērna nodarbināšanu Darba likums paredz, ka bērnu nodarbināt pastāvīgā darbā ir aizliegts. Vienlaikus likumā ir noteikts, ka izņēmuma gadījumā bērnu no 13 gadiem, ja viens no vecākiem (aizbildnis) devis rakstveida piekrišanu, no mācībām brīvajā laikā var nodarbināt vieglā, bērna drošībai, veselībai, tikumībai un attīstībai nekaitīgā darbā. Savukārt pusaudža nodarbināšanai viena no pusaudža vecākiem (aizbildņa) piekrišana nav nepieciešama, taču pusaudzi nedrīkst nodarbināt īpašos apstākļos, kas saistīti ar paaugstinātu risku viņa drošībai, veselībai, tikumībai un attīstībai.

Darba likums arī paredz atšķirīgu darba laiku bērniem un pusaudžiem. Atbilstoši Darba likumam bērnus, kuri sasnieguši 13 gadu vecumu, nedrīkst nodarbināt ilgāk par divām stundām dienā un vairāk par 10 stundām nedēļā, ja darbs tiek veikts mācību gada laikā, vai ilgāk par četrām stundām dienā un vairāk par 20 stundām nedēļā, ja darbs tiek veikts laikā, kad izglītības iestādē ir brīvlaiks. Attiecībā uz pusaudžu darba laiku likums paredz, ka tas nedrīkst būt ilgāks par septiņām stundām dienā un vairāk par 35 stundām nedēļā.

Strīdā iesaistītās puses - darba devējs, Aģentūra, kā arī Valsts darba inspekcija, kura veic uzraudzību par Darba likuma normu ievērošanu darba tiesiskajās attiecībās, pārkāpumus D.L. nodarbināšanā nebija konstatējušas. Gan Aģentūra, gan Valsts darba inspekcija savu viedokli pamatoja ar to, ka pasākuma ietvaros D.L. tika nodarbināts pagaidu darbā, nevis pastāvīgā darbā, līdz ar to viņš varēja būt nodarbināts saskaņā ar normām, kas nosaka pusaudžu nodarbināšanu. Turklāt minētās iestādes atsaucās uz Darba likuma 132.panta ceturto daļu, kas nosaka, ja personas, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, papildus darbam turpina iegūt pamatizglītību, vidējo izglītību vai profesionālo izglītību, mācībās un darbā pavadītais laiks saskaitāms kopā un nedrīkst pārsniegt septiņas stundas dienā un 35 stundas nedēļā. Tika pieminēta arī Eiropas Savienības direktīva 94/33/EK par jauniešu darba aizsardzību, kuras 8.panta 1c punkts nosaka, ka dalībvalstis pieņem vajadzīgos pasākumus, lai ierobežotu bērnu darba laiku līdz septiņām stundām dienā un 35 stundām nedēļā, ko veic vismaz nedēļu tādā laikā, kad skola ir slēgta; šīs robežas var paaugstināt līdz astoņām stundām dienā un 40 stundām nedēļā bērniem, kas ir sasnieguši 15 gadu vecumu.

Izskatot pārbaudes lietu, Tiesībsargs konstatēja, ka Aģentūras pasākuma ietvaros D.L. nodarbināšana notika, pieļaujot darba tiesību pārkāpumus. Tiesībsargs secināja, ka minētie pārkāpumi ir radušies gan nepareizas Darba likuma normu interpretācijas, gan Latvijas un Eiropas Savienības tiesiskā regulējuma par nepilngadīgo nodarbināšanu nepareizas piemērošanas rezultātā.

Analizējot Darba likuma 132.panta ceturto daļu, Tiesībsargs konstatēja, ka tās mērķis ir nodrošināt personām, kuras jaunākas par 18 gadiem un papildus darbam mācās, tādus apstākļus, lai darbā pavadītais laiks pēc iespējas mazāk traucētu izglītības iegūšanas procesam. Gadījumā, ja darbs tiek veikts no mācībām brīvajā laikā, kad izglītības iestādē ir brīvlaiks, atbilstoši Darba likumam, pieļaujama darba laiks bērnam ir četras stundas dienā, savukārt pusaudža darba laiks nedrīkst būt ilgāks par septiņām stundām.

Izskatot jautājumu par pieļaujamo bērna darba laiku, Tiesībsargs secināja, ka šajā gadījumā nebija pareizi vadīties tikai pēc Eiropas Savienības direktīvas normām un nepiemērot nacionālo darba tiesisko regulējumu, kas atbilst Eiropas Savienības tiesībām un ir labvēlīgāks bērna interesēm.

Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 249.pantā ir noteikts, ka direktīva ir saistoša Eiropas Savienības dalībvalstīm attiecībā uz sasniedzamo rezultātu, bet ļauj valstīm izvēlēties tās sasniegšanas formas un metodes. No minētā izriet, ka Eiropas Savienības tiesībās direktīva tikai nosaka dalībvalstu tiesību aktu mērķus. Atsevišķos gadījumos direktīva var būt tieši piemērojama un uz direktīvas normām var atsaukties, ja dalībvalsts direktīvu nav iekļāvusi tās tiesību aktos vai arī tā ir iekļauta nepilnīgi vai ar nokavēšanos.

Analizējot Darba likuma prasības par bērna nodarbināšanu darbā, kas tiek veikts laikā, kad izglītības iestādē ir brīvlaiks, Tiesībsargs konstatēja, ka tās nepārsniedz Eiropas Savienības direktīvā 94/33/EK par jauniešu darba aizsardzību noteiktās darba laika robežas, turklāt nacionālais regulējums paredz labvēlīgākus nosacījumus attiecībā uz bērna nodarbināšanas ilgumu. No tā secināms, ka Eiropas Savienības direktīvas 94/33/EK mērķis, kas saistīts ar bērna darba laika ierobežošanu, Latvijas darba tiesiskajā regulējumā ir sasniegts. Līdz ar to, nosakot darba laiku nepilngadīgajam, kurš sasniedzis 15 gadu vecumu un turpina iegūt pamatizglītību, bija jāvadās pēc Darba likuma normām.

Ņemot vērā pārbaudes lietas izskatīšanas laikā konstatēto un to, ka Aģentūra plānoja īstenot nepilngadīgo nodarbinātības pasākumu vasaras brīvlaikā arī turpmāk, Tiesībsargs vērsās Aģentūrā, lūdzot nodrošināt Darba likuma normu ievērošanu attiecībā uz nepilngadīgo personu vecumā no 15 līdz 18 gadiem, kuras turpina iegūt pamatizglītību, nodarbināšanu, kā arī nodrošināt darba devēju informēšanu par Darba likuma prasībām. Vēstule tika nosūtīta arī Valsts darba inspekcijai.

Tiesībsarga ieteikumi ilgstoši netika ņemti vērā, jo, izskatot lietu tiesā, gan pirmās instances tiesa, gan apelācijas instances tiesa pārkāpumus iesniedzējas dēla nodarbināšanā nebija konstatējusi. Tiesībsarga ieteikumus Aģentūra ir piekritusi ņemt vērā tikai pēc tam, kad 2008.gadā lieta tika izskatīta Augstākajā tiesā, kura konstatēja, ka pirmās instances tiesa un apelācijas instances tiesa, izskatot iesniedzējas lietu, nebija piemērojusi atbilstošu materiālo tiesību normu.⁴

Iepazīstoties ar nepilngadīgo nodarbinātības pasākuma vasaras brīvlaikā īstenošanas kārtību 2008.gadam, Tiesībsargs aicināja Aģentūru atbilstoši Darba likumam norādīt savos iekšējos normatīvajos dokumentos nodarbinātības nosacījumus tiem 15 gadu vecumu sasniegušajiem nepilngadīgajiem, kuri var tikt nodarbināti tikai kā bērni. Tāpat tika lūgts veikt attiecīgos precizējumus publiski izvietotajā informācijā (Aģentūras mājas lapā, presē, informācijas standos), kas reglamentē nodarbinātības pasākuma īstenošanas kārtību, un

⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 23.janvāra Spriedums Lietā Nr. SKC – 29 http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2008/29-08_ml.doc

nodrošināt nepilngadīgo personu nodarbināšanu pasākuma ietvaros atbilstoši Darba likuma prasībām.

Ņemot vērā, ka nodarbinātības pasākums vasaras brīvlaikā jau bija sācies, Aģentūra informēja, ka tā ir precizējusi informāciju par pasākumu tikai mājas lapā, taču veikt izmaiņas pasākuma kārtībā un tās pielikumos atbilstoši Tiesībsarga norādēm vairs nebija iespējams. Vienlaicīgi tika sniegta informācija, ka turpmāk, izstrādājot pasākuma īstenošanas kārtību, nepilnības tiks novērstas. Tiesībsargs arī turpmāk sekos līdzi Aģentūras darbībām, organizējot nepilngadīgo nodarbinātības pasākumu vasaras brīvlaikā.

Bērna tiesības saņemt pašvaldības sociālo palīdzību

ANO Konvencijas par bērna tiesībām 6.pants, 18.pants

Latvijas Republikas Satversmes 109.pants, 110.pants

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.pants, 12.pants, 26.pants, 66.pants

Satversmes 110.pants garantē ģimenei, vecākiem un bērniem aizsardzību un atbalstu.

Latvija, pievienojoties Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijai par bērna tiesībām (Latvijā spēkā no 1992.gada 14.maija; turpmāk - Konvencija), apņēmas atbilstoši Konvencijas 18.panta otrajā daļā noteiktajam sniegt vecākiem un aizbildņiem pienācīgu palīdzību viņu pienākumu pildīšanā, kas saistīti ar bērnu audzināšanu, lai garantētu Konvencijā nostiprinātās tiesības un sekmētu to realizēšanu. Konvencijas 6.pantā, kurā ietverts viens no četriem Konvencijas vispārējiem principiem, paredzēts, ka valsts nodrošina maksimāli iespējamo bērna izdzīvošanas pakāpi un viņa veselīgu attīstību. Iekļautā principa saturs tiek definēts vairākos citos Konvencijas pantos.

Attiecībā uz sociālās palīdzības sniegšanu bērniem, ir būtiski pieminēt Konvencijas 27.pantā noteikto, ka uz vecākiem vai citām personām, kas aprūpē bērnu, gulstas galvenā atbildība par bērna attīstībai nepieciešamo dzīves apstākļu nodrošināšanu savu spēju un finansiālo iespēju robežās. Valsts atzīst katra bērna tiesības uz tādu dzīves līmeni, kāds nepieciešams bērna fiziskajai, intelektuālajai, garīgajai, tikumiskajai un sociālajai attīstībai, saskaņā ar nacionālajiem apstākļiem. Līdz ar to savu iespēju robežās valsts apņemas veikt nepieciešamos pasākumus, lai sniegtu palīdzību vecākiem un citām personām, kas audzina bērnus, Konvencijā minēto tiesību realizēšanā un, ja nepieciešams, sniedz materiālo palīdzību un atbalsta programmas, it sevišķi attiecībā uz nodrošināšanu ar uzturu, apģērbu un mājokli.

Konvencijas 27.panta komentāros teikts, ka, lai gan galvenā atbildība par bērnam pilnvērtīgu dzīves apstākļu nodrošināšanu gulstas uz bērna vecākiem vai aizbildņiem, 27.panta otrajā daļā iekļauta atruna, ka vecāki un aizbildņi to veic savu spēju un finansiālo iespēju robežās. Vecāki var būt trūcīgi un tādējādi nespēt nodrošināt bērna attīstībai nepieciešamo. Nabadzības iemesli var būt dažādi, tomēr, ja, maksimāli izmantojot sev pieejamos resursus, netiek nodrošināti bērnam pilnvērtīgi dzīves apstākļi, valstij ir pienākums palīdzēt.⁵

Līdzīgs regulējums par valsts pienākumu nepieciešamības gadījumā sniegt ģimenei atbalstu iekļauts arī Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kas Latvijā stājās spēkā 1998.gada 22.jūlijā. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.pantā noteiktas ikviena bērna tiesības uz pilnvērtīgiem dzīves apstākļiem, paskaidrojot, ka ar to saprotamas bērna tiesības uz tādiem

⁵ Eide A. „Article 27: The right to an Adequate Standard of Living”, A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p.26

dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību. Katram bērnam ir jāsaņem atbilstošs uzturs, apģērbs un pajumte. Tāpat šī likuma 12.panta trešajā daļā noteikts, ka bērnam, kurš nesaņem pietiekamu vecāku aprūpi, ir tiesības uz valsts un pašvaldības sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem. Īpaši uzsvars ir likts uz pašvaldības pienākumu palīdzēt trūcīgām ģimenēm, bet neizslēdzot nepieciešamību pašvaldībai atkarībā no bērna vecuma sniegt palīdzību ikvienai ģimenei audzināšanā un izglītošanā, arodapmācībā, darba un dzīvokļa meklējumos (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.panta trešā daļa). Savukārt valsts un pašvaldību pienākumus bērna labklājības minimālā līmeņa nodrošināšanā nosaka citi likumi. Pašvaldība saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 66.pantu sniedz palīdzību un atbalstu ģimenēm, kurās ir bērni, garantējot ikvienam pašvaldības teritorijā dzīvojošam bērnam pajumti, siltumu, apģērbus un vecumam un veselības stāvoklim atbilstošu uzturu.

Lai gan augstāk norādītais tiesiskais regulējums paredz pašvaldības pienākumu sniegt atbalstu ģimenei, ja radusies attiecīga nepieciešamība, Tiesībsarga birojā bieži vēršas vecāki vai aizbildņi ar lūgumu sniegt informāciju par viņu tiesībām saņemt pašvaldības sociālo palīdzību, kā arī norādot uz dažādiem pārkāpumiem. Ne vienmēr sniegtā informācija par pārkāpumiem apstiprinās, tomēr ir konstatēti gadījumi, kad pašvaldība ar savu rīcību ir pieļāvusi bērna un ar viņu kopā dzīvojošo personu tiesību uz sociālo nodrošinājumu pārkāpumus.

2008.gadā Tiesībsarga birojā vēršās vairāku bērnu tēvs, informējot, ka sociālais dienests atsakās sniegt sociālo palīdzību, atteikumu pamatojot ar līdzdarbības pienākumu nepildīšanu. Bērnu tēvs sociālajā dienestā, atkārtoti iesniedzot iztikas līdzekļu deklarāciju, nebija norādījis informāciju par naudas līdzekļiem, kas izmantoti vairāk kā 10 gadus vecas automašīnas iegādei, tādējādi neievērojot līdzdarbības pienākumu – sniegt ziņas par sevi. Bērnu tēvs Tiesībsargu informēja, ka mašīnu ir nopircis brālis, bet tā reģistrēta uz bērnu tēva vārda, jo nodota viņam lietošanā, kamēr brālis strādā ārpus Latvijas. Attiecīgu informāciju rakstveidā apliecināja arī bērnu tēva brālis.

Tiesībsargs vēršās sociālajā dienestā, lai saņemtu papildu informāciju par izveidojušos situāciju. Tāpat Tiesībsargs vēlējās noskaidrot, vai sociālais dienests ir sniedzis sociālo palīdzību bērniem, kuriem nedrīkst tikt liegta palīdzība, ja vecāks nepilda līdzdarbības pienākumu, bet ģimenes ienākumu un materiālais stāvoklis atbilst trūcīgas ģimenes statusa saņemšanas kritērijiem. Tiesībsargs aicināja arī iesniedzēju sadarboties ar sociālo dienestu un iesniegt dokumentus, kas apliecina bērnu tēva brāļa finansiālo ieguldījumu automašīnas iegādē, lai pašvaldība atsāktu sniegt sociālo palīdzību visai ģimenei. Sociālais dienests, atkārtoti izvērtējot situāciju, piešķīra ģimenei nepieciešamo sociālo palīdzību.

Pieprasot sociālo palīdzību, svarīgi iepazīties ar tās pieprasīšanas, piešķiršanas un atteikšanas kārtību, ko nosaka gan likumi un Ministru kabineta noteikumi, gan katra pašvaldība, pieņemot attiecīgus saistošos noteikumus.

Tiesībsarga birojā vēršās ģimene ar bērniem, norādot, ka pašvaldība pieņēmusi lēmumu atteikt sniegt sociālo palīdzību.

Lai gan iesniedzējs nebija norādījis uz pašvaldības saistošo noteikumu iespējamu prettiesiskumu, lietas izskatīšanas gaitā, iepazīstoties ar noteikumu saturu, tika konstatēta Talsu pilsētas domes 29.05.2003. saistošo noteikumu Nr.6 „Par sociālo palīdzību Talsu

pilsētas iedzīvotājiem” III daļas 2.punkta neatbilstība normatīvajam aktam ar augstāku juridisko spēku – Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumam.

Iepriekš minētajā pašvaldības saistošo noteikumu normā bija noteikts: „*Ģimenes (personas) ienākumu un materiālā stāvokļa atbilstību trūcīgas ģimenes (personas) statusam un pabalstu pieprasīt ir tiesības personām, kuras reģistrējušas savu deklarēto dzīvesvietu Talsu pilsētā vismaz 6 mēnešus.*”

Ģimenes (personas) atzīšanas par trūcīgu kārtība, kā arī personas, kurām ir tiesības prasīt pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai (turpmāk – GMI pabalsts), ir noteiktas Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma V nodaļā un 2003.gada 25.februāra Ministru kabineta noteikumos Nr.97 „Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķa persona atzīstama par trūcīgu”.

Minētajos normatīvajos aktos nav iekļauts nosacījums, ka personai pirms statusa saņemšanas vai GMI pabalsta pieprasīšanas jābūt reģistrētai attiecīgajā administratīvajā teritorijā vismaz 6 mēnešus.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.panta pirmajā daļā noteikts pašvaldības pienākums izmaksāt no pamatbudžeta pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai. Minētā panta ceturtnā daļa paredz pašvaldībai savos saistošajos noteikumos tiesības noteikt pabalstu veidus, apmēru, izmaksas kārtību un personas, kuras ir tiesīgas saņemt pabalstus, bet tas attiecas uz Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.panta trešajā daļā minētajiem citiem pabalstiem, kurus pašvaldībai ir tiesības izmaksāt, ja ir apmierināts pamatots pašvaldības trūcīgo iedzīvotāju pieprasījums pēc GMI pabalsta.

Ņemot vērā augstāk minēto un Tiesībsarga likuma 12.panta 4.punktā noteikto Tiesībsarga uzdevumu, izskatot pārbaudes lietu, sniegt iestādei ieteikumus un atzinumus par tās darbības tiesiskumu, lietderību un labas pārvaldības principa ievērošanu, pašvaldība tika aicināta atbilstoši savai kompetencei novērst konstatētās nepilnības pašvaldības saistošajos noteikumos un par veiktajām darbībām informēt Tiesībsargu.

Tiesībsarga birojā tika saņemta pašvaldības vēstule, kurā Tiesībsargs tika informēts, ka augstāk minētajos noteikumos ir veikti grozījumi, ņemot vērā Tiesībsarga ieteikumu. Saistošajos noteikumos tika svītroti vārdi „vismaz 6 mēnešus”, tādējādi turpmāk īstenojot personas tiesību uz sociālo nodrošinājumu ievērošanu pašvaldībā.

2008.gadā vairākas personas Tiesībsarga birojā konsultējās arī par bērna tiesībām saņemt pašvaldības sociālo palīdzību vecāka līdzdarbības pienākumu nepildīšanas gadījumā.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 5.pantu sociālo palīdzību klientam sniedz, pamatojoties uz viņa materiālo resursu — ienākumu un īpašuma novērtējumu, individuāli paredzot katra klienta līdzdarbību atbilstoši likumam “Par sociālo drošību”.

Līdzdarbības pienākumi uzskaitīti likuma „Par sociālo drošību” V nodaļā, tie ir: ziņu sniegšana, personiska ierašanās, pakļaušanās medicīniskajai izmeklēšanai, pakļaušanās ārstēšanai un atveseļošanās pasākumiem, iesaistīšanās nodarbinātību veicinošos pasākumos. Minētā likuma 32.pantā noteikts, ja persona, kura vēlas saņemt vai saņemt sociālos pakalpojumus, ļaunticīgi nepilda tai noteiktos līdzdarbības pienākumus, sociālais dienests pilnīgi vai daļēji var pārtraukt sociālās palīdzības sniegšanu līdz šo pienākumu izpildīšanas

brīdim. Sociālās palīdzības sniegšanu var pārtraukt vai atteikt tikai tad, ja persona, kas pieprasījusi vai saņēmusi sociālo palīdzību, ir iepriekš rakstveidā par to brīdināta un brīdinājumā noteiktajā laikā nav izpildījusi savu līdzdarbības pienākumu.

Tomēr, izvērtējot pašvaldības sociālās palīdzības atteikšanu ģimenēm ar bērniem, ja atteikuma iemesls ir līdzdarbības pienākumu neattaisnota nepildīšana, jāņem vērā Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par bērna tiesībām 2.panta otrajā daļā iekļautais - bērnu nedrīkst sodīt par viņa vecāku vai aizbildņu rīcību. Līdz ar to, ja ģimene atbilst trūcīgas ģimenes kritērijiem, bet vecāks neveic līdzdarbības pienākumu, pašvaldībai ir pienākums izmaksāt bērniem paredzēto sociālo palīdzību.

Arguments, ka vecāki bērniem piešķirto palīdzību neizmanto atbilstoši mērķim, nedrīkst būt kā pamatojums pašvaldības sociālās palīdzības nesniegšanai bērniem. Ja sociālajam darbiniekam ir informācija par bērniem piešķirto līdzekļu neizlietošanu bērnu vajadzībām, atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 34.panta otrajai daļai, ģimenei naudas vietā par pabalsta summu var apmaksāt preces vai pakalpojumus, kas nepieciešami bērnu pamatvajadzību apmierināšanai. Savukārt, ja arī iepriekš minētajā gadījumā vecāki nenodrošina pilnvērtīgu bērnu aprūpi, sociālajam darbiniekam ir pienākums piesaistīt citus speciālistus, lai tiktu ievērotas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.pantā noteiktās bērna tiesības uz pilnvērtīgiem dzīves apstākļiem.

LABAS PĀRVALDĪBAS PRINCIPS

Labas pārvaldības principa izpratnes veicināšana ir būtiska Tiesībsarga funkcija. Tiesībsargs izskata sūdzības ne tikai par cilvēktiesību pārkāpumiem, bet arī par jebkuru gadījumu, kad valsts vai pašvaldību iestādes un to amatpersonas ir rīkojušās prettiesiski.

Laba pārvaldība ietver taisnīgu jautājumu izskatīšanu saprātīgā laikā, personas tiesības tikt uzklautātai un saņemt atbildi pēc būtības, atklātību pret personu un sabiedrību, datu aizsardzību, zaudējumu atlīdzināšanu un citus noteikumus, kuru mērķis ir panākt, lai valsts pārvalde ievērotu privātpersonas tiesības.

2008.gadā Tiesībsargs saņēma rakstveida iesniegumus par kopumā 285 jautājumiem, kas saistīti ar iespējamiem labas pārvaldības principa pārkāpumiem valsts iestādēs, kā arī sniedzis 178 mutvārdu konsultācijas. Pēc iesniegumu skaita iedzīvotājiem tā ir bijusi trešā nozīmīgākā problēma pēc tiesībām uz taisnīgu tiesu un tiesībām uz mājokli.

2008.gadā tika veikti grozījumi Tiesībsarga likuma 11.panta pirmajā daļā, kas skaidrāk nosaka, ka Tiesībsarga funkcijas ir veicināt privātpersonas cilvēktiesību aizsardzību.

Visbiežāk 2008.gadā saņemti iesniegumi, kur iedzīvotāji sūdzas par atbildes nesaņemšanu uz iesniegumiem, kā arī par atbildes nesaņemšanu pēc būtības.

Tiesībsarga birojā vērsās persona D., kurš savā iesniegumā norādīja par nesaņemto atbildi no Valsts zemes dienesta Ziemeļkurzemes reģionālās nodaļas.

Izskatījis iesniegumu, Tiesībsargs nolēma ierosināt pārbaudes lietu, kuras ietvaros tika nosūtīta vēstule Valsts zemes dienesta Ziemeļkurzemes reģionālajai nodaļai ar lūgumu skaidrot minēto faktu, kā arī rast iespēju personai atbildēt.

Saņemtajā Valsts zemes dienesta Ziemeļkurzemes reģionālās nodaļas atbildē bija norādīts, ka iestāde apzinās, ka nav veikusi visu, lai nodrošinātu atbildi rakstveidā.

Pēc Tiesībsarga aicinājuma problēma iestādē apspriesta, un atbildīgie darbinieki saņēmuši aizrādījumus. Iestāde nekavējoties sagatavoja un nosūtīja minētajai personai rakstveida atbildi. Atbildē iestāde iekļāva arī atvainošanas par laikus nesniegto atbildi

Tiesībsargs palīdzēja atrisināt dažādus labas pārvaldības jautājumus gan saistībā ar darba vietas izziņu pensijas saņemšanai, gan neatbilstību novēršanu pašvaldības un citu iestāžu reģistros, sniedza padomus dažādos materiālo tiesību jautājumos gan nekustamo īpašumu noformēšanai, gan nodokļu piemērošanai.

Persona sūdzējās par savu darba vietu - valsts iestādi, sakarā ar to, ka viņai netika dota izziņa par attiecīgajā iestādē nostrādāto darba stāžu.

Pēc Tiesībsarga lūguma iestādei dot attiecīgo izziņu, pamatojot lūgumu ar tiesību aktiem, kas iestādei jāpilda, tika sniegta izsmeļoša atbilde un attiecīgā izziņa, kas bija nepieciešama pensijas aprēķināšanai. Šajā gadījumā Tiesībsargs secināja, ka pārpratumu radīja iestādes nevērība un paviršība, kura pēc Tiesībsarga iejaukšanās tika novērsta.

Pamatojoties uz iesniegumu, Tiesībsargs uzsāka pārbaudes lietu par Centrālās zemes komisijas (turpmāk CZK) lēmumu piešķirt personai īpašumā kompensējamo zemi 5 ha platībā konkrētā vietā, bet pašvaldība pēc zemes iemērīšanas sniedza izziņu Valsts zemes

dienestam (turpmāk VZD), kur norādīja, ka personai īpašumā ir tikai 1,4 ha. Tā rezultātā bija atņemtas iesniedzēja tiesības saņemt visu piešķirto zemi, lai to varētu attiecīgi korborēt zemesgrāmatā un lietot.

Par šo pašvaldības rīcību iesniedzējs bija vērsies administratīvajā rajona tiesā, lieta ierosināta, bet pašvaldība paskaidrojumā tiesai norādīja, ka kadastra numuru neatbilstības dēļ tā VZD citas ziņas nevar sniegt, savukārt VZD paskaidroja, ka bez pašvaldības akcepta tas nekādus grozījumus plānos un kadastra numuros nav tiesīgs veikt. Tātad, praktiski iesniedzējam bija izveidojusies bezizejas situācija, jo arī tiesa nepiešķir kadastra numurus un zemi neiemēra.

Pēc Tiesībsarga biroja darbinieka zvana pašvaldības atbildīgajai amatpersonai sākumā tika sniegtas norādes uz to, ka iesniedzējs nav nācis uz pašvaldību un nav lūdzis zemi citā vietā, nav runājis ar pašvaldības darbiniekiem par to, kā „viņa” problēma risināma. Tomēr pēc Tiesībsarga biroja darbinieka izskaidrojuma, ka saskaņā ar CZK lēmumu konkrētais zemes gabals jau ir piešķirts, un tāpēc pašvaldība vairs nevar mainīt zemes gabala novietojumu, Tiesībsargs saņēma informāciju, ka neatbilstošie kadastra numuri ir izlaboti un VZD reģistrēta zeme tādā platībā, kura tikai nedaudz atšķiras no CZK lēmumā norādītās.

Liela daļa Tiesībsarga birojā ierosināto pārbaudes lietu par iespējamiem labas pārvaldības principa pārkāpumiem saistītas ar materiālo tiesību normu iespējamiem pārkāpumiem no valsts un pašvaldību iestāžu puses. Tāpat ir saņemti vairāki iesniegumi par personas drošību informatīvajā telpā – par apvainojumu un draudu saņemšanas novēršanas vai izslēgšanas iespēju internetā, kā arī par personas datu aizsardzību.

Tāpat salīdzinoši daudz iesniegumu saņemti par nepieklājīgu attieksmi, kur raksturīgākie labas pārvaldības principu „pārkāpēji” ir valsts un municipālā policija un pašvaldību iestādes. Diemžēl uz dažiem Tiesībsarga ierosinājumiem atvainoties vai citādi atrisināt radušos problēmu, reakcija no šīm iestādēm bijusi negatīva.

Arī jautājumā par labvēlīgas vides nodrošināšanu atsevišķas pašvaldības ne vienmēr ir atsaucīgas un pretimnākošas iesniedzējam, kā arī atbildes Tiesībsargam mēdz būt tikai formālas.

Tiesībsargam bija adresēts iesniegums par Salaspils novada domi jautājumā par bijušo kopmītņu ēku, kurai šobrīd nav noteikts likumīgs lietošanas statuss – tur tiek iemītinātas gan personas uz īsu laiku, gan arī ir pastāvīgi iedzīvotāji. Iedzīvotāji vairākkārt sūdzējušies par to, ka pašvaldība nenodrošina normālus dzīves apstākļus, jo daži no mājas iemītniekiem rada pārējiem neciešamus apstākļus – trokšņo, lieto alkoholu koplietošanas telpās, draud izrēķināties, u.c., kā rezultātā regulāri tiek izsaukta policija, kas šo situāciju nevar novērst, jo tai nav kompetences mājas statusa noteikšanā. Salaspils novada dome atbildē Tiesībsargam norādīja, ka pašvaldības policija mājas tuvumā regulāri veic reidus, un tādējādi jautājums tiek risināts.

No Tiesībsarga saņemtajiem iesniegumiem labas pārvaldības jautājumos izriet, ka personām, arī valsts vai pašvaldības amatpersonām ir dažāds izpratnes līmenis par Tiesībsarga kompetenci un labas pārvaldības principu darbības jomu un attiecināmību, un šajā jomā vēl būtu jāveic daudz informatīvā un skaidrojošā darba.

Tiesībsargs saņēma Valgundes novada domes lūgumu izskaidrot, vai valsts pārvaldes iestādei ir jāievēro tiesiskās paļāvības princips attiecībā pret atvasinātu publisko tiesību juridisku personu (augstskolu).

Valstij ir pienākums ievērot cilvēktiesības. Šīs cilvēktiesības ir konkretizētas dažādos ārējos normatīvos tiesību aktos. Izdodot administratīvus aktus, valsts iestādei ir pienākums ievērot administratīvā procesa procedūras. Katra tiesību nozare un apakšnozare balstīta uz saviem vispārējiem tiesību principiem. Vispārējiem tiesību principiem ir tiesību avota raksturs un augstāks juridisks spēks nekā likumiem vai Satversmei. Vispārējie tiesību principi, uz kuriem balstīts administratīvais process, informatīvos nolūkos uzskaitīti administratīvā procesa likuma 4. līdz 14.pantā. Tiesiskā paļāvība nozīmē, ka iestādes kļūda nedrīkst radīt privātpersonai nelabvēlīgas sekas (ja vien privātpersona pati šajā kļūdā nav vainojama). Privātpersona var būt droša, ka iestāde saprot, ko dara.

Par privātpersonu uzskatāma fiziska persona un privāto tiesību juridiska persona (tāda, kas ieguvusi tiesībspēju pēc reģistrācijas Uzņēmumu reģistrā). Par privātpersonu var tikt uzskatīta arī nekur neregistrēta personu apvienība, ja to vieno noturīga saikne un ir sava lēmumu pieņemšanas kārtība.

Publisko tiesību juridiskā persona nevar atsaukties uz savām cilvēktiesībām un līdz ar to viņu neaizsargā tiesiskā paļāvība. Iestāžu savstarpējās attiecības (valststiesības) balstās uz citiem vispārējiem tiesību principiem. Daži no šiem principiem pieminēti Valsts pārvaldes iekārtas likumā. Dažiem juridiskajā literatūrā vēl tiek minēti atšķirīgi nosaukumi vai tvērums. Vienotības princips nozīmē, ka visa valsts pārvalde organizēta hierarhiskā sistēmā; visas iestādes vai amatpersonas ir padotas viena otrai. Arī pašvaldības un citas atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas ir padotas Ministru kabinetam. Tiesību virsvadība nozīmē, ka katra amatpersona vai iestāde darbojas atbilstoši savam pilnvarojumam, ievērojot pilnvarojuma ietvarus, atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim. Subsidiaritātes jēga ir īstenot pilnvaras tajā līmenī, kurā tās var veikt efektīvāk. Efektivitāte jāmēra jebkurā valsts pārvaldes darbībā.

Taču iespējami gadījumi, kad atvasināta publisko tiesību juridiska persona ir administratīvā akta adresāts. Tādā gadījumā, adresāts var izmantot savas procesuālās tiesības apstrīdēt sākotnējo administratīvo aktu un pārsūdzēt to tiesā. Taču atvasināta publisko tiesību juridiska persona šajā gadījumā nevarēs vērsties Satversmes tiesā vai Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Nevarēs arī prasīt zaudējuma atlīdzinājumu, jo tas būtu pretrunā ar publisko tiesību subjekta būtību. Nevienai iestādei vai amatpersonai nav pašām savu interešu, tās visas īsteno sabiedrības intereses

Vairākus iesniegumus Tiesībsargs saņēmis par Rīgas domes rīcību, kas, nevienlīdzīgi interpretējot likumu „Par nekustamā īpašuma nodokli”, dažu dzīvokļu īpašniekiem aprēķina īpašuma nodokli par daudzdzīvokļu mājas neapdzīvojamām telpām, kas pieder citām personām un tiek izmantotas uzņēmējdarbībai. Tā kā saskaņā ar likuma „Par nekustamā īpašuma nodokli” 1.panta otrās daļas 9.punktu ar nekustamā īpašuma nodokli neapliek: „...*daudzdzīvokļu dzīvojamo māju daļas, ko izmanto dzīvošanai un mākslinieku darbnīcas, kas netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai, kā arī šo māju apbūvē ietilpstošās palīgēkas*”, daži dzīvokļu īpašnieki, kas sev piederošo ēkas daļu izmanto tikai dzīvošanai, Rīgas pilsētā tiek nostādīti nevienlīdzīgā situācijā ar tiem, kuriem šo nodokli neaprēķina.

Diemžēl Rīgas dome, balstoties uz Finanšu ministrijas akceptu šajā jautājumā, atsakās savu nostāju mainīt.

Par pašvaldību darbību Tiesībsargs saņem ļoti daudz iesniegumu. Šādi iesniegumi saņemti, piemēram, saistībā ar būvniecības, privatizācijas, nodokļu iekasēšanas un citiem jautājumiem.

Šo iesniegumu izskatīšanas rezultātā Tiesībsargs ir atklājis trūkumus iestāžu attieksmē pret problēmu risināšanu. Nereti arī uz Tiesībsarga vēstulēm, kurās lūgts sniegt informāciju un skaidrojumu par personu iesniegumos norādītajām problēmām, diemžēl netiek sniegtas atbildes uz visiem jautājumiem. Tas apgrūtina pārbaudes lietu izskatīšanas gaitu, jo vienu un to pašu nepieciešamo jautājumu noskaidrošanai nākas rakstīt vairākas pieprasījuma vēstules. Tāpat pārbaudes lietu izskatīšanu apgrūtina tādas iestāžu sniegtās atbildes, kuras ir identiskas ar iestādes sākotnējā lēmuma saturu, nesniedzot papildus skaidrojumu, ja tāds prasīts. Šeit kā galvenā problēma jāmin iestāžu izteiktā nevēlēšanās atzīt savas kļūdas un atvainoties personai.

Tomēr būtiski ir arī pašai personai rūpīgi norādīt datus par iestādi vai par iestādes lēmumu, par kuru sūdzas un pēc iespējas pievienot ar savu lietu saistīto dokumentu kopijas. Tā, piemēram, Tiesībsarga birojā tika saņemts iesniegums no kādas notiesātās personas, kura sūdzējās, ka iestāde nav atbildējusi uz iesniegumu. Sazinoties ar iestādi, tika noskaidrots, ka notiesātā persona iestādei regulāri sūta iesniegumus. Ar norādi par iesnieguma sastādīšanas dienu bija par maz, lai noteiktu, par kuru iesniegumu ir runa, jo pēc minētā datuma īsā termiņā iestāde bija saņēmusi jau vairākus notiesātās personas iesniegumus.

Tāpat nereti Tiesībsargs saņem iesniegumus par policijas darbu.

Tiesībsargs saņēma personas iesniegumu, ka pret policijas darbiniekiem ir uzsākts kriminālprocess, tomēr viņu rīcībā esošie šaujamo ieroči netika izņemti.

Pārbaudes lietas gaitā tika konstatēts, ka valsts pārvaldes iestādes, kas ir atbildīgas par šaujamo ieroču apriti valstī, nav rīkojušās atbilstoši labas pārvaldības principam, proti, laikus nav izņēmušas ieročus no personām, pret kurām bija uzsākts kriminālprocess. Par konstatēto tika informēti attiecīgo iestāžu vadītāji. Saņemtajās atbildes vēstulēs tika norādīts, ka tiks uzlabota sadarbība starp iestādēm, lai nodrošinātu Ieroču aprites likuma prasību ievērošanu.

Viena no aktualitātēm, par ko personas sūdzas, ir arī par kādas informācijas vai atbildes nesaņemšanu. Taču, iepazīstoties ar iesniegumu un tam pievienotajiem dokumentiem, kā arī papildus noskaidrojot faktus no atbildīgās iestādes, nākas secināt, ka iestāde atbildi ir sniegusi termiņā, un diemžēl pati persona nepareizi aprēķinājusi laiku, no kura būtu jāsāk skaitīt atbildes termiņš. Vēl tipiski ir iesniegumi, kuros sūdzas par atbildes nesniegšanu pēc būtības. Daudzos tādos gadījumos nākas secināt, ka atbilde ir sniegta pēc būtības, bet nav personai apmierinoša. Šādos gadījumos personai tiek norādīts, ka iestāde gan ir sniegusi atbildi pēc būtības, taču joprojām pastāv tiesības to apstrīdēt augstākā iestādē (vai augstākai amatpersonai).

Nereti atteikumi ierosināt pārbaudes lietas tapuši uz iesniegumiem, kuros lūgts atcelt iestāžu lēmumus, jo Tiesībsargs nav augstāka iestāde Administratīvā procesa likuma izpratnē. Visbiežāk tie ir iesniegumi par Valsts policijas lēmumiem, ar kuriem uzlikti administratīvie sodi. Dažkārt šāda rakstura sūdzības ir nepamatotas, tomēr šajos gadījumos personai tiek papildus skaidrota arī jautājuma būtība.

Izskatot personu iesniegumus, Tiesībsargs bieži secina, ka daudzu nesaskaņu pamatā ir neveiksmīgs dialogs vai arī tā trūkums starp iestādi un personu, kā arī nevēlēšanās uzklaustīt vienu otru. Piemēram, iestāde pavirši uzklausa personu pirms pieņem lēmumu; iestāde personai savu nostāju nepietiekami izskaidro; persona necenšas iestādei uzreiz sniegt visu savā rīcībā esošo informāciju vai arī to pārspīlē, sagroza; persona pārprot vai nenoskaidro sev interesējošo jautājumu līdz galam u.tml.

Persona G. atnāca uz konsultāciju Tiesībsarga birojā, sūdzoties par Juridiskās palīdzības administrācijas un Tieslietu ministrijas vairākiem lēmumiem, kas ir pretēji pēc būtības.

Izskatot personas uzrādītos dokumentus, nācās secināt, ka Juridiskās palīdzības administrācijas lēmumi ir par dažādām lietām, turklāt Tieslietu ministrija prettiesiskos lēmumus bija atcēlusi. Rezultātā kopumā bija daudz lēmumu, kuri tomēr nebija savstarpēji pretrunīgi.

Kopīgi apskatot katru lēmumu un sakārtojot tos secīgi, apmeklētājam tika paskaidrota lēmumu būtība, kā rezultātā neskaidrības situācijā tika veiksmīgi novērstas.

Tiesībsarga biroja e-pastā tika saņemts jautājums par Ceļu satiksmes drošības direkcijas tiesībām papildus iekasēt iesniegumā norādītu naudas summu.

Lai gan vēlmais modelis būtu personas efektīgs dialogs ar pašu iestādi, tomēr ar Tiesībsarga biroja starpniecību atbilde tika rasta. Tā rezultātā personai tika kļiedēta neskaidrība attiecībā uz iestādes rīcību.

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2008.gadā pie Tiesībsarga ar dažādām sadzīviska rakstura sūdzībām vērsās ieslodzītie. Šajos gadījumos jāsecina, ka ieslodzītie bieži vien šādu jautājumu risināšanai sākotnēji nevēršas pie vienības priekšnieka un cietuma administrācijas, kur būtu risināms jautājums, tāpēc ieslodzītajiem tiek norādīts, ka minēto jautājumu risināšanai sākotnēji ir jāizmanto iekšējais tiesību aizsardzības mehānisms.

ECK 13.pants nosaka, ka valstī jābūt precīzai sistēmai, ar kuras palīdzību indivīds var aizstāvēt savas aizskartās tiesības. Mehānismam jābūt pietiekami ātram un efektīvam. Ņemot vērā to, ka vairākas institūcijas vienlaikus skata ieslodzīto sūdzības par dažādiem sadzīviska rakstura jautājumiem, šāds mehānisms 13.panta kontekstā nav uzskatāms par efektīvu. Tāpēc 2008.gadā Tiesībsarga birojs izveidoja darba grupu, kurā tika uzaicināti pārstāvji no Ieslodzījuma vietu pārvaldes, Tieslietu ministrijas un prokuratūras. Darba grupas dalībnieki vienojās, ka ir nepieciešami grozījumi Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā un Latvijas Sodū izpildes kodeksā, kuri precīzi noteiktu kārtību, ka ieslodzītajai personai jautājumi, kuri saistīti ar drošības līdzekļa – apcietinājums - izpildes apstākļiem un jautājumi par brīvības atņemšanas soda izpildi sākotnēji ir risināmi iekšējās pakļautības kārtībā. Paredzot likumos šādu regulējumu, apcietinātajiem un notiesātajiem būtu precīzi reglamentēta un skaidri noteikta kārtība, kādā tiek izskatītas viņu sūdzības par iepriekš minētajiem jautājumiem. Līdz ar to šādi grozījumi tika izdarīti Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.pantā un iekļauti Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 15.pantā un stājās spēkā 2008. gada beigās.

Informatīvi izglītojošie pasākumi

Tiesībsarga likums, 11.pants, 5.punkts

Viena no Tiesībsarga funkcijām ir sekmēt sabiedrības informētību un izpratni par cilvēktiesībām, par šo tiesību aizsardzības mehānismiem un par Tiesībsarga darbu.

2008.gadā šīs funkcijas izpildei tika pievērsta īpaša nozīme, kā rezultātā tika izveidota Tiesībsarga biroja Komunikācijas stratēģija, kuras ilgtermiņa mērķis ir sasniegt pietiekami augstu Tiesībsarga atpazīstamības līmeni sabiedrībā un nodrošināt amatpersonai pozitīvu reputāciju visās sabiedrības grupās.

Stratēģijas ietvaros īpašs darbs tika veikts mediju attiecību jomā. Lai veicinātu sabiedrības izpratni par Tiesībsarga funkcijām, kompetenci un iespējām palīdzēt iedzīvotājiem cilvēktiesību aizsardzībā, gada laikā masu medijiem ir nosūtīti 62 paziņojumi, sagatavoti 203 komentāri un viedokļi uz mediju jautājumiem. Tiesībsarga birojs sadarbojies gan ar nacionālajiem, gan ar reģionālajiem plašsaziņas līdzekļiem, kas ir būtiski arī to iedzīvotāju informēšanā, kas dzīvo ārpus Rīgas. Līdz ar to pagājušajā gadā Tiesībsarga birojs medijos pieminēts 1610 publikācijās.

Papildus darbam ar plašsaziņas līdzekļiem Tiesībsarga biroja Sabiedrisko attiecību daļa izdevusi vairākus informatīvos materiālus. Gada laikā izdots Tiesībsarga 2007.gada ziņojums, buklets „Kas Tev jāzina par dzīvi pansionātā?” un „Kas ir Tiesībsargs?”.

Lai informācija par Tiesībsarga darbu, funkcijām un uzdevumiem būtu pieejama visām sabiedrības grupām, aizvadītajā gadā sadarbībā ar Vieglās valodas aģentūru, Tiesībsarga biroja interneta lapā www.tiesibsargs.lv tika izveidota jauna sadaļa „Lasi viegli!”. Sadaļa veidota vieglajā valodā, kas ļauj uztvert sniegto informāciju gan vecākiem cilvēkiem, gan personām ar uztveres traucējumiem.

Viens no gada svarīgākajiem notikumiem bija decembrī organizētā Tiesībsarga gada konference „Cilvēktiesības un drošība”. Tajā piedalījās aptuveni 90 dažādu iestāžu darbinieki un speciālisti, kuru darbība saistīta ar cilvēktiesību jomu. Gada konferences mērķis bija diskutēt par cilvēktiesībām un drošību, aktualizējot cilvēktiesību problēmjaudājumu risināšanu sabiedrības drošības kontekstā Latvijā. Nozares speciālisti konferencē apsprieda tādas jautājumus kā cilvēktiesību ierobežošana drošības vārdā, cilvēktiesības un migrācija, kā arī diskutēja par drošību internetā.

2007.gadā Tiesībsarga birojs uzsāka un visu 2008.gadu turpināja reģionālo semināru ciklu pilsētās visā Latvijā. Tā galvenais mērķis ir panākt pēc iespējas augstāku informētību par cilvēktiesībām un Tiesībsarga darbu to iedzīvotāju vidū, kuru dzīvesvieta nav Rīga. Aizvadītajā gadā speciālisti apmeklēja 15 Latvijas pilsētas.

Tāpat 2008.gadā tika organizētas apmācības un semināri atsevišķām sabiedrības grupām, piemēram, visu gadu notika apmācības policijas darbiniekiem cilvēktiesību jautājumos, semināri bāriņtiesu vadītājiem, lasītas lekcijas Bērnu un ģimenes lietu ministrijas organizētajos izglītojošajos pasākumos kopumā 34 Latvijas pilsētās, kā arī organizētas lekcijas bērniem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem ārpusģimenes aprūpes iestādēs „Patstāvīgu dzīvi uzsākot”.

Lai nodrošinātu to, ka nākotnē sabiedrībai būtu augstāka izpratne par cilvēktiesībām un to aizsardzības mehānismiem, Tiesībsarga birojs 2008.gadā uzsāka atsevišķus informējošus un izglītojošus pasākumus bērnu un jauniešu vidū. Pavasarī tika uzsākta informācijas kampaņa par vardarbību Latvijas skolās, kuras ietvaros bērni no visām skolām tika aicināti ziņot par vardarbības gadījumiem skolā, lai šos datus iekļautu atsevišķā pētījumā par to, cik daudz bērnu un no kāda veida vardarbības cieš, kur viņi vēršas pēc palīdzības un vai saņem atbalstu no pedagogiem un vecākiem. Kampaņas ietvaros tika organizēta aptauja sociālajā portālā *draugiem.lv*, kurā piedalījās vairāk nekā 3000 respondentu, kā arī visās Latvijas skolās izplatīti plakāti ar aicinājumu neklusēt par vardarbības gadījumiem.

2008.gada 1.jūnijā Tiesībsarga birojs, atzīmējot Starptautisko bērnu aizsardzības dienu, mazākos Latvijas iedzīvotājus un viņu vecākus iepazīstināja ar Indriķi XIII – tēlu no multfilmās „Fantadroms”, kas turpmāk bērniem saprotamā veidā stāstīs par viņu tiesībām un to pareizu izpratni. Tieši viņš rotaļāsies kopā ar bērniem, lai mācītu viņus izprast savas tiesības un būt pasargātiem mūsdienu sarežģītajā vidē. Indriķis XIII konceptuāli izvēlēsies tāpēc, ka latviešu animācijas filmas „Fantadroms” galvenais tēls allaž bijis palīgs citiem sarežģītās situācijās. Tāpēc Indriķis XIII kā pozitīvs un draudzīgs tēls, kas palīdzēs bērniem saistošā veidā vieglāk uztvert viņiem būtiskos bērnu tiesību jautājumus, tiks izmantots Tiesībsarga komunikācijā ar bērnu auditoriju. Indriķis XIII tikās ar bērniem arī 1.septembra pasākuma „Zem viena jumta ietvaros”, kur atkārtoti tika pārrunātas izglītības procesā iesaistīto – skolēnu, vecāku un pedagogu – tiesības un pienākumi.

Attīstot šo komunikācijas virzienu, ir izveidoti vairāki izglītojoši un informējoši materiāli ar Indriķa XIII tēlu – mācību spēle bērniem līdz 8 gadu vecumam „Saliec un iemācies!”, uzlīmes, uz kurām atrodama Tiesībsarga biroja kontaktinformācija, tāpat izglītošanas darbā tiek izmantota pērn izveidotā galda spēle „Indriķa XIII gudrības”, kas paredzēta bērniem un jauniešiem līdz pat 18 gadu vecumam un ieguvusi atzinību vairākos pasākumos.

Veicinot bērnu un jauniešu izpratni par bēgļu tiesībām kā vienu no cilvēktiesību aspektiem un aicinot viņus aktīvi paust savu viedokli par bēgļu problēmām, 2008.gadā bērniem un jauniešiem tika organizēts arī zīmējumu un eseju konkurss „Kad Tev ir jābēg un Tava zeme un viss, ko mīli, jāpamet”.

Komunikācija ar sabiedrību ir nepārtraucams ilgtermiņa process, kas jāturpina gadu no gada, lai sasniegtu augstu sabiedrības izpratni par cilvēktiesībām, labu pārvaldību un Tiesībsarga funkcijām to nodrošināšanā. Lai arī Tiesībsarga biroja pirmo divu darbības gadu laikā atpazīstamības līmenis sabiedrībā sasniegts 32% procentu apmērā, tas ir nepietiekams rādītājs, lai sasniegtu Tiesībsarga likumā noteikto izglītošanas un informēšanas funkciju. Tādēļ, neskatoties uz būtiskajiem budžeta samazinājumiem, kas, pirmkārt, ietekmējuši komunikācijas ar sabiedrību kapacitāti, darbs pie sabiedrības izglītošanas iespēju robežās tiks turpināts.

Starptautiskā sadarbība

2008.gadā Tiesībsarga starptautiskā sadarbība norisinājās ļoti aktīvi.

Tā kā starptautisko cilvēktiesību dokumentu ievērošanu uzrauga arī starptautiskās institūcijas, Tiesībsargs veic aktīvu sadarbību ar tām, sniedzot dažāda veida informāciju. Regulāra sadarbība notiek ar Apvienoto Nāciju Organizācijas, Eiropas Padomes, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas un Eiropas Savienības institūcijām. Tiesībsargs starptautiskajā līmenī ir Starptautiskā Ombuda institūta loceklis, nacionālais kontakta punkts naida noziegumu jautājumos Eiropas Drošības un sadarbības organizācijā, kā arī Nacionālā Līdztiesības iestāde diskriminācijas novēršanas jautājumos Eiropas Savienībā. Tiesībsarga birojs darbojas arī Eiropas Bērnu ombudu tīklā (ENOC).

Ļoti cieša sadarbība norisinās ar Eiropas ombudu, kā arī Eiropas ombudu tīkla ietvaros, kur notiek informācijas apmaiņa par ES tiesību aktiem un labu praksi semināros un sanāsmēs, regulāros biļetenos un tīmekļa diskusiju forumos, kā arī ikdienā ar elektronisko ziņu dienesta palīdzību. No 2008.gada 29. septembra līdz 1.oktobrim Eiropas ombuds P.N. Diamandouros viesojās Latvijā. Tiesībsarga biroja speciālisti organizēja viņa darba programmu, kuras ietvaros augstā amatpersona tikās ar Valsts prezidentu Valdi Zatleru, Ārlietu ministrijas valsts sekretāru Normanu Penki, tieslietu ministru Gaidi Bērziņu, Eiropas Parlamenta deputātiem, pašvaldību pārstāvjiem, uzņēmējiem, Latvijas Zvērinātu advokātu padomes un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem. Eiropas ombuds apmeklēja arī Saeimu, Satversmes tiesu, Eiropas Komisijas pārstāvniecību Latvijā, Eiropas Savienības informācijas aģentūru, kā arī uzstājās ar lekcijām studentiem, uzņēmējiem, tiesnešiem un valsts pārvaldes darbiniekiem.

Tiesībsarga saņemto un izskatīto iesniegumu statistika 2008.gadā

	Rakstveida iesniegumi	Ierosinātas pārbaudes lietas	Ierosinātas pārbaudes lietas pēc Tiesībsarga iniciatīvas	Attei- kumi	Noslēgtās pārbaudes lietas**	Pabeigtās pārbaudes lietas***	Pārbaudes lietas izskatīšanā (uz 31.12..2008)	Mutvārdu konsul- tācijas	Iesniegumi un konsul- tācijas kopā	
				Ieskaitot iepriekšējā periodu						
	2100	579	17	869	112	322	207	2434	4534	
Par jautājumiem°:										
1 Tiesības uz dzīvību	10	2	1	3	1	3	1	14	24	
Tiesību uz dzīvību apdraudējums	9	2	0	3	1	1	0	3	12	
Nelikumīga dzīvības atņemšana	0	0	0	0	0	0	0	2	2	
Neefektīva izmeklēšana	1	0	1	0	0	2	1	9	10	
2 Spīdzināšanas, necilvēcīgas un pazemojošas apiešanās un sodīšanas aizliegums	211	89	1	57	10	40	52	52	263	
Necilvēcīga izturēšanās	84	38	1	27	5	17	21	14	98	
Neefektīva izmeklēšana	2	2	0	0	0	1	0	9	11	
Apstākļi brīvības ierobežošanas iestādē	114	40	0	27	4	15	30	14	128	
Vardarbība ģimenē	11	9	0	3	1	7	1	15	26	
3 Tiesības uz brīvību un drošību	252	57	1	109	8	32	23	57	309	
Piespiedu atvešana	1	0	0	0	0	0	0		1	
Personas aizturēšana	14	11	0	3	1	3	5	5	19	
Administratīvais arests	1	0	0	1	0	0	0	4	5	
Apcietinājuma piemērošana līdz pirmās instances tiesas nolēmumam	32	10	0	14	1	3	5	2	34	
Apcietinājuma piemērošana pēc pirmās instances tiesas nolēmuma	7	1	0	1	0	1	1		7	
Piespiedu ievietošana psihoneiroloģiskajā iestādē	20	13	0	3	3	10	2	22	42	
Ievietošana nelegālo imigrantu nometnē	4	2	0	0	0	0	1	12	16	
Ievietošana sociālās korekcijas iestādē	0	0	0	0	0	0	0		0	
Brīvības atņemšanas soda izpilde	160	13	0	84	1	12	7	3	163	
Nelikumīga brīvības atņemšana	8	5	1	2	2	3	1	1	9	
Citi	5	2	0	1	0	0	1	8	13	
4 Tiesības uz taisnīgu tiesu	383	92	1	201	2	77	22	237	620	
Pirmstiesas izmeklēšana	145	32	1	67	1	21	10	17	162	
Neatkarīga, objektīva ar likumu noteikta tiesa	8	2	0	7	0	1	1	14	22	

Pieeja tiesai	43	15	0	16	1	9	4	29	72
Tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā laikā	17	8	0	6	0	8	1	19	36
Pušu līdztiesības princips	3	0	0	1	0	2	1	5	8
Taisnīga lietas izskatīšana	123	17	0	86	0	17	1	59	182
Atklāta lietas izskatīšana	1	1	0	0	0	1	0	33	34
Nevainīguma prezumpcija	2	1	0	1	0	0	1		2
Informācijas pieejamība par apsūdzību	3	2	0	0	0	2	1	19	22
Pietiekams laiks un līdzekļi aizstāvības sagatavošanai	6	5	0	0	0	6	0		6
Tiesības aizstāvēt sevi pašam vai ar aizstāvja palīdzību	11	3	0	5	0	1	0	2	13
Liecinieku nopratināšana	4	0	0	4	0	0	0	3	7
Tiesības uz bezmaksas tulku	1	0	0	1	0	0	0		1
Nolēmuma izpilde	16	6	0	7	0	9	2	37	53
5 Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību	117	39	1	35	9	42	13	83	200
Ģimenes dzīves neaizskaramība	15	3	0	3	1	8	2	6	21
Korespondences noslēpums	39	10	0	16	4	8	1	2	41
Mājokļa neaizskaramība	2	1	0	1	1	0	0		2
Privātās dzīves neaizskaramība	53	22	0	10	3	23	9	32	85
Personas goda un cieņas aizskaršana	8	3	1	5	0	3	1	43	51
6 Tiesības brīvi pārvietoties valsts teritorijā	0	0	0	0	0	0	0	14	14
7 Tiesības brīvi izbraukt no valsts un tajā atgriezties	0	0	0	1	0	1	0	9	9
8 Personas tiesiskais statuss	20	11	0	9	0	6	3	72	92
Pilsonības piešķiršana un atņemšana	6	1	0	4	0	1	0	10	16
Nepilsoņu legalizācija vai statusa atņemšana	0	1	0	0	0	0	0	14	14
Ārvalstnieku tiesības	8	3	0	2	0	2	1	24	32
Bezvalstnieku tiesības	2	2	0	0	0	2	0	9	11
Bēgļu vai patvēruma meklētāju statuss	1	1	0	0	0	0	1	12	13
Personas bez tiesiskā statusa legalizācija	3	3	0	1	0	1	1	3	6
9 Tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību	5	1	0	3	0	2	0	6	11
10 Vārda un izteiksmes brīvība	21	3	0	5	3	3	0	17	38
Tiesības brīvi paust uzskatus	10	2	0	2	0	2	0	13	23

Tiesības brīvi saņemt un izplatīt informāciju	11	1	0	3	3	1	0	4	15
11 Biedrošanās brīvība	0	0	0	0	0	0	0	1	1
12 Pulcēšanās brīvība	2	2	0	1	0	1	1	10	12
13 Tiesības vēlē un tikt ievēlētām	1	0	0	1	0	0	0	3	4
Tiesības vēlēti	1	0	0	1	0	0	0	3	4
Tiesības tikt ievēlētām	0	0	0	0	0	0	0		0
14 Tiesības pildīt valsts dienestu	4	2	0	1	0	4	0	1	5
15 Tiesības uz darbu	52	12	0	21	1	4	3	63	115
Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos	5	2	0	3	0	2	0	5	10
Tiesības uz atbilstošu darba samaksu	19	5	0	6	0	0	1	4	23
Tiesības uz atpūtu un brīvo laiku	2	0	0	2	0	0	0	4	6
Tiesības uz drošiem un veselībai nekaitīgiem darba apstākļiem	2	0	0	2	0	0	0	19	21
Arod biedrību brīvība	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Tiesības streikot	0	0	0	0	0	0	0		0
Citi	24	5	0	8	1	2	2	30	54
16 Tiesības uz īpašumu	100	41	0	51	14	13	14	123	223
Īpašuma atsavināšana	2	2	0	0	2	0	0	11	13
Tiesību uz īpašumu ierobežošana	57	28	0	23	10	9	11	50	107
Tiesību uz īpašumu aizsardzība, kad tiesības ierobežo cita persona	8	4	0	5	1	1	2	19	27
Citi	33	7	0	23	1	3	1	43	76
17 Tiesības uz sociālo nodrošinājumu	138	57	1	44	21	37	12	258	396
Valsts sociālā apdrošināšana	92	39	0	32	20	20	6	133	225
Valsts sociālie pabalsti	6	3	0	0	0	1	1	27	33
Valsts sociālā palīdzība	9	6	1	2	0	3	2	21	30
Pašvaldības sociālā palīdzība	22	4	0	6	0	9	0	48	70
Citi	9	5	0	4	1	4	3	29	38
18 Tiesības uz mājokli	157	45	1	82	13	36	9	452	609
Palīdzība mājokļa jautājuma risināšanā	58	23	0	20	6	22	7	123	181
Izlikšana no mājokļa	24	7	0	13	1	6	0	101	125
Tiesības uz mājokli. Izīrētāja un īrnieka tiesiskās attiecības	45	13	1	26	5	7	2	211	256
Dzīvokļa īpašnieka un apsaimniekotāja tiesiskās attiecības	30	2	0	23	1	1	0	17	47
19 Tiesības uz veselības aizsardzību	108	36	1	49	5	17	13	30	138
Ārstniecības kvalitāte	28	9	0	14	2	4	2	12	40
Medicīnisko pakalpojumu apjoms	30	17	0	8	2	5	9	4	34
Medicīniskās informācijas pieejamība un konfidencialitāte	10	4	0	7	0	2	1	2	12

Citi	40	6	1	20	1	6	1	12	52
20 Tiesības uz izglītību	23	10	2	7	2	9	1	91	114
Pirmskolas izglītība	8	8	0	1	1	5	0	39	47
Pamatzglītība	9	1	0	4	0	1	0	5	14
Vidējā izglītība	5	1	0	2	1	0	0	19	24
Augstākā izglītība	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Speciālā izglītība	0	0	0	0	0	0	0	17	17
Profesionālā izglītība	1	0	0	0	0	1	0	1	2
Citi	0	0	2	0	0	1	1	6	6
21 Zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvība	0	0	0	0	0	0	0		0
22 Tiesības uz labvēlīgu vidi	18	7	0	7	4	1	2	10	28
23 Bērna tiesības	41	16	3	12	4	16	1	134	175
Bērna tiesības uz identitāti	5	3	0	1	0	4	0	6	11
Bērna tiesības uzaugt ģimenē	18	7	0	5	0	6	0	41	59
Uzturīdzekļu piedziņa bērniem	4	1	1	3	0	2	0	17	21
Bāreņu un bez vecāku gādības palikušu bērnu tiesības	12	4	2	2	4	3	1	20	32
Bērna tiesības tikt uzklautam	1	1	0	0	0	1	0	29	30
Bērna tiesības uz atpūtu un brīvo laiku	1	0	0	1	0	0	0	21	22
24 Personas ar invaliditāti tiesības	3	1	0	0	1	1	0	27	30
Invaliditātes piešķiršana	2	0	0	0	1	0	0	5	7
Personas ar invaliditāti integrācija, vides pieejamība	1	1	0	0	0	1	0	18	19
Invalidu tiesības uz medicīnisko rehabilitāciju	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Citi	0	0	0	0	0	0	0	3	3
25 Ieslodzīto tiesības	68	9	0	50	0	6	3	10	78
Disciplinārsoda piemērošana	41	7	0	31	0	5	2	10	51
Administratīvās komisijas lēmums	27	2	0	19	0	1	1		27
26 Diskriminācija	127	94	4	20	32	30	27	193	320
Diskriminācija uz rasu vai tautības pamata	23	16	2	3	7	6	3	34	57
Dzimumu diskriminācija	13	14	0	0	7	2	4	14	27
Diskriminācija uz vecuma pamata	6	6	0	0	3	3	1	9	15
Diskriminācija uz valodas pamata	20	7	0	6	2	3	1	46	66
Diskriminācija uz reliģiskās pārliecības pamata	1	1	0	0	0	0	1	4	5
Diskriminācija uz sociālās izcelšanas vai mantiskā stāvokļa pamata	4	3	0	1	0	0	3	13	17
Diskriminācija uz	2	1	0	0	0	0	1	11	13

seksuālās orientācijas pamata									
Diskriminācija uz veselības stāvokļa pamata	12	10	0	1	4	4	2	5	17
Diskriminācija uz politiskās vai citas pārliecības pamata	0	0	0	0	0	0	0		0
Diskriminācija uz cita pamata	14	11	1	4	3	2	4	17	31
Tiesiskās vienlīdzības princips	32	25	1	5	6	10	7	40	72
27 Labas pārvaldības princips	285	87	0	132	5	27	43	178	463
Pieklājība	5	2	0	3	0	0	1	9	14
Pienākums vienkāršot procedūras	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Pieejamība	3	1	0	0	0	0	1	4	7
Tiesiskā palāvība	10	5	0	2	0	2	3	15	25
Objektivitāte	20	5	0	5	2	3	1	18	38
Lietas izskatīšana saprātīgā termiņā	41	19	0	16	1	6	6	10	51
Tiesības tikt uzklautam	2	0	0	1	0	0	0	5	7
Tiesības iepazīties ar lietas materiāliem	8	4	0	1	0	1	2	4	12
Lēmuma pamatojums	8	2	0	4	0	2	0	2	10
Citi procesuāli pārkāpumi	52	21	0	22	1	7	11	16	68
Materiālo tiesību normu pārkāpums	57	16	0	27	1	2	12	44	101
Citi	79	12	0	51	0	4	6	50	129
28 Lūgums sniegt informāciju*	196	6	0	24	1	3	4	187	383
29 Iesniegumi ar neskaidru saturu	13	1	0	8	1	0	0	11	24
30 Citi jautājumi	147	4	0	76	1	1	0	91	238
Kopā	2502	724	17	1007	138	411	247	2434	4936

° Saņemto iesniegumu, atteikumu, pārbaudes lietu skaits atšķiras no jautājumu skaita, jo iesniegumos personas norāda uz vairākiem iespējamiem cilvēktiesību un labas pārvaldības principa pārkāpumiem.

* Par šo tēmu kopumā sagatavotas arī 207 informatīvas vēstules.

** Pārbaudes lietas izbeigtas, jo nav bijis nepieciešams vai nav bijis iespējams tās turpināt.

*** Pārbaudes lietas pabeigtas ar pušu izlīgumu vai Tiesībsarga atzinumu.

Tiesībsarga 2008. gada pārskats par pamatbudžeta ieņēmumiem un izdevumiem

Posteņa nosaukums	Likums/ plāns gadam (Ls)	Budžeta izpilde pārskata periodā (Ls)
I. IEŅĒMUMI KOPĀ	1 303 002	1 303 002
II. IZDEVUMI KOPĀ	1 303 002	1 257 384
Uzturēšanas izdevumi	1 294 399	1 248 781
Kārtējie izdevumi	1 292 923	1 247 391
Atlīdzība	1 056 094	981 118
Atalgojums	747 514	696 645
Darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, sociāla rakstura pabalsti un kompensācijas	308 580	284 473
Preces un pakalpojumi	236 829	266 273
Starptautiskā sadarbība (biedru naudas iemaksas)	1 476	1 390
Kapitālie izdevumi	8 603	8 603

Tiesībsarga 2008. gada pārskats par budžeta programmas rezultatīvo rādītāju izpildi

Rezultatīvie rādītāji	Pārskata perioda plāns	Reāli pārskata periodā
Amata vietu skaits	51	51
Saņemto sūdzību skaits	6000	5353
Izdoto informatīvo bukletu (materiālu) skaits	4	4
Sniegtie atzinumi un viedokļi valsts iestādēm par tiesību aktu projektiem, citiem dokumentiem	40	72
Organizētas pārbaudes izglītības iestādēs, slēgtu un daļēji slēgtu tipu iestādēs, bāriņtiesās (pagasttiesās) u. t. t.	70	72
Nolasītas lekcijas, dalība semināros, diskusijās, konferencēs, tikšanās ar institūciju, organizāciju vadību (darbiniekiem), kā arī ārvalstu ekspertiem	40	35
Piedalīšanās darba grupās, komisijās, kā arī neatkarīgu ekspertu pienākumu veikšana	90	94
Intervijas un komentāri plašsaziņas līdzekļos, sagatavota un izplatīta plašsaziņas līdzekļos informācija par Tiesībsarga darbu un aktualitātēm	150	1610
Informācijas sagatavošana Tiesībsarga biroja Informācijas un dokumentācijas centra apmeklētājiem	250	250

